

«Σχολή Κοινωνικών Επιστημών»

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών

**«Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς του
οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος»**

Διπλωματική Εργασία

**«Η επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και τα
εγκλήματα των ισχυρών»**

**Ονοματεπώνυμο Μεταπτυχιακού Φοιτητή: Αντώνιος Καραγιαννάκης
(Αριθμός Μητρώου: 519495)**

Επιβλέπων Καθηγητής: Δρ. Αθανάσιος Χουλιάρας

Νάουσα, Ιούνιος 2026

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή/της φοιτήτριας («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο/η συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του/της συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του/της συγγραφέα/δημιουργού. Ο/Η συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Μεταπτυχιακό Πρόγραμμα Σπουδών
**«Εγκληματολογικές και Ποινικές προσεγγίσεις της διαφθοράς του
οικονομικού και του οργανωμένου εγκλήματος»**

Διπλωματική Εργασία

**«Η επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης και τα
εγκλήματα των ισχυρών»**

Ονοματεπώνυμο Μεταπτυχιακού Φοιτητή: Αντώνιος Καραγιαννάκης
(Αριθμός Μητρώου: 519495)

Επιτροπή Επίβλεψης Διπλωματικής Εργασίας

Επιβλέπων Καθηγητής:
«Δρ. Αθανάσιος Χουλιάρης»
«Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π.»

Συν-Επιβλέπων Καθηγητής:
«Δρ. Χρήστος Κουρούτζας»
«Μέλος Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π.»

Νάουσα, Ιούνιος 2026

«Η παρούσα εργασία αφιερώνεται στη σύζυγο μου Μαρία και στον νεογέννητο γιο μας»

Περίληψη

Ένα από τα θεμελιώδη ατομικά δικαιώματα είναι η ισότητα ενώπιον του νόμου, η οποία κατοχυρώνεται συνταγματικά στην παράγραφο 1 του άρθρου 4 του Συντάγματος. Στην πράξη, όμως, είναι όλοι οι άνθρωποι ίσοι απέναντι στον νόμο; Για να απαντήσουμε στο ερώτημα αυτό, θα πρέπει να μελετήσουμε τα εγκλήματα των ισχυρών, καθώς μέσα από τη μελέτη τους αναδεικνύεται η επιλεκτική στάση του ποινικοκατασταλτικού συστήματος απέναντι σε αυτά, παρά τις μεγάλες και σοβαρές κοινωνικές βλάβες που προκαλούν. Φαινόμενα επιλεκτικότητας εντοπίζονται τόσο στη νομοπαρασκευαστική διαδικασία όσο και στην εφαρμογή των νόμων από τους φορείς του ποινικοκατασταλτικού συστήματος.

Στο πρώτο μέρος της παρούσας διπλωματικής εργασίας θα γίνει μια σύντομη αναφορά στα εγκλήματα των ισχυρών. Οι γνωστότερες κατηγορίες εγκλημάτων των ισχυρών είναι τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα. Στο δεύτερο μέρος θα αναλυθούν οι κυριότερες εγκληματολογικές θεωρίες, μέσα από τις οποίες επισημαίνεται η επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης υπέρ των ισχυρών και εις βάρος των κατώτερων και περιθωριοποιημένων κοινωνικών τάξεων. Στο τρίτο μέρος θα εξεταστεί ο τρόπος με τον οποίο εκδηλώνεται η επιλεκτικότητα στην πράξη και, ειδικότερα, στη νομοπαρασκευαστική διαδικασία, στη δράση της αστυνομίας, κατά την άσκηση της ποινικής δίωξης, κατά τη λήψη της απόφασης σχετικά με την προφυλάκιση ή μη του κατηγορουμένου, κατά τη διαδικασία ενώπιον του ακροατηρίου, καθώς και στο στάδιο έκτισης της ποινής εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων. Στο τέταρτο μέρος θα αναλυθούν οι παράγοντες που συμβάλλουν στην εμφάνιση φαινομένων επιλεκτικότητας κατά το στάδιο απονομής της δικαιοσύνης. Στο τελευταίο μέρος θα παρουσιαστούν παραδείγματα εκδήλωσης της επιλεκτικότητας στον ελλαδικό χώρο.

Λέξεις – Κλειδιά

Επιλεκτικότητα, Εγκλήματα των ισχυρών, Ανισότητα, Ατιμωρησία, Διαφθορά

«The selectivity of the criminal justice system and the crimes of the powerful»

«Antonios Karagiannakis»

Abstract

One of the fundamental individual rights is equality before the law, which is constitutionally guaranteed in Article 4(1) of the Greek Constitution. In practice, however, are all individuals truly equal before the law? In order to answer this question, it is necessary to examine crimes committed by the powerful, as their study reveals the selective approach adopted by the criminal justice system towards such offenses, despite the significant and serious social harm they cause. Manifestations of selectivity can be identified both in the legislative process and in the implementation of laws by the institutions of the criminal justice system.

The first part of this thesis provides a brief overview of crimes committed by the powerful. The most well-known categories include white-collar crime, state-corporate crime. The second part examines the major criminological theories through which the selective nature of the justice system is highlighted, favoring powerful social groups while disadvantaging lower and marginalized social classes. The third part explores how selectivity manifests itself in practice, particularly in the legislative process, police activity, the initiation of criminal proceedings, decisions regarding pre-trial detention, courtroom procedures, and even the execution of sentences within correctional institutions. The fourth part analyzes the factors that contribute to the emergence of selective practices during the administration of justice. Finally, the last part presents examples of the manifestation of selectivity in the Greek context.

Words – Keywords

Selectivity, Crimes of the powerful, Inequality, Impunity, Corruption

Πίνακας περιεχομένων

Περίληψη	v
Abstract	vi
Πίνακας περιεχομένων.....	vii
1 Εισαγωγή	1
2 Τα εγκλήματα των ισχυρών	3
2.1 Το έγκλημα του λευκού κολάρου.....	4
2.2 Το κρατικό εταιρικό έγκλημα.....	7
3 Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος μέσα από τις εγκληματολογικές θεωρίες.....	10
3.1 Κοινωνική Συνοχή: το Συναινετικό και Συγκρουσιακό Πρότυπο	11
3.1.1. Το Συναινετικό Πρότυπο Κοινωνικής Συνοχής	12
3.1.2 Το Συγκρουσιακό Πρότυπο Κοινωνικής Συνοχής	13
3.2 Οι Συγκρουσιακές Θεωρίες των George Vold και Austin Turk.....	14
3.2.1 Η θεωρία του George Vold	14
3.2.2 Η θεωρία του Austin Turk	15
3.3 Η επιλεκτικότητα και τα εγκλήματα του λευκού κολάρου	16
3.4 Η επιλεκτικότητα και η θεωρία της ετικέτας	19
3.5 Η επιλεκτικότητα και η μαρξιστική θεωρία του Bonger	21
3.6 Η επιλεκτικότητα και η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από την θεωρία του Quinney και του Chambliss	22
3.6.1 Η θεωρία του Richard Quinney	23
3.6.2 Η θεωρία του William Chambliss	24
4 Η επιλεκτικότητα των φορέων του ποινικοκατασταλτικού συστήματος.....	27
4.1 Η επιλεκτικότητα στην πρωτογενή εγκληματοποίηση	28

4.2 Η επιλεκτικότητα στην αστυνομία.....	29
4.3 Η επιλεκτικότητα στο στάδιο την ποινικής δίωξης	32
4.4 Η επιλεκτικότητα στο στάδιο της απονομής δικαιοσύνης.....	34
4.5 Η επιλεκτικότητα κατά την έκτιση της ποινής	36
5 Δομικές παθογένειες του συστήματος δικαιοσύνης που οδηγούν στην επιλεκτικότητα	39
5.1 Η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών	39
5.2 Η δυσκολία συλλογής κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων στα εγκλήματα των ισχυρών..	41
5.3 Οι καθυστερήσεις του συστήματος απονομής δικαιοσύνης	43
5.4 Οι προαγωγές και οι μεταθέσεις Δικαστικών και Εισαγγελικών Λειτουργών	45
5.5 Η διαφθορά δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών.....	46
5.6 Τα λάθη της δημόσιας διοίκησης και των πραγματογνωμόνων και η δυνατότητα επιλογής Δικαστικών και Εισαγγελικών Λειτουργών	48
6 Παραδείγματα επιλεκτικότητας από την ελληνική πραγματικότητα.....	50
6.1 Η υπόθεση Siemens	50
6.2 Η υπόθεση Novartis	52
6.3 Η υπόθεση των εξοπλιστικών προγραμμάτων και των μισμών	55
6.4 Τα τραπεζικά σκάνδαλα ως παράδειγμα επιλεκτικότητας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα.....	57
6.5 Ένα παράδειγμα από παρόμοια αδικήματα άλλα διαφορετική αντιμετώπιση από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης.....	59
7 Συμπεράσματα	62
Βιβλιογραφία	65

1 Εισαγωγή

Η ισότητα ενώπιον του νόμου αποτελεί συνάμα θεμελιώδη δικαιοκή αρχή και ατομικό δικαίωμα, το οποίο κατοχυρώνεται σε κείμενα συνταγματικής περιωπής τόσο σε εθνικό όσο και διεθνές και διεθνικό επίπεδο, όπως π.χ. στο άρθρο 4§1 του Ελληνικού Συντάγματος στο άρθρο 7 της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και στο άρθρο 20 του Χάρτη Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Σύμφωνα με την αρχή αυτή, ο νόμος πρέπει να εφαρμόζεται το ίδιο σε όλους χωρίς ανισότητες (Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000: 13). Το ερώτημα που ανακύπτει είναι εάν, πέρα από τις επίσημες διακηρύξεις, κάτι τέτοιο ισχύει πράγματι και στην πράξη, καθώς φαίνεται ότι η επιλεκτικότητα αποτελεί εγγενές στοιχείο της λειτουργίας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης, τόσο κατά τη φάση της δημιουργίας των νόμων όσο και κατά την εφαρμογή τους από τους φορείς του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, όπως είναι η αστυνομία, τα δικαστήρια και οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι.

Σειρά εγκληματολογικών μελετών έφερε στην επιφάνεια το μονόπλευρο προσανατολισμό που ποινικού συστήματος στην αντιμετώπιση των εγκλημάτων που απαντώνται κυρίως στις κατώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις (Χουλιάρης, 2019: 63). Ταυτόχρονα, ο Sutherland, μέσα από την θεωρία του για τα εγκλήματα του λευκού περιλαιμίου, ανέδειξε τη βλαπτικότητα συμπεριφορών που εμφανίζονται στις ανώτερες κοινωνικοοικονομικές τάξεις, οι οποίες όμως δεν τυποποιούνται ως εγκλήματα στον ποινικό νόμο (Βασιλαντωνοπούλου, 2016). Ακολούθως, η θεωρία της ετικέτας και οι συγκρουσιακές θεωρίες για το έγκλημα φώτισαν την επιλεκτικότητα που διακρίνει το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης υπέρ των ανώτερων κοινωνικών τάξεων.

Σε αυτό το πλαίσιο, κριτική εγκληματολογία χαρακτήρισε τα εγκλήματα των ανώτερων κοινωνικών τάξεων ως εγκλήματα των ισχυρών ή εγκλήματα ισχύος, αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο την πολιτική τους διάσταση. Εδώ δηλαδή εντοπίζεται μια εξουσιαστική διάσταση που επηρεάζει την διαδικασία θέσπισης νόμων, με αποτέλεσμα να υποχωρεί ο ουδέτερος χαρακτήρας του νόμου. Είναι σημαντικό ότι πολλές φορές τα εγκλήματα του λευκού κολάρου απουσιάζουν από τις ποινικές διατάξεις, καθώς θεωρούνται ότι εμπεριέχουν μάλλον ένα αστικό ή διοικητικό αδίκημα. Με αυτόν τον τρόπο αποφεύγεται η απόκτηση του εγκληματικού στίγματος από τους δράστες αυτών των εγκλημάτων (Βασιλαντωνοπούλου, 2016).

Στην παρούσα διπλωματική εργασία θα γίνει εκτενής αναφορά στην επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης υπέρ των ισχυρών. Στην αρχή θα γίνει αναφορά στα εγκλήματα των ισχυρών και πιο συγκεκριμένα στα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα κρατικά – εταιρικά εγκλήματα και το οργανωμένο έγκλημα. Θα ακολουθήσει η ανάπτυξη των εγκληματολογικών θεωριών μέσα από τις οποίες αναδεικνύεται η επιλεκτικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης υπέρ των ανώτερων κοινωνικών τάξεων. Στην συνέχεια θα γίνει μια αναφορά στην επιλεκτική μεταχείριση των φορέων του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, καθώς και στους παράγοντες που οδηγούν στην εμφάνιση αυτού του φαινομένου. Στο τέλος θα παραθέσουμε κάποια παραδείγματα από την ελληνική πραγματικότητα εν είδη εφαρμογής της θεωρίας στην πράξη, ώστε να γίνει κατανοητή η ένταση και η έκταση της επιλεκτικότητας που τη διακρίνει.

2 Τα εγκλήματα των ισχυρών

Σύμφωνα με το άρθρο 14 του Ποινικού Κώδικα, ως έγκλημα νοείται κάθε άδικη πράξη που μπορεί να καταλογιστεί στον δράστη, τελείται με υπαιτιότητα και προβλέπεται ως αξιόποινη από τον νόμο. Ωστόσο, η Εγκληματολογία προσεγγίζει το έγκλημα υπό ένα ευρύτερο πρίσμα, υπερβαίνοντας την αυστηρά νομική του διάσταση. Ειδικότερα, εξετάζει συμπεριφορές οι οποίες, ανεξάρτητα από την τυπική τους νομική αξιολόγηση, θεωρούνται από την κοινωνία ως επιβλαβείς, κοινωνικά αποδοκιμαστές και άξιες κυρώσεων. Στο πλαίσιο αυτό, ιδιαίτερο αντικείμενο μελέτης της Εγκληματολογίας αποτελούν τα λεγόμενα «εγκλήματα των ισχυρών». Πρόκειται για παραβατικές συμπεριφορές που συνδέονται με άτομα ή ομάδες τα οποία κατέχουν προνομιακή κοινωνική, οικονομική ή πολιτική θέση και αποσκοπούν στην εξασφάλιση προσωπικών ή οικονομικών ωφελημάτων (Χουλιάρας, 2019: 69).

Αν και η εγκληματολογική έρευνα επικεντρώθηκε αρχικά κυρίως στην παραβατικότητα των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων, η μεταγενέστερη ενασχόληση με τα εγκλήματα των ισχυρών ανέδειξε τις ανισότητες που χαρακτηρίζουν τόσο την απονομή της δικαιοσύνης όσο και τη λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου (Tombs & Whyte, 2015: 130-156). Καθοριστική υπήρξε η συμβολή του Edwin Sutherland, ο οποίος εισήγαγε τον όρο «εγκλήματα του λευκού κολάρου» (white-collar crime), αναφερόμενος σε παράνομες πράξεις που διαπράττονται από άτομα υψηλού κοινωνικού κύρους κατά την άσκηση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας (Sutherland, 1949: 9). Παρά το γεγονός ότι τα εγκλήματα αυτά επιφέρουν σημαντικές οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις, συχνά αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια σε σχέση με τα συμβατικά εγκλήματα, γεγονός που καταδεικνύει την άνιση λειτουργία του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης.

Ένα από τα βασικά χαρακτηριστικά των εγκλημάτων των ισχυρών είναι η δυνατότητα θεσμικής προστασίας που απολαμβάνουν οι δράστες τους. Η οικονομική και πολιτική ισχύς που διαθέτουν τους επιτρέπει να επηρεάζουν, άμεσα ή έμμεσα, τη νομοθετική διαδικασία και τη λειτουργία των κρατικών μηχανισμών, περιορίζοντας έτσι τον κίνδυνο ποινικής τους δίωξης (Chambliss, 1974: 151-155). Επιπλέον, πολλές από τις παραβατικές συμπεριφορές που συνδέονται με τα εγκλήματα των ισχυρών αντιμετωπίζονται κυρίως μέσω διοικητικών ή αστικών κυρώσεων και όχι μέσω του ποινικού δικαίου, παρά τη σοβαρότητα της κοινωνικής βλάβης που προκαλούν (Χουλιάρας, 2019: 69). Παράλληλα, η ίδια η νομοθεσία είναι δυνατόν

να νομιμοποιεί πρακτικές που εξυπηρετούν συγκεκριμένα οικονομικά συμφέροντα, καθιστώντας συχνά δυσδιάκριτα τα όρια μεταξύ νομιμότητας και εγκληματικότητας.

Η Κριτική Εγκληματολογία ανέδειξε τη στενή σχέση μεταξύ των εγκλημάτων των ισχυρών, του καπιταλιστικού τρόπου παραγωγής και της επιδίωξης του κέρδους. Σύμφωνα με τον Frank Pearce, το κράτος τείνει συχνά να λειτουργεί προς όφελος των οικονομικά ισχυρών, υποβαθμίζοντας ή παραβλέποντας παραβατικές πρακτικές που προέρχονται από επιχειρήσεις ή κρατικούς φορείς, ενώ παράλληλα επιδεικνύει αυξημένη αυστηρότητα απέναντι σε συμπεριφορές που συνδέονται με κοινωνικά ασθενέστερες ομάδες (Pearce, 1976: 17–39, 134–145).

Είναι σημαντικό να επισημανθεί ότι το οργανωμένο έγκλημα δεν εντάσσεται στην κατηγορία των εγκλημάτων των ισχυρών, καθώς πρόκειται για δύο διακριτές εγκληματολογικές κατηγορίες. Ειδικότερα, τα εγκλήματα των ισχυρών αποτελούν μια εγκληματολογική έννοια γένους, η οποία περιλαμβάνει μορφές εγκληματικότητας όπως το κρατικό, το εταιρικό και το κρατικό-εταιρικό έγκλημα. Αντίθετα, το οργανωμένο έγκλημα συνιστά μια αυτοτελή εγκληματολογική έννοια, η οποία αναπτύχθηκε για να περιγράψει ένα ιδιαίτερο κοινωνικό και εγκληματικό φαινόμενο με διακριτά χαρακτηριστικά. Ωστόσο, είναι δυνατόν να αναπτυχθούν σχέσεις συνεργασίας μεταξύ φορέων που διαπράττουν εγκλήματα των ισχυρών και οργανωμένων εγκληματικών ομάδων. Η συνεργασία αυτή, όμως, δεν μεταβάλλει τη θεωρητική αυτοτέλεια των δύο εννοιών ούτε αρκεί για να καταστήσει το οργανωμένο έγκλημα υποκατηγορία των εγκλημάτων των ισχυρών. Επομένως, παρά τις επιμέρους αλληλεπικαλύψεις που ενδέχεται να εμφανίζονται στην πράξη, τα δύο φαινόμενα παραμένουν διακριτές κατηγορίες στο πεδίο της εγκληματολογικής θεωρίας (Χουλιάρας, 2025: 96–97, 104–106).

2.1 Το έγκλημα του λευκού κολάρου

Τα εγκλήματα του λευκού κολάρου αποτελούν μια ιδιαίτερη κατηγορία εγκληματικότητας, η οποία εκδηλώνεται κυρίως στο πλαίσιο νόμιμων επαγγελματικών, επιχειρηματικών ή οργανωσιακών δραστηριοτήτων. Βασικό χαρακτηριστικό τους είναι η απουσία άσκησης άμεσης σωματικής βίας, καθώς οι παράνομες ενέργειες πραγματοποιούνται συνήθως μέσω της κατάχρησης θεσμικών θέσεων, της εκμετάλλευσης επαγγελματικών ευκαιριών ή της

παραβίασης οικονομικών και διοικητικών κανόνων. Ο όρος καθιερώθηκε από τον Edwin Sutherland, ο οποίος τον χρησιμοποίησε για να περιγράψει εγκληματικές πράξεις που διαπράττονται από άτομα υψηλού κοινωνικού κύρους και αξιοσέβαστης κοινωνικής θέσης κατά την άσκηση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας (Sutherland, 1949: 7-9). Η θεωρητική του προσέγγιση αμφισβήτησε την κυρίαρχη αντίληψη της εποχής, σύμφωνα με την οποία η εγκληματικότητα αποτελούσε κυρίως χαρακτηριστικό των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων.

Σύμφωνα με τον David Friedrichs, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου περιλαμβάνουν παράνομες ή κοινωνικά επιβλαβείς πρακτικές που λαμβάνουν χώρα στο πλαίσιο θεσμοθετημένων επαγγελματικών και οργανωσιακών δραστηριοτήτων και διαπράττονται από άτομα με υψηλό κοινωνικοοικονομικό κύρος (Friedrichs, 2010: 5–11). Ο ίδιος επισημαίνει ότι η θεσμική ισχύς των δραστών, σε συνδυασμό με την πολυπλοκότητα των οικονομικών και οργανωτικών μηχανισμών μέσα στους οποίους εκδηλώνονται οι συγκεκριμένες παραβατικές συμπεριφορές, καθιστά ιδιαίτερα δυσχερή τον εντοπισμό, τη διερεύνηση και την ποινική τους αντιμετώπιση (Friedrichs, 2010: 35–37).

Κεντρικό γνώρισμα των εγκλημάτων του λευκού κολάρου αποτελεί η κατάχρηση εμπιστοσύνης. Οι δράστες αξιοποιούν τη θεσμική τους θέση, τις εξειδικευμένες γνώσεις τους και την προνομιακή πρόσβαση που διαθέτουν σε πληροφορίες, οικονομικούς πόρους ή μηχανισμούς λήψης αποφάσεων, με σκοπό την αποκόμιση παράνομου οικονομικού οφέλους (Sutherland, 1949: 23-25). Στις συνηθέστερες μορφές των εγκλημάτων του λευκού κολάρου συγκαταλέγονται η φοροδιαφυγή, η δωροδοκία, η πολιτική και διοικητική διαφθορά, η λογιστική και χρηματοοικονομική απάτη, καθώς και διάφορες μορφές απάτης που συνδέονται με τη λειτουργία του τραπεζικού και ευρύτερου χρηματοπιστωτικού συστήματος. Ο Friedrichs αναλύει ιδιαίτερα τις περιπτώσεις εταιρικής λογιστικής απάτης και παραποίησης οικονομικών στοιχείων, τις φορολογικές παραβάσεις φυσικών και νομικών προσώπων, καθώς και τα φαινόμενα πολιτικής διαφθοράς και δωροδοκίας δημόσιων λειτουργών. Παράλληλα, εξετάζει εγκλήματα που διαπράττονται στον τραπεζικό και χρηματοπιστωτικό τομέα, επισημαίνοντας ότι οι πράξεις αυτές προκαλούν ιδιαίτερα σοβαρές οικονομικές ζημιές (Friedrichs, 1995: 87–91, 121–124, 147–154, 169–189).

Παρότι οι πράξεις αυτές κατά κανόνα δεν περιλαμβάνουν άμεση άσκηση φυσικής βίας, οι συνέπειές τους είναι ιδιαίτερα σοβαρές και μακροχρόνιες. Ο Friedrichs υποστηρίζει ότι το συνολικό οικονομικό κόστος των εγκλημάτων του λευκού κολάρου υπερβαίνει κατά πολύ

εκείνο της συμβατικής εγκληματικότητας, καθώς συνεπάγεται τεράστιες χρηματοοικονομικές απώλειες, αύξηση του κόστους αγαθών και υπηρεσιών, επιβάρυνση των φορολογουμένων και σημαντικές δαπάνες για την πρόληψη και αντιμετώπισή τους. Επιπλέον, οι συνέπειες εκτείνονται πέρα από το οικονομικό επίπεδο, καθώς διαβρώνουν την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς, ενισχύουν τον κοινωνικό κυνισμό και συμβάλλουν στην απονομιμοποίηση του κράτους δικαίου. Ο συγγραφέας επισημαίνει ότι η απώλεια εμπιστοσύνης, η αποξένωση των πολιτών και η διάρρηξη του κοινωνικού ιστού συγκαταλέγονται στις σημαντικότερες κοινωνικές συνέπειες των εγκλημάτων του λευκού κολάρου (Friedrichs, 1995: 49–52).

Σε θεωρητικό επίπεδο, τα εγκλήματα του λευκού κολάρου συνδέονται στενά με τη θεωρία της διαφορικής συναναστροφής του Sutherland, σύμφωνα με την οποία η εγκληματική συμπεριφορά αποτελεί προϊόν μάθησης μέσω της κοινωνικής αλληλεπίδρασης και της συμμετοχής σε συγκεκριμένα κοινωνικά περιβάλλοντα (Sutherland, 1947: 75-78). Στο πλαίσιο επιχειρηματικών οργανισμών, όπου κυριαρχεί η επιδίωξη του κέρδους και η πίεση για ανταγωνιστικότητα, είναι δυνατόν να αναπτύσσονται πρακτικές που, αν και παραβιάζουν τη νομοθεσία, αντιμετωπίζονται ως αποδεκτές ή ακόμη και αναγκαίες για την επίτευξη οικονομικών στόχων. Παράλληλα, σύμφωνα με τη θεωρία της ορθολογικής επιλογής, οι δράστες συχνά προβαίνουν σε μια άτυπη στάθμιση κόστους και οφέλους, θεωρώντας ότι η πιθανότητα εντοπισμού και επιβολής κυρώσεων είναι περιορισμένη σε σχέση με τα αναμενόμενα οφέλη από την παράνομη δραστηριότητα (Becker, 1968: 176-179).

Τέλος, στη σύγχρονη εποχή παρατηρείται αυξητική τάση των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, η οποία συνδέεται με τις συνθήκες που διαμορφώνει η λειτουργία της παγκοσμιοποιημένης οικονομίας και του καπιταλιστικού συστήματος παραγωγής. Η ενσωμάτωση των συγκεκριμένων εγκληματικών πρακτικών στις νόμιμες οικονομικές δραστηριότητες δυσχεραίνει την αναγνώρισή τους από την κοινωνία και περιορίζει την ορατότητά τους. Ως αποτέλεσμα, οι πράξεις αυτές συχνά παραμένουν αδιερεύνητες ή αντιμετωπίζονται με σχετική επιείκεια, γεγονός που συμβάλλει στη διαίωνιση της ατιμωρησίας των δραστών τους (Βασιλαντωνοπούλου, 2015: 73).

2.2 Το κρατικό εταιρικό έγκλημα

Το κρατικό-εταιρικό έγκλημα συνιστά μία από τις πλέον σύνθετες και πολυδιάστατες μορφές σύγχρονης εγκληματικότητας, καθώς αναδύεται μέσα από τη στενή διασύνδεση και αλληλεπίδραση κρατικών θεσμών και ιδιωτικών επιχειρήσεων. Η ιδιαιτερότητα του φαινομένου έγκειται στο γεγονός ότι οι κοινωνικά επιβλαβείς πρακτικές δεν προέρχονται αποκλειστικά από ιδιωτικούς οικονομικούς φορείς, αλλά συχνά διευκολύνονται, ενθαρρύνονται ή καθίστανται δυνατές μέσω κρατικών πολιτικών, αποφάσεων και θεσμικών παρεμβάσεων. Ως αποτέλεσμα, οι επιπτώσεις του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος εκτείνονται πέρα από την οικονομική σφαίρα, επηρεάζοντας τη λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, την κοινωνική δικαιοσύνη και την εμπιστοσύνη των πολιτών προς το κράτος. Ο William Chambliss υπήρξε από τους πρώτους εγκληματολόγους που ανέδειξαν τον ενεργό ρόλο του κράτους στην παραγωγή ή διευκόλυνση παραβατικών συμπεριφορών. Σύμφωνα με την προσέγγισή του, η εγκληματικότητα δεν αποτελεί αποκλειστικό χαρακτηριστικό του ιδιωτικού τομέα, αλλά μπορεί να προκύπτει και από κρατικές ενέργειες ή πολιτικές που αποσκοπούν στην εξυπηρέτηση πολιτικών και οικονομικών συμφερόντων. Στο πλαίσιο αυτό, το κράτος ενδέχεται να αναπτύσσει σχέσεις συνεργασίας με ιδιωτικές επιχειρήσεις, οι οποίες οδηγούν σε πρακτικές ασύμβατες με το ισχύον νομικό και ηθικό πλαίσιο. Οι συνέπειες αυτών των πρακτικών εκδηλώνονται κυρίως μέσω φαινομένων κατάχρησης εξουσίας, διαφθοράς και παραβίασης θεμελιωδών δικαιωμάτων (Chambliss, 1989: 184, 195-202).

Ο όρος «κρατικό-εταιρικό έγκλημα» (state-corporate crime) καθιερώθηκε στη βιβλιογραφία της Κριτικής Εγκληματολογίας από τους Ronald Kramer και Raymond Michalowski στις αρχές της δεκαετίας του 1990. Οι συγγραφείς υποστήριξαν ότι τα εγκλήματα αυτά αποτελούν προϊόν κρατικών πολιτικών ή πρακτικών που είτε διευκολύνουν και ενθαρρύνουν είτε αποτυγχάνουν να περιορίσουν επιβλαβείς εταιρικές δραστηριότητες με σημαντικές κοινωνικές συνέπειες (Kramer & Michalowski, 2007: 215, 221-222).

Σύμφωνα με την τυπολογία που διαμόρφωσαν οι Kramer και Michalowski, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα διακρίνεται σε δύο βασικές κατηγορίες: το κρατικά υποκινούμενο και το κρατικά υποβοηθούμενο έγκλημα. Στην πρώτη περίπτωση, κρατικές πολιτικές, όπως η παροχή αναπτυξιακών κινήτρων ή η υλοποίηση ιδιωτικοποιήσεων χωρίς επαρκείς μηχανισμούς ελέγχου, ενθαρρύνουν ή ωθούν τις επιχειρήσεις σε πρακτικές που παράγουν κοινωνική βλάβη. Στη δεύτερη περίπτωση, το κράτος αποτυγχάνει να ρυθμίσει ή να επιβλέψει αποτελεσματικά

τις επιχειρηματικές δραστηριότητες, επιτρέποντας την ανάπτυξη επιβλαβών ή επικίνδυνων πρακτικών (Kramer, Michalowski & Kauzlarich: 9-12).

Σε αντίθεση με τις συμβατικές μορφές εγκληματικότητας, το κρατικό-εταιρικό έγκλημα συχνά αναπτύσσεται εντός πλαισίων τυπικής νομιμότητας. Η απορρύθμιση της αγοράς, η ανεπαρκής εποπτεία των επιχειρηματικών δραστηριοτήτων και η επιλεκτική εφαρμογή της νομοθεσίας μπορούν να δημιουργήσουν συνθήκες που επιτρέπουν σε επιχειρήσεις να προκαλούν σοβαρές κοινωνικές βλάβες χωρίς να παραβιάζουν άμεσα ποινικές διατάξεις (Tombs & Whyte, 2015: 14-18, 52-53). Παράλληλα, η κρατική παρέμβαση στη νομοπαρασκευαστική διαδικασία ή η περιορισμένη ενεργοποίηση των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου ενδέχεται να συμβάλλουν στη διατήρηση καθεστώτων ατιμωρησίας για συγκεκριμένες μορφές επιβλαβούς συμπεριφοράς (Βιδάλη, 2017: 135-136). Ωστόσο, η απουσία ποινικής τυποποίησης δεν αναιρεί την εγκληματολογική σημασία των πράξεων αυτών, καθώς οι κοινωνικές τους επιπτώσεις είναι συχνά εκτεταμένες και σε πολλές περιπτώσεις μη αναστρέψιμες.

Ιδιαίτερα εμφανείς είναι οι εκφάνσεις του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος στους τομείς της περιβαλλοντικής προστασίας και της δημόσιας υγείας. Η χαλάρωση των περιβαλλοντικών προτύπων, η ανοχή σε επικίνδυνες βιομηχανικές δραστηριότητες ή η ανεπαρκής εποπτεία επιχειρήσεων υψηλού κινδύνου δύνανται να οδηγήσουν σε σοβαρές οικολογικές καταστροφές, οι οποίες πλήττουν δυσανάλογα τις κοινωνικά ευάλωτες ομάδες του πληθυσμού (Pearce & Tombs, 2018: 54-58). Αντίστοιχα, στον τομέα της εργασίας, η κρατική ανοχή απέναντι σε επισφαλείς συνθήκες απασχόλησης ή σε παραβιάσεις της εργατικής νομοθεσίας συχνά λειτουργεί προς όφελος της επιχειρηματικής κερδοφορίας, εις βάρος της υγείας, της ασφάλειας και των δικαιωμάτων των εργαζομένων.

Σημαντικό ρόλο στη διευκόλυνση των κρατικών-εταιρικών εγκλημάτων διαδραματίζουν οι φορολογικοί παράδεισοι και οι εξωχώριες (offshore) εταιρείες. Οι συγκεκριμένοι μηχανισμοί παρέχουν υψηλό βαθμό οικονομικής μυστικότητας και περιορισμένη διαφάνεια ως προς την ταυτότητα των πραγματικών δικαιούχων και την προέλευση των κεφαλαίων, γεγονός που δυσχεραίνει τον εντοπισμό παράνομων οικονομικών δραστηριοτήτων από τις ελεγκτικές και δικαστικές αρχές. Παράλληλα, διευκολύνουν τη μεταφορά, την απόκρυψη και, σε ορισμένες περιπτώσεις, τη νομιμοποίηση εσόδων που προέρχονται από εγκληματικές δραστηριότητες, επιτρέποντας την επανένταξη των κεφαλαίων αυτών στη νόμιμη οικονομία μέσω σύνθετων χρηματοοικονομικών και εταιρικών σχημάτων (Μιχαλοπούλου, 2019: 337).

Οι κοινωνικές συνέπειες του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος είναι ιδιαίτερα εκτεταμένες και πολυεπίπεδες. Η θεσμική ατιμωρησία, η άνιση κατανομή των κοινωνικών και οικονομικών βαρών, καθώς και η σταδιακή αποδυνάμωση της εμπιστοσύνης των πολιτών προς τους δημοκρατικούς θεσμούς αποτελούν ορισμένες από τις σημαντικότερες επιπτώσεις του φαινομένου. Για τον λόγο αυτό, η μελέτη του κρατικού-εταιρικού εγκλήματος κατέχει κεντρική θέση στη σύγχρονη Κριτική Εγκληματολογία, καθώς αναδεικνύει τις σχέσεις εξουσίας που αναπτύσσονται μεταξύ κράτους και οικονομικών συμφερόντων, καθώς και τις συνέπειές τους για τη δημοκρατική διακυβέρνηση, το κράτος δικαίου και την κοινωνική δικαιοσύνη (Whyte, 2020: 34-37).

3 Η επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος μέσα από τις εγκληματολογικές θεωρίες

Η έννοια της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος αναφέρεται στη διαφοροποιημένη λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου ως προς τον χαρακτηρισμό συγκεκριμένων ατόμων ή κοινωνικών ομάδων ως εγκληματιών. Παρότι το ποινικό δίκαιο εμφανίζεται τυπικά ως ουδέτερο και εφαρμόσιμο σε όλους ανεξαιρέτως, στην πράξη η διαδικασία ποινικοποίησης και απονομής δικαιοσύνης δεν επηρεάζει με τον ίδιο τρόπο όλα τα κοινωνικά στρώματα. Αντίθετα, ο χαρακτηρισμός της εγκληματικότητας αποδίδεται συχνότερα σε άτομα που ανήκουν στις κατώτερες και κοινωνικά περιθωριοποιημένες τάξεις, ενώ συχνά παρατηρείται μεγαλύτερη επιείκεια ή ανοχή απέναντι σε πρόσωπα που κατέχουν υψηλή κοινωνική, οικονομική ή πολιτική θέση. Η επιλεκτικότητα εκδηλώνεται τόσο κατά τη θέσπιση των ποινικών νόμων όσο και κατά την εφαρμογή τους από τους φορείς του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, όπως οι αστυνομικές αρχές, οι δικαστικοί λειτουργοί και οι σωφρονιστικοί υπάλληλοι, οι οποίοι επηρεάζονται, συνειδητά ή ασυνείδητα, από την κοινωνική θέση των προσώπων που έρχονται σε επαφή με το ποινικό σύστημα (Βιδάλη, 2017: 78).

Σύμφωνα με τη Vegh Weis, η επιλεκτικότητα δεν αποτελεί περιστασιακή δυσλειτουργία, αλλά εγγενές και δομικό χαρακτηριστικό του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Αλοσκόφης, 2021). Η ίδια υποστηρίζει ότι η διαδικασία ποινικοποίησης δεν καθορίζεται αποκλειστικά από το μέγεθος της κοινωνικής βλάβης που προκαλεί μια συμπεριφορά, αλλά επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από τις σχέσεις εξουσίας και τα ταξικά συμφέροντα που επικρατούν σε μια κοινωνία. Ως αποτέλεσμα, ορισμένες συμπεριφορές και κοινωνικές ομάδες αποτελούν αντικείμενο αυξημένου ποινικού ελέγχου, ενώ άλλες, παρά τη δυνητικά σοβαρή κοινωνική βλάβη που προκαλούν, παραμένουν εκτός του πεδίου της ποινικής καταστολής. Στο πλαίσιο αυτό, η Vegh Weis συνδέει την επιλεκτικότητα με τη λειτουργία του ποινικού δικαίου στις καπιταλιστικές κοινωνίες, θεωρώντας ότι αυτή αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο του τρόπου με τον οποίο οργανώνεται και ασκείται ο κοινωνικός έλεγχος (Weis, 2017: 1-10). Η συγγραφέας διακρίνει δύο βασικές μορφές επιλεκτικότητας: την πρωτογενή και τη δευτερογενή. Η πρωτογενής επιλεκτικότητα αφορά το στάδιο της νομοθετικής διαδικασίας, κατά το οποίο καθορίζεται ποιες πράξεις θα χαρακτηριστούν ως εγκληματικές και θα υπαχθούν στο πεδίο του ποινικού δικαίου. Αντίθετα, η δευτερογενής επιλεκτικότητα αναφέρεται στον τρόπο με τον

οποίο οι ποινικοί νόμοι εφαρμόζονται στην πράξη από τους φορείς του ποινικοκατασταλτικού συστήματος (Αλοσκόφης, 2021).

Στο επίπεδο της πρωτογενούς εγκληματοποίησης, η Κριτική Εγκληματολογία υποστηρίζει ότι η κοινωνική θέση των δραστών συχνά επηρεάζει περισσότερο τη διαδικασία ποινικοποίησης από ό,τι η πραγματική κοινωνική βλάβη που προκαλούν οι αντίστοιχες συμπεριφορές. Οι ανώτερες κοινωνικές τάξεις διαθέτουν αυξημένες δυνατότητες παρέμβασης στη νομοθετική διαδικασία, γεγονός που τους επιτρέπει να επηρεάζουν τον καθορισμό των ποινικών κανόνων προς όφελός τους. Ως αποτέλεσμα, ποινικοποιούνται συχνότερα συμπεριφορές που συνδέονται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, ενώ πολλές επιβλαβείς πρακτικές των οικονομικά και πολιτικά ισχυρών είτε αντιμετωπίζονται με ηπιότερο τρόπο είτε δεν υπάγονται καθόλου στο πεδίο του ποινικού δικαίου (Weis, 2017: 6). Παράλληλα, οι παραβατικές συμπεριφορές των κατώτερων κοινωνικών τάξεων είναι συνήθως περισσότερο ορατές και ευκολότερα ανιχνεύσιμες από τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, ενώ η καταστολή τους προκαλεί μικρότερες κοινωνικές και πολιτικές αντιδράσεις σε σύγκριση με την αντιμετώπιση παραβατικών συμπεριφορών που συνδέονται με ισχυρά κοινωνικά συμφέροντα (Αλοσκόφης, 2021).

Η δευτερογενής επιλεκτικότητα εκδηλώνεται κατά την εφαρμογή των ποινικών νόμων και αφορά τις αποφάσεις που λαμβάνονται από τους φορείς του ποινικοκατασταλτικού συστήματος σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας. Παράγοντες όπως η κοινωνική τάξη, η οικονομική κατάσταση, η εθνοτική ή φυλετική καταγωγή και γενικότερα τα κοινωνικά χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων προσώπων μπορούν να επηρεάσουν τις πιθανότητες αστυνομικού ελέγχου, σύλληψης, άσκησης ποινικής δίωξης, καταδίκης, καθώς και τη βαρύτητα των επιβαλλόμενων ποινών. Με τον τρόπο αυτό, η εφαρμογή του ποινικού δικαίου αποκτά διαφοροποιημένο χαρακτήρα, συμβάλλοντας στην αναπαραγωγή υφιστάμενων κοινωνικών ανισοτήτων και σχέσεων εξουσίας (Weis, 2017: 6-7).

3.1 Κοινωνική Συνοχή: το Συναινετικό και Συγκρουσιακό Πρότυπο

Ο όρος «κοινωνική συνοχή» αναφέρεται στον βαθμό ενσωμάτωσης, αλληλεξάρτησης και σύνδεσης των μελών μιας κοινωνίας μέσω κοινά αποδεκτών αξιών, κανόνων, θεσμών και μορφών κοινωνικής αλληλεγγύης. Η έννοια αυτή συνδέεται άμεσα με τη διατήρηση της

κοινωνικής τάξης, της σταθερότητας και της συλλογικής ταυτότητας, καθώς αποτυπώνει τον τρόπο με τον οποίο τα άτομα αναπτύσσουν σχέσεις συνεργασίας και αμοιβαίας εμπιστοσύνης στο πλαίσιο της κοινωνικής ζωής. Η κοινωνική συνοχή αποτελεί βασική προϋπόθεση για την εύρυθμη λειτουργία των κοινωνικών θεσμών και τη διασφάλιση της κοινωνικής ειρήνης, καθώς συμβάλλει στη μείωση των κοινωνικών εντάσεων και στην ενίσχυση της αίσθησης του «ανήκειν» μεταξύ των μελών μιας κοινότητας. Στη θεωρητική και κοινωνιολογική προσέγγιση της κοινωνικής συνοχής έχουν διαμορφωθεί δύο βασικά ερμηνευτικά πρότυπα: το συναινετικό και το συγκρουσιακό. Το συναινετικό πρότυπο αντιλαμβάνεται την κοινωνία ως ένα σύστημα που στηρίζεται στη συναίνεση των μελών του ως προς τις κυρίαρχες αξίες και τους θεσμούς, θεωρώντας ότι η κοινωνική τάξη προκύπτει από την αποδοχή κοινών κανόνων και προτύπων συμπεριφοράς. Αντίθετα, το συγκρουσιακό πρότυπο υποστηρίζει ότι η κοινωνική συνοχή δεν είναι αποτέλεσμα γενικευμένης συναίνεσης, αλλά διαμορφώνεται μέσα από σχέσεις εξουσίας, κοινωνικές ανισότητες και συγκρούσεις συμφερόντων μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Υπό το πρίσμα αυτό, οι κοινωνικοί θεσμοί και οι κανόνες αντανακλούν συχνά τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων, συμβάλλοντας στη διατήρηση των υφιστάμενων σχέσεων ισχύος (Δασκαλάκης, 1985: 33).

3.1.1. Το Συναινετικό Πρότυπο Κοινωνικής Συνοχής

Το συναινετικό πρότυπο κοινωνικής συνοχής στηρίζεται στην παραδοχή ότι τα μέλη μιας κοινωνίας συμμερίζονται ένα κοινό σύστημα αξιών, κανόνων και πεποιθήσεων. Η κοινή αποδοχή των θεμελιωδών κοινωνικών αρχών συμβάλλει στη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και σταθερότητας, περιορίζοντας την εμφάνιση συγκρούσεων μεταξύ των μελών της κοινωνίας (Δασκαλάκης, 1985: 33). Στο πλαίσιο αυτό, η κοινωνία αντιμετωπίζεται ως ένα οργανωμένο και λειτουργικά ενοποιημένο σύστημα, τα επιμέρους στοιχεία του οποίου συνεργάζονται για τη διατήρηση της κοινωνικής ισορροπίας.

Η θετικιστική εγκληματολογική σκέψη, η οποία βασίζεται στο συναινετικό κοινωνιολογικό πρότυπο, επιδιώκει να εντοπίσει τα αίτια της παρεκκλίνουσας συμπεριφοράς και να εξηγήσει τους λόγους για τους οποίους ορισμένα άτομα αποκλίνουν από τους κοινωνικά αποδεκτούς κανόνες (Βιδάλη & Κουλούρης, 2012: 55). Σύμφωνα με τη συγκεκριμένη προσέγγιση, οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό συναίνεσης ως προς τις κυρίαρχες αξίες και κανόνες. Ωστόσο, περιστασιακά ενδέχεται να εμφανιστούν αποκλίνουσες ατομικές

συμπεριφορές, οι οποίες ερμηνεύονται ως δυσλειτουργίες του κοινωνικού συστήματος και όχι ως αποτέλεσμα δομικών κοινωνικών συγκρούσεων (Δασκαλάκης, 1985: 33-34).

Σημαντική συμβολή στην ανάπτυξη του συναινετικού προτύπου είχε ο Émile Durkheim, ο οποίος υποστήριξε ότι η κοινωνική συνοχή στις σύγχρονες κοινωνίες θεμελιώνεται κυρίως στην αλληλεξάρτηση που δημιουργεί ο καταμερισμός της εργασίας. Κατά τον Durkheim, η κοινωνική ανομία εμφανίζεται όταν αποδυναμώνονται οι κοινοί ηθικοί κανόνες που ρυθμίζουν τη συλλογική ζωή, με αποτέλεσμα να διακυβεύεται η κοινωνική συνοχή και σταθερότητα (Durkheim, 1984: 68–129, 291–307). Αντίστοιχα, ο Talcott Parsons τόνισε τον καθοριστικό ρόλο της κοινωνικοποίησης και της εσωτέριεσης κοινών αξιακών προτύπων για τη διατήρηση της κοινωνικής τάξης και την εύρυθμη λειτουργία του κοινωνικού συστήματος (Parsons, 1964: 36-38).

3.1.2 Το Συγκρουσιακό Πρότυπο Κοινωνικής Συνοχής

Σε αντίθεση με το συναινετικό πρότυπο, το συγκρουσιακό πρότυπο θεωρεί ότι η κοινωνική συνοχή δεν βασίζεται στην ύπαρξη κοινών αξιών και συμφερόντων, αλλά στην άνιση κατανομή της εξουσίας και στην επιβολή των αξιών της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από διαρκείς συγκρούσεις, οι οποίες απορρέουν από αντικρουόμενα συμφέροντα μεταξύ διαφορετικών κοινωνικών ομάδων. Η κοινωνική τάξη διατηρείται κυρίως μέσω μηχανισμών καταναγκασμού και ελέγχου, οι οποίοι εξασφαλίζουν την αναπαραγωγή των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας (Δασκαλάκης, 1985: 34-35).

Μέσα σε αυτό το θεωρητικό πλαίσιο, οι ποινικοί νόμοι δεν θεωρούνται ουδέτεροι κανόνες που εκφράζουν το συλλογικό συμφέρον, αλλά εργαλεία προστασίας των συμφερόντων των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Ως εκ τούτου, συμπεριφορές που συνδέονται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα ποινικοποιούνται συχνότερα, ενώ παραβατικές πρακτικές που προέρχονται από ισχυρές κοινωνικές και οικονομικές ομάδες αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια ή παραμένουν εκτός του πεδίου της ποινικής καταστολής. Παράλληλα, για λόγους διατήρησης της εικόνας της ισονομίας, ορισμένες συμπεριφορές των ισχυρών ενδέχεται να τυποποιούνται ως αξιόποινες, χωρίς όμως οι σχετικές διατάξεις να εφαρμόζονται με την ίδια αυστηρότητα ή να συνεπάγονται αντίστοιχες κυρώσεις (Δασκαλάκης, 1985: 34-35).

Ο Karl Marx προσέγγισε την κοινωνική συνοχή ως αποτέλεσμα της οικονομικής και ιδεολογικής κυριαρχίας της άρχουσας τάξης. Κατά τη μαρξιστική θεώρηση, οι κοινωνίες χαρακτηρίζονται από διαρκείς ταξικές συγκρούσεις, ενώ οι κυρίαρχοι θεσμοί και οι επικρατούσες ιδέες λειτουργούν με τρόπο που νομιμοποιεί και αναπαράγει τις κοινωνικές ανισότητες. Η κοινωνική συνοχή εμφανίζεται έτσι ως μορφή καταναγκαστικής σταθερότητας, η οποία εξυπηρετεί τη διατήρηση των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας (Marx & Engels, 2022: 59-61).

Από την πλευρά του, ο Max Weber προσέγγισε την κοινωνική συνοχή μέσα από την έννοια της νομιμοποιημένης εξουσίας. Διακρίνοντας τρεις ιδεατούς τύπους κυριαρχίας –την παραδοσιακή, τη χαρισματική και την ορθολογική-νομική– υποστήριξε ότι η κοινωνική τάξη διατηρείται όταν η άσκηση της εξουσίας θεωρείται νόμιμη από τους διοικούμενους. Η αποδοχή αυτή, ωστόσο, δεν συνεπάγεται κατ' ανάγκη και τη δίκαιη κατανομή της εξουσίας ή των κοινωνικών πόρων (Weber, 1978: 212-215).

3.2 Οι Συγκρουσιακές Θεωρίες των George Vold και Austin Turk

Κατά τον 20ό αιώνα, οι συγκρουσιακές θεωρίες αποτέλεσαν ένα από τα σημαντικότερα θεωρητικά ρεύματα της κριτικής εγκληματολογίας. Σε αντίθεση με τις συναινετικές προσεγγίσεις, οι οποίες θεωρούν ότι οι νόμοι εκφράζουν κοινές κοινωνικές αξίες, οι συγκρουσιακές θεωρίες υποστηρίζουν ότι το έγκλημα και η ποινικοποίηση αποτελούν προϊόντα κοινωνικών, οικονομικών και πολιτικών συγκρούσεων μεταξύ ομάδων με άνιση πρόσβαση στην εξουσία. Στο πλαίσιο αυτό, η διαδικασία εγκληματοποίησης λειτουργεί ως μηχανισμός διατήρησης των υφιστάμενων συσχετισμών δύναμης, καθώς μέσω της νομοθετικής διαδικασίας καθορίζεται ποιες συμπεριφορές θα χαρακτηριστούν ως εγκληματικές (Κουκουτσάκη, 2013).

3.2.1 Η θεωρία του George Vold

Ο George B. Vold υπήρξε ένας από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της συγκρουσιακής εγκληματολογίας. Στο έργο του *Theoretical Criminology* (1958), υποστήριξε ότι το έγκλημα αποτελεί αποτέλεσμα συγκρούσεων μεταξύ κοινωνικών ομάδων με διαφορετικά οικονομικά,

πολιτικά, επαγγελματικά ή εθνотικά συμφέροντα. Οι ομάδες αυτές ανταγωνίζονται μεταξύ τους προκειμένου να επιβάλουν τις δικές τους αξίες και αντιλήψεις ως κυρίαρχους κοινωνικούς κανόνες (Vold, 1958: 199-214).

Ο Vold επικεντρώθηκε κυρίως στη διαδικασία της πρωτογενούς εγκληματοποίησης, υποστηρίζοντας ότι οι νόμοι δεν αποτελούν προϊόν γενικευμένης κοινωνικής συναίνεσης, αλλά αποτέλεσμα της επιτυχούς πολιτικής δράσης συγκεκριμένων ομάδων συμφερόντων. Οι ομάδες που διαθέτουν μεγαλύτερη οργανωτική ικανότητα και πολιτική επιρροή είναι σε θέση να επιβάλλουν τις δικές τους αξίες ως νόμους και να ποινικοποιούν συμπεριφορές ανταγωνιστικών κοινωνικών ομάδων. Κατά συνέπεια, το έγκλημα συνιστά παραβίαση κανόνων που αντανακλούν πρωτίστως τα συμφέροντα των ισχυρότερων ομάδων και όχι κατ' ανάγκη το συλλογικό συμφέρον της κοινωνίας (Vold, 1958: 199-214).

Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στον ρόλο των ομάδων πίεσης και των πολιτικών διαδικασιών στη διαμόρφωση του ποινικού δικαίου. Ως χαρακτηριστικό παράδειγμα ανέφερε την ποτοαπαγόρευση στις Ηνωμένες Πολιτείες, την οποία ερμήνευσε ως αποτέλεσμα σύγκρουσης μεταξύ κοινωνικών ομάδων με διαφορετικές ηθικές και οικονομικές αντιλήψεις. Κατά τον Vold, οι μεταβολές στους κοινωνικούς συσχετισμούς δύναμης οδηγούν συχνά και σε αντίστοιχες μεταβολές του νομικού πλαισίου (Vold, 1958: 205-214).

Παράλληλα, υποστήριξε ότι τα άτομα συχνά συμμετέχουν ταυτόχρονα σε περισσότερες από μία κοινωνικές ομάδες, γεγονός που μπορεί να τα φέρει αντιμέτωπα με αντικρουόμενες υποχρεώσεις και αξίες. Υπό αυτές τις συνθήκες, η παραβίαση ενός νόμου μπορεί να αποτελέσει συνέπεια της αφοσίωσης σε μια κοινωνική ομάδα, οι κανόνες της οποίας συγκρούονται με εκείνους που έχουν επιβληθεί από ισχυρότερες ομάδες. Το έγκλημα, επομένως, δεν ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα ατομικής παθολογίας, αλλά ως φυσική συνέπεια κοινωνικών συγκρούσεων και ανταγωνιστικών συμφερόντων (Vold, 1958: 247-251). Η συμβολή του υπήρξε καθοριστική, καθώς μετέφερε το επίκεντρο της εγκληματολογικής ανάλυσης από το άτομο στις κοινωνικές δομές και στις σχέσεις εξουσίας.

3.2.2 Η θεωρία του Austin Turk

Μια περισσότερο συστηματική και δυναμική εκδοχή της συγκρουσιακής θεωρίας διατυπώθηκε από τον Austin Turk στο έργο του *Criminality and Legal Order* (1969). Σύμφωνα με τον Turk, η εγκληματικότητα αποτελεί προϊόν της σύγκρουσης μεταξύ εκείνων που

διαθέτουν την εξουσία να θεσπίζουν και να επιβάλλουν κανόνες και εκείνων που υποχρεώνονται να συμμορφώνονται προς αυτούς (Turk, 1969: 25-30).

Κεντρική θέση στη θεωρία του κατέχει η έννοια της «νομικής τάξης», δηλαδή του συστήματος κοινωνικού ελέγχου που βασίζεται στη θεσμικά οργανωμένη άσκηση εξουσίας. Οι νόμοι εκφράζουν κυρίως τα συμφέροντα των ισχυρότερων κοινωνικών ομάδων και εφαρμόζονται μέσω θεσμών όπως η αστυνομία και τα δικαστήρια. Ως εκ τούτου, η εγκληματικότητα δεν συνιστά απλώς παραβίαση κανόνων, αλλά μπορεί να εκληφθεί ως μορφή αντίστασης απέναντι στην άνιση κατανομή της εξουσίας (Turk, 1969: 34-38).

Σε αντίθεση με τον Vold, ο Turk επικεντρώθηκε κυρίως στη δευτερογενή εγκληματοποίηση και στον τρόπο με τον οποίο αποδίδεται η ιδιότητα του εγκληματία μέσω των διαδικασιών κοινωνικού ελέγχου. Υποστήριξε ότι η εγκληματική ετικέτα απονέμεται μέσα από κοινωνικές αλληλεπιδράσεις, στις οποίες η άνιση κατανομή ισχύος διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο. Άτομα και ομάδες με περιορισμένη κοινωνική δύναμη διαθέτουν λιγότερες δυνατότητες διαπραγμάτευσης ή αντίστασης απέναντι στους ορισμούς της εξουσίας και, κατά συνέπεια, είναι περισσότερο εκτεθειμένα στην ποινικοποίηση (Turk, 1969: 50-55).

Επιπλέον, ο Turk ανέδειξε τη σημασία της πολιτισμικής σύγκρουσης. Όταν οι αξίες και οι κανόνες των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων διαφοροποιούνται σημαντικά από εκείνους των υποτελών ομάδων, αυξάνονται οι πιθανότητες κοινωνικών συγκρούσεων και ποινικοποίησης αποκλινουσών συμπεριφορών. Η εγκληματικότητα, επομένως, αποτελεί ένδειξη κοινωνικής έντασης και δυσχέρειας ενσωμάτωσης συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων στο κυρίαρχο κοινωνικό σύστημα (Turk, 1969: 62-67).

Η θεωρία του Turk θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική, καθώς συνδυάζει στοιχεία της συγκρουσιακής θεωρίας με τη θεωρία της ετικετοποίησης, αναδεικνύοντας τον ρόλο της εξουσίας όχι μόνο στη διαμόρφωση των ποινικών νόμων αλλά και στην καθημερινή εφαρμογή τους από τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου.

3.3 Η επιλεκτικότητα και τα εγκλήματα του λευκού κολάρου

Η μελέτη της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος συνδέεται άμεσα με τη θεωρία των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, την οποία εισήγαγε ο Edwin Sutherland.

Σύμφωνα με τον ορισμό του, τα εγκλήματα αυτά διαπράττονται από άτομα υψηλού κοινωνικού κύρους κατά την άσκηση της επαγγελματικής τους δραστηριότητας (Sutherland, 1949: 9-10). Η συμβολή του υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική, καθώς αμφισβήτησε την κυρίαρχη έως τότε αντίληψη ότι η εγκληματικότητα αποτελεί φαινόμενο που συνδέεται αποκλειστικά με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα. Μέχρι τη διατύπωση της θεωρίας του, η εγκληματολογική έρευνα επικεντρωνόταν σχεδόν αποκλειστικά στις παραβατικές συμπεριφορές των κοινωνικά αδύναμων ομάδων, ενώ η εγκληματικότητα των οικονομικά και πολιτικά ισχυρών παρέμενε σε μεγάλο βαθμό αθέατη (Clinard & Quinney, 1973: 183–185, 193–196).

Στην κατηγορία των εγκλημάτων του λευκού κολάρου εντάσσονται μορφές παραβατικότητας όπως η φοροδιαφυγή, η απάτη, η δωροδοκία, η χειραγώγηση των αγορών, η εταιρική διαφθορά και ορισμένες μορφές περιβαλλοντικής εγκληματικότητας. Κοινό χαρακτηριστικό των εγκλημάτων αυτών αποτελεί η απουσία άμεσης σωματικής βίας, γεγονός που συχνά οδηγεί στην κοινωνική τους υποβάθμιση και στην αντίληψη ότι είναι λιγότερο επικίνδυνα σε σύγκριση με τα συμβατικά εγκλήματα (Clinard & Quinney, 1973: 188-196). Ωστόσο, οι κοινωνικές και οικονομικές συνέπειές τους είναι ιδιαίτερα σοβαρές, καθώς επηρεάζουν τη σταθερότητα της οικονομίας, υπονομεύουν την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τους θεσμούς και αποδυναμώνουν τις αρχές του κράτους δικαίου.

Ο Sutherland υποστήριξε ότι το σύστημα απονομής δικαιοσύνης αντιμετωπίζει τα εγκλήματα του λευκού κολάρου με διαφορετικό τρόπο σε σχέση με τα εγκλήματα που διαπράττονται από μέλη των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 49). Η επιλεκτικότητα εκδηλώνεται τόσο στο επίπεδο της ποινικοποίησης όσο και κατά την εφαρμογή των ποινικών διατάξεων. Πολλές πρακτικές που προκαλούν σημαντική κοινωνική βλάβη είτε δεν ποινικοποιούνται είτε αντιμετωπίζονται αποκλειστικά μέσω διοικητικών ή αστικών κυρώσεων (Tombs & Whyte, 2015: 32-34). Παράλληλα, το υψηλό κοινωνικό κύρος των δραστών συμβάλλει στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι οι ίδιοι βρίσκονται εκτός του πεδίου της εγκληματικότητας, γεγονός που δυσχεραίνει την κοινωνική αναγνώριση των πράξεων τους ως εγκληματικών (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 49-50).

Σημαντικό ρόλο στη διατήρηση της αορατότητας των εγκλημάτων αυτών διαδραματίζουν τα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Η σύνθετη και τεχνική φύση πολλών οικονομικών εγκλημάτων δυσκολεύει την παρουσίασή τους με τρόπο κατανοητό και ελκυστικό για το ευρύ κοινό. Αντίθετα, εγκλήματα όπως οι κλοπές, οι ληστείες ή οι διαρρήξεις διαθέτουν μεγαλύτερη ειδησεογραφική αξία και προβάλλονται συχνότερα. Επιπλέον, η εξάρτηση ορισμένων μέσων

ενημέρωσης από οικονομικά συμφέροντα ή ακόμη και η πιθανή εμπλοκή τους σε δίκτυα εξουσίας μπορεί να περιορίσει την ανάδειξη υποθέσεων που αφορούν οικονομικά ισχυρούς δράστες (Sutherland, 1944: 138-139).

Παράλληλα, οι οικονομικές και πολιτικές ελίτ διαθέτουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τόσο τη διαδικασία παραγωγής των νόμων όσο και τη λειτουργία των μηχανισμών εφαρμογής τους. Η επιρροή αυτή μπορεί να εκδηλωθεί μέσω παρεμβάσεων στη νομοθετική διαδικασία, αλλά και μέσω της άσκησης πίεσης στους θεσμούς κοινωνικού ελέγχου (Sutherland, 1944: 137-138). Επιπρόσθετα, η πολυπλοκότητα των οικονομικών συναλλαγών, η δυσκολία συλλογής αποδεικτικών στοιχείων και η εξειδικευμένη γνώση που απαιτείται για τη διερεύνηση των συγκεκριμένων υποθέσεων καθιστούν ιδιαίτερα δύσκολη την ποινική τους αντιμετώπιση. Ακόμη και όταν ασκούνται ποινικές διώξεις, οι κυρώσεις που επιβάλλονται είναι συνήθως χρηματικού χαρακτήρα ή προβλέπουν εναλλακτικούς τρόπους έκτισης της ποινής, ενώ οι στερητικές της ελευθερίας ποινές επιβάλλονται σχετικά σπάνια (Snider, 1993: 102-105). Αντίθετα, παρατηρείται αυστηρότερη αντιμετώπιση εγκλημάτων μικρότερης οικονομικής απαξίας, όταν αυτά διαπράττονται από άτομα χαμηλότερης κοινωνικής θέσης.

Η επιλεκτική μεταχείριση των εγκλημάτων του λευκού κολάρου έχει σημαντικές συνέπειες για τη νομιμοποίηση του ποινικού συστήματος και τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής. Η αίσθηση ατιμωρησίας που συνοδεύει τα εγκλήματα αυτά ενισχύει τη δυσπιστία των πολιτών απέναντι στους θεσμούς και καλλιεργεί την πεποίθηση ότι η δικαιοσύνη λειτουργεί με ταξικά κριτήρια (Friedrichs, 2010: 67-70). Παράλληλα, η περιορισμένη κοινωνική αντίδραση απέναντι στις πρακτικές αυτές συμβάλλει στην αντίληψη ότι αποτελούν συνηθισμένες ή αναπόφευκτες επιχειρηματικές πρακτικές. Τα θύματα των εγκλημάτων του λευκού κολάρου συχνά αισθάνονται αδύναμα να αντιδράσουν ή να καταγγείλουν τις παραβιάσεις, ιδίως όταν οι δράστες διαθέτουν σημαντική οικονομική και πολιτική επιρροή. Επιπλέον, η καθημερινή ενσωμάτωση πολλών από αυτές τις πρακτικές στη λειτουργία της οικονομίας συμβάλλει στην κοινωνική τους αορατότητα. Ως αποτέλεσμα, οι κοινωνικές βλάβες που προκαλούν, και ιδιαίτερα οι οικονομικές απώλειες, δεν γίνονται εύκολα αντιληπτές από το ευρύ κοινό (Βασιλαντωνοπούλου, 2014: 51-59). Ωστόσο, οι συνέπειες των εγκλημάτων αυτών μεταφέρονται συχνά στα κοινωνικά ασθενέστερα στρώματα μέσω της ανεργίας, των πολιτικών λιτότητας και της διεύρυνσης των κοινωνικών ανισοτήτων. Υπό το πρίσμα αυτό, η επιλεκτικότητα απέναντι στα εγκλήματα του λευκού κολάρου δεν συνιστά απλώς ένα νομικό πρόβλημα, αλλά πρωτίστως ζήτημα κοινωνικής δικαιοσύνης.

Η αντιμετώπιση του φαινομένου προϋποθέτει την ενίσχυση της ποινικής αντιμετώπισης των εγκλημάτων του λευκού κολάρου, καθώς και την αναθεώρηση των κοινωνικών αντιλήψεων που τείνουν να υποβαθμίζουν τη σοβαρότητά τους (Passas, 1995: 211-214). Στο πλαίσιο αυτό, κρίνεται αναγκαία η ενδυνάμωση των ελεγκτικών μηχανισμών, η εξειδίκευση των διωκτικών και δικαστικών αρχών σε σύνθετα οικονομικά εγκλήματα και η πρόβλεψη αποτελεσματικών κυρώσεων που να ανταποκρίνονται στο μέγεθος της κοινωνικής βλάβης που προκαλούν οι συγκεκριμένες μορφές εγκληματικότητας.

3.4 Η επιλεκτικότητα και η θεωρία της ετικέτας

Η θεωρία της ετικέτας (labeling theory) αποτελεί μία από τις σημαντικότερες θεωρητικές προσεγγίσεις για την κατανόηση της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Σε αντίθεση με τις θεωρίες που εστιάζουν στα αίτια της εγκληματικής συμπεριφοράς, η θεωρία αυτή επικεντρώνεται στον τρόπο με τον οποίο η κοινωνία και οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου αντιδρούν σε ορισμένες συμπεριφορές και στα πρόσωπα που τις εκδηλώνουν. Κατά συνέπεια, το έγκλημα δεν αντιμετωπίζεται ως μια αντικειμενική ιδιότητα της πράξης, αλλά ως κοινωνική κατασκευή που διαμορφώνεται μέσα από διαδικασίες ορισμού, ελέγχου και άσκησης εξουσίας (Lemert, 1951: 75-80).

Η θεωρία της ετικέτας αναπτύχθηκε κατά τη δεκαετία του 1960 στο πλαίσιο της συμβολικής αλληλεπίδρασης. Σύμφωνα με τον Howard Becker, η απόκλιση δεν αποτελεί εγγενές χαρακτηριστικό μιας συμπεριφοράς, αλλά αποτέλεσμα της κοινωνικής αντίδρασης απέναντί της. Οι κοινωνικές ομάδες θεσπίζουν κανόνες και χαρακτηρίζουν ως αποκλίνοντα τα άτομα που τους παραβιάζουν, αποδίδοντάς τους συγκεκριμένες κοινωνικές ετικέτες (Becker, 1963: 1-9).

Στο πλαίσιο αυτό, η επιλεκτικότητα λειτουργεί ως βασικός μηχανισμός της διαδικασίας ετικετοποίησης. Οι φορείς κοινωνικού ελέγχου δεν ενεργούν πάντοτε ουδέτερα, αλλά επηρεάζονται από κοινωνικά στερεότυπα και προκαταλήψεις που σχετίζονται με χαρακτηριστικά όπως η κοινωνική τάξη, το φύλο, η ηλικία, η εθνοτική καταγωγή και η κοινωνική θέση των ατόμων (Quinn, 2017: 110-118). Ως αποτέλεσμα, οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου στρέφουν συχνότερα την προσοχή τους προς τα μέλη των κατώτερων κοινωνικοοικονομικών στρωμάτων και των κοινωνικά περιθωριοποιημένων ομάδων.

Η σχέση μεταξύ επιλεκτικότητας και ετικετοποίησης γίνεται σαφέστερη μέσα από τη διάκριση του Edwin Lemert μεταξύ πρωτογενούς και δευτερογενούς απόκλισης. Η πρωτογενής απόκλιση αφορά την αρχική παραβίαση ενός κοινωνικού κανόνα, η οποία συνήθως δεν επηρεάζει ουσιαστικά την κοινωνική ταυτότητα του ατόμου. Αντίθετα, η δευτερογενής απόκλιση εμφανίζεται όταν το άτομο στιγματίζεται ως αποκλίνον, εσωτερικεύει την ετικέτα που του αποδίδεται και αναπτύσσει μια σταθερή αποκλίνουσα ταυτότητα (Lemert, 1951: 40-45).

Η διαδικασία της ετικετοποίησης μπορεί να έχει σοβαρές κοινωνικές συνέπειες. Ο στιγματισμός περιορίζει τις δυνατότητες πρόσβασης του ατόμου στην εκπαίδευση, στην αγορά εργασίας και στις κοινωνικές σχέσεις, δυσχεραίνοντας την κοινωνική του ένταξη. Η περιθωριοποίηση αυτή ενδέχεται να οδηγήσει σε έναν φαύλο κύκλο αποκλεισμού και παραβατικότητας, καθώς το άτομο αντιμετωπίζει ολοένα και μεγαλύτερες δυσκολίες επανένταξης (Becker, 1963: 25-39).

Η επιλεκτική λειτουργία του ποινικού συστήματος καθίσταται ιδιαίτερα εμφανής όταν συγκρίνονται τα λεγόμενα «εγκλήματα του δρόμου» με τα εγκλήματα των ισχυρών. Συμπεριφορές όπως η μικροκλοπή, η επαιτεία ή η χρήση ναρκωτικών ουσιών συχνά αντιμετωπίζονται με αυστηρό ποινικό έλεγχο και έντονο κοινωνικό στιγματισμό. Αντίθετα, οικονομικά εγκλήματα μεγάλης κοινωνικής απαξίας, όπως η φοροδιαφυγή, η εταιρική απάτη ή η χρηματοοικονομική χειραγώγηση, αντιμετωπίζονται συχνά με διοικητικές κυρώσεις ή σχετικά ήπιες ποινικές συνέπειες (Chambliss, 2018: 152-155, 158-160).

Τέλος, η θεωρία της ετικέτας αναδεικνύει τον σημαντικό ρόλο των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαδικασία κοινωνικής κατασκευής της εγκληματικότητας. Μέσω της δημιουργίας «ηθικών πανικών» και της αναπαραγωγής στερεοτυπικών εικόνων του εγκληματία, τα μέσα ενημέρωσης συμβάλλουν στη διαμόρφωση κοινωνικών αντιλήψεων που ενισχύουν την επιλεκτική λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου (Cohen, 2002: 28-32). Ως αποτέλεσμα, ορισμένες κοινωνικές ομάδες παρουσιάζονται συστηματικά ως περισσότερο επικίνδυνες ή απειλητικές, γεγονός που οδηγεί σε εντονότερη επιτήρηση και αυξημένη ποινική καταστολή των συμπεριφορών τους.

3.5 Η επιλεκτικότητα και η μαρξιστική θεωρία του Bonger

Μία από τις πρώτες θεωρητικές προσεγγίσεις που ανέδειξαν τον επιλεκτικό χαρακτήρα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος ήταν η μαρξιστική θεωρία του Willem Bonger. Ο Bonger συγκαταλέγεται στους πρωτοπόρους εγκληματολόγους που επιχείρησαν να συνδέσουν την εγκληματικότητα με τις οικονομικές και κοινωνικές συνθήκες που διαμορφώνονται στο πλαίσιο του καπιταλιστικού συστήματος. Σύμφωνα με τη θεωρητική του προσέγγιση, το έγκλημα δεν μπορεί να ερμηνευθεί ανεξάρτητα από τις σχέσεις παραγωγής και τις κοινωνικές ανισότητες που χαρακτηρίζουν τις καπιταλιστικές κοινωνίες (Bonger, 1916: 5-7). Υπό αυτό το πρίσμα, η επιλεκτικότητα του ποινικού συστήματος δεν συνιστά μια τυχαία δυσλειτουργία, αλλά αποτελεί δομικό χαρακτηριστικό της κοινωνικής οργάνωσης και των σχέσεων εξουσίας που αναπτύσσονται στο πλαίσιο του καπιταλισμού.

Η μαρξιστική ανάλυση του Bonger βασίζεται στην παραδοχή ότι το καπιταλιστικό κοινωνικό περιβάλλον ευνοεί την ανάπτυξη αξιών όπως ο ατομικισμός, ο ανταγωνισμός και η κοινωνική αποξένωση. Οι αξίες αυτές εξυπηρετούν τη διαδικασία συσσώρευσης κεφαλαίου, αλλά ταυτόχρονα αποδυναμώνουν τους κοινωνικούς δεσμούς και ενισχύουν τις συνθήκες που ευνοούν την εμφάνιση αντικοινωνικών και παραβατικών συμπεριφορών (Bonger, 1916: 34-36). Ωστόσο, η συμβολή του Bonger δεν περιορίζεται στην ερμηνεία των αιτίων της εγκληματικότητας, αλλά επεκτείνεται και στη μελέτη της κοινωνικής αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα.

Σύμφωνα με τον Bonger, το κράτος και το ποινικό δίκαιο λειτουργούν κατά τρόπο που εξυπηρετεί πρωτίστως τα συμφέροντα της κυρίαρχης κοινωνικής τάξης. Μέσα από τη νομοθετική διαδικασία και τους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου, ποινικοποιούνται κυρίως συμπεριφορές που θεωρούνται απειλητικές για την ιδιοκτησία και την υφιστάμενη κοινωνική τάξη, ενώ αντίστοιχα παραβατικές πρακτικές που προέρχονται από τα ανώτερα κοινωνικά στρώματα συχνά υποβαθμίζονται ή αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια (Bonger, 1916: 65-68). Με τον τρόπο αυτό, το ποινικό σύστημα συμβάλλει στη διατήρηση των υφιστάμενων κοινωνικών και οικονομικών ανισοτήτων.

Η επιλεκτικότητα εκδηλώνεται τόσο κατά το στάδιο της νομοθετικής παραγωγής όσο και κατά την εφαρμογή των ποινικών νόμων. Συμπεριφορές που συνδέονται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα, όπως οι μικροκλοπές ή άλλες μορφές παραβατικότητας του δρόμου, υπόκεινται σε εντατικό έλεγχο και αυστηρή ποινική αντιμετώπιση. Αντίθετα, μορφές εγκληματικότητας που

συνδέονται με οικονομικά ισχυρούς φορείς, όπως η φοροδιαφυγή, η οικονομική εκμετάλλευση ή άλλες επιβλαβείς οικονομικές πρακτικές, συχνά αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια ή παραμένουν λιγότερο ορατές στους μηχανισμούς του ποινικού συστήματος (Bonger, 1916: 82-85).

Η θεωρία του Bonger διαφοροποιήθηκε σημαντικά από τις κυρίαρχες θετικιστικές προσεγγίσεις της εποχής του, οι οποίες απέδιδαν την εγκληματική συμπεριφορά σε ατομικές παθολογίες, ψυχολογικές διαταραχές ή βιολογικούς παράγοντες. Αντίθετα, ο ίδιος υποστήριξε ότι η εγκληματικότητα αποτελεί σε μεγάλο βαθμό προϊόν των κοινωνικών συνθηκών και μπορεί να ερμηνευθεί ως αντίδραση απέναντι στη φτώχεια, την κοινωνική ανισότητα και τον κοινωνικό αποκλεισμό που παράγει το καπιταλιστικό σύστημα (Bonger, 1916: 110-113).

Η συμβολή του Bonger υπήρξε ιδιαίτερα σημαντική για τη μεταγενέστερη ανάπτυξη της Κριτικής Εγκληματολογίας. Πολλές από τις βασικές έννοιες που υιοθετήθηκαν από τους σύγχρονους κριτικούς εγκληματολόγους, όπως η έννοια της εγκληματοποίησης και η αντίληψη του κράτους ως μηχανισμού κοινωνικού ελέγχου, έχουν τις θεωρητικές τους ρίζες στο έργο του. Μέσα από αυτή την οπτική, η επιλεκτικότητα δεν ερμηνεύεται ως αποτέλεσμα μεμονωμένων προκαταλήψεων ή θεσμικών δυσλειτουργιών, αλλά ως αναπόσπαστο στοιχείο της δομής της εξουσίας και των κοινωνικών σχέσεων που επικρατούν σε μια κοινωνία. Κατά συνέπεια, το ποινικοκατασταλτικό σύστημα συμβάλλει στη διαιώνιση των κοινωνικών ανισοτήτων, αποκρύπτοντας τις δομικές αιτίες της εγκληματικότητας και αναπαράγοντας την αντίληψη ότι το έγκλημα αποτελεί κυρίως χαρακτηριστικό των κατώτερων κοινωνικών τάξεων (Quinney, 2002: 45-47).

3.6 Η επιλεκτικότητα και η Κριτική Εγκληματολογία μέσα από την θεωρία του Quinney και του Chambliss

Η έννοια της επιλεκτικότητας κατέχει κεντρική θέση στην Κριτική Εγκληματολογία, καθώς αποτελεί βασικό εργαλείο ερμηνείας της λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το έγκλημα δεν συνιστά μια αντικειμενική και διαχρονική πραγματικότητα, αλλά μια κοινωνική κατασκευή που διαμορφώνεται μέσω πολιτικών και κοινωνικών διαδικασιών. Οι ποινικοί νόμοι δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη το συλλογικό συμφέρον, αλλά συχνά αντανακλούν τις αξίες και τα συμφέροντα συγκεκριμένων κοινωνικών

ομάδων που κατέχουν μεγαλύτερη ισχύ και επιρροή. Κατά συνέπεια, η επιλεκτικότητα αποτελεί αναπόσπαστο στοιχείο της διαδικασίας ποινικοποίησης, καθώς καθορίζει ποιες συμπεριφορές και ποια πρόσωπα θα αποτελέσουν αντικείμενο ποινικού ελέγχου (Becker, 1963: 8–12, 147–163). Υπό αυτό το πρίσμα, το ποινικοκατασταλτικό σύστημα δεν λειτουργεί αποκλειστικά ως μηχανισμός αντιμετώπισης της εγκληματικότητας, αλλά ενδέχεται να συμβάλλει στην αναπαραγωγή και ενίσχυση κοινωνικών ανισοτήτων και αποκλεισμών (Λαζός, 2007: 115-116).

3.6.1 Η θεωρία του Richard Quinney

Ο Richard Quinney αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους εκπροσώπους της Κριτικής Εγκληματολογίας, αναπτύσσοντας μια θεωρητική προσέγγιση που αντλεί ισχυρές επιρροές από τη μαρξιστική κοινωνική θεωρία. Κεντρικός άξονας της σκέψης του είναι η αντίληψη ότι το κράτος και το δίκαιο λειτουργούν ως μηχανισμοί διατήρησης της υφιστάμενης κοινωνικής και ταξικής τάξης. Σε αντίθεση με τη θετικιστική εγκληματολογία, η οποία αντιμετωπίζει το έγκλημα ως αντικειμενικό κοινωνικό φαινόμενο, ο Quinney υποστήριξε ότι η ίδια η έννοια του εγκλήματος είναι πολιτικά και κοινωνικά προσδιορισμένη, καθώς επηρεάζεται από ιστορικές συνθήκες και σχέσεις εξουσίας (Quinney, 2017: 3-7).

Σύμφωνα με τον Quinney, το έγκλημα αποτελεί κοινωνική κατασκευή, η οποία προκύπτει από τους ορισμούς που θεσπίζονται μέσω του ποινικού δικαίου. Οι νόμοι καθορίζουν ποιες συμπεριφορές θα χαρακτηριστούν εγκληματικές, χωρίς όμως να αντανakλούν απαραίτητα μια καθολική κοινωνική συναίνεση. Αντίθετα, συχνά εκφράζουν τις αξίες και τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων. Με τον τρόπο αυτό, το ενδιαφέρον της εγκληματολογικής ανάλυσης μετατοπίζεται από την αναζήτηση των αιτίων της παραβατικής συμπεριφοράς στη διερεύνηση των διαδικασιών μέσω των οποίων ορισμένες συμπεριφορές και κοινωνικές ομάδες ορίζονται ως εγκληματικές (Quinney, 2017: 21-25).

Η θεωρία του Quinney θεμελιώνεται σε έξι βασικές προτάσεις σχετικά με την κοινωνική πραγματικότητα του εγκλήματος. Πρώτον, το έγκλημα αποτελεί ανθρώπινη συμπεριφορά που ορίζεται κοινωνικά. Δεύτερον, οι ορισμοί του εγκλήματος διαμορφώνονται από φορείς που κατέχουν εξουσία. Τρίτον, οι ορισμοί αυτοί εφαρμόζονται επιλεκτικά. Τέταρτον, η εγκληματική συμπεριφορά συνιστά μορφή προσαρμογής στις επικρατούσες κοινωνικές συνθήκες. Πέμπτον, η κοινωνία οργανώνει μηχανισμούς αντίδρασης απέναντι στο έγκλημα.

Τέλος, το ποινικό σύστημα λειτουργεί με σκοπό τη διατήρηση της υφιστάμενης κοινωνικής τάξης (Quinney, 2017: 33-40).

Ιδιαίτερη έμφαση δίνει ο Quinney στη διαδικασία της ποινικοποίησης, την οποία θεωρεί βαθιά πολιτική. Κατά την άποψή του, το ποινικό δίκαιο λειτουργεί ως μέσο προστασίας της ιδιοκτησίας, της αγοράς και των θεσμών που στηρίζουν το καπιταλιστικό σύστημα (Quinney, 2002: 48-55). Παρότι οι ποινικοί νόμοι εμφανίζονται τυπικά ως γενικοί και αφηρημένοι, η εφαρμογή τους χαρακτηρίζεται από έντονη επιλεκτικότητα. Οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου, όπως η αστυνομία, τα δικαστήρια και τα σωφρονιστικά ιδρύματα, επηρεάζονται από κοινωνικά στερεότυπα και σχέσεις εξουσίας, γεγονός που οδηγεί στη δυσανάλογη εκπροσώπηση ατόμων χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων στο ποινικό σύστημα, ενώ παράλληλα πολλές μορφές εγκληματικότητας των ισχυρών παραμένουν σε μεγάλο βαθμό ατιμώρητες (Chambliss, 2018: 152–155, 158–161).

Παράλληλα, ο Quinney άσκησε έντονη κριτική στη συμβατική εγκληματολογία, υποστηρίζοντας ότι αυτή συμβάλλει στη νομιμοποίηση του υφιστάμενου ποινικού συστήματος. Κατά την άποψή του, η παραδοσιακή εγκληματολογία αποδέχεται άκριτα τους νομικούς ορισμούς του εγκλήματος και επικεντρώνεται κυρίως στη «διόρθωση» του παραβάτη, παραμελώντας τις δομικές κοινωνικές και οικονομικές συνθήκες που παράγουν την εγκληματικότητα και τις κοινωνικές ανισότητες (Quinney, 1977: 12-18). Στο έργο του *Critique of Legal Order* (1974), υποστήριξε ότι το ποινικοκατασταλτικό σύστημα συμβάλλει στη συγκάλυψη των δομικών μορφών βίας και ανισότητας, παρουσιάζοντας ταυτόχρονα την έννομη τάξη ως ουδέτερο μηχανισμό που υπηρετεί το γενικό κοινωνικό συμφέρον (Quinney, 2002: 95-100).

3.6.2 Η θεωρία του William Chambliss

Ο William Chambliss υπήρξε μία από τις σημαντικότερες μορφές της εγκληματολογίας της σύγκρουσης και συνέβαλε καθοριστικά στην ανάδειξη της πολιτικής διάστασης του εγκλήματος και της ποινικής δικαιοσύνης. Αμφισβήτησε την ουδετερότητα του ποινικού δικαίου και των φορέων κοινωνικού ελέγχου, υποστηρίζοντας ότι τόσο η παραγωγή των νόμων όσο και η εφαρμογή τους αντανακλούν τα συμφέροντα των κοινωνικά και οικονομικά ισχυρών ομάδων. Σύμφωνα με τη θεωρία του, το έγκλημα δεν αποτελεί απλώς παραβίαση νομικών

κανόνων, αλλά προϊόν κοινωνικών συγκρούσεων, ανισοτήτων και σχέσεων εξουσίας (Chambliss, 2018: 151-154).

Ο Chambliss θεωρεί ότι το έγκλημα είναι κοινωνικό κατασκεύασμα και όχι μια αντικειμενική κατηγορία συμπεριφορών. Οι πράξεις δεν είναι εγγενώς εγκληματικές, αλλά αποκτούν αυτόν τον χαρακτηρισμό μέσω της νομοθετικής διαδικασίας και της εφαρμογής των νόμων, διαδικασίες οι οποίες επηρεάζονται από πολιτικά, οικονομικά και κοινωνικά συμφέροντα (Becker, 1963: 9-10). Ως εκ τούτου, συμπεριφορές που απειλούν τα συμφέροντα των ισχυρών ποινικοποιούνται συχνότερα και αντιμετωπίζονται αυστηρότερα, ενώ άλλες, που προκαλούν εξίσου ή και περισσότερο σοβαρές κοινωνικές βλάβες, τυγχάνουν ευνοϊκότερης μεταχείρισης ή παραμένουν εκτός του πεδίου του ποινικού ελέγχου (Chambliss, 2018: 152-155).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει η ανάλυσή του για τα οικονομικά και εταιρικά εγκλήματα. Ο Chambliss υποστήριξε ότι, παρά τη σοβαρότητα των συνεπειών τους, τα εγκλήματα αυτά αντιμετωπίζονται συνήθως με μεγαλύτερη επιείκεια σε σύγκριση με τα συμβατικά εγκλήματα. Η διαφοροποίηση αυτή δεν θεωρείται τυχαία, αλλά αποδίδεται στην πολιτική και οικονομική επιρροή που ασκούν οι κοινωνικές ομάδες που ωφελούνται από τις συγκεκριμένες δραστηριότητες (Snider, 1993: 60-62).

Επιπλέον, ο Chambliss υποστήριξε ότι οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου δεν επιτελούν αποκλειστικά κατασταλτικές λειτουργίες, αλλά παράγουν και ιδεολογικά αποτελέσματα. Μέσω της συνεχούς εστίασης σε συγκεκριμένες μορφές εγκληματικότητας, όπως τα εγκλήματα του δρόμου, διαμορφώνεται μια κυρίαρχη κοινωνική εικόνα σχετικά με το ποιοι θεωρούνται επικίνδυνοι και ποιοι όχι. Κατ' αυτόν τον τρόπο, η προσοχή της κοινής γνώμης απομακρύνεται από μορφές εγκληματικότητας που προκαλούν εκτεταμένες κοινωνικές βλάβες, όπως το εταιρικό ή το κρατικό έγκλημα, συμβάλλοντας στη συγκάλυψη των δομικών μορφών βίας και ανισότητας που παράγονται από το ίδιο το κοινωνικό σύστημα (Chambliss, 2018: 152-157).

Παρά τη σημαντική επιρροή της, η θεωρία του Chambliss έχει αποτελέσει αντικείμενο κριτικής. Ορισμένοι μελετητές υποστηρίζουν ότι δίνει υπερβολική έμφαση στον ρόλο της κοινωνικής τάξης, παραμελώντας άλλους σημαντικούς παράγοντες, όπως το φύλο, η εθνικότητα ή η ατομική δράση. Επιπλέον, έχει επισημανθεί ότι η θεωρία της σύγκρουσης δυσκολεύεται να ερμηνεύσει περιπτώσεις κατά τις οποίες το κράτος υιοθετεί νομοθετικές παρεμβάσεις που περιορίζουν την εξουσία των οικονομικών ελίτ ή προστατεύουν ευάλωτες

κοινωνικές ομάδες (Vold, Bernard & Snipes, 2016: 210-215). Παρά τις επιμέρους αδυναμίες της, η συμβολή του Chambliss υπήρξε καθοριστική για την κατανόηση της σχέσης μεταξύ εξουσίας, κοινωνικού ελέγχου και ποινικής δικαιοσύνης.

4 Η επιλεκτικότητα των φορέων του ποινικοκατασταλτικού συστήματος

Η έννοια της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος αποτελεί βασικό αντικείμενο μελέτης της σύγχρονης εγκληματολογίας και κοινωνιολογίας του δικαίου. Παρότι οι ποινικοί νόμοι και οι μηχανισμοί εφαρμογής τους παρουσιάζονται θεωρητικά ως ουδέτεροι και γενικής ισχύος, στην πράξη η λειτουργία τους δεν είναι πάντοτε ισότιμη. Αντιθέτως, παρατηρούνται διαδικασίες επιλογής ως προς το ποιες συμπεριφορές θα χαρακτηριστούν εγκληματικές, ποια πρόσωπα θα αποτελέσουν αντικείμενο ελέγχου και ποιοι παραβάτες θα αντιμετωπιστούν αυστηρότερα από το ποινικό σύστημα. Ως αποτέλεσμα, ανακύπτουν φαινόμενα άνισης μεταχείρισης κατά την απονομή της ποινικής δικαιοσύνης, τα οποία συχνά συνδέονται με την κοινωνική θέση, την οικονομική ισχύ και την πρόσβαση των ατόμων σε θεσμικούς πόρους. Η επιλεκτικότητα δεν εκλαμβάνεται από την κριτική εγκληματολογική θεωρία ως μια περιστασιακή δυσλειτουργία του συστήματος, αλλά ως ένα δομικό χαρακτηριστικό του, το οποίο συνδέεται άμεσα με τις σχέσεις εξουσίας, τις κοινωνικές ανισότητες και τις πολιτικές προτεραιότητες που επικρατούν σε μια συγκεκριμένη ιστορική περίοδο (Weis, 2017: 4). Υπό αυτή την οπτική, η λειτουργία του ποινικού δικαίου δεν μπορεί να αποσυνδεθεί από το ευρύτερο κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο παράγεται και εφαρμόζεται.

Η Κριτική Εγκληματολογία υποστηρίζει ότι οι ποινικοί νόμοι συχνά διαμορφώνονται κατά τρόπο που εξυπηρετεί ή προστατεύει τα συμφέροντα των κυρίαρχων κοινωνικών ομάδων, ενώ οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου επικεντρώνουν τη δράση τους κυρίως στις συμπεριφορές των οικονομικά και κοινωνικά ασθενέστερων στρωμάτων. Ως συνέπεια, το εγκληματικό στίγμα αποδίδεται ευκολότερα σε άτομα που ανήκουν σε κατώτερες ή περιθωριοποιημένες κοινωνικές ομάδες, ενώ οι παραβατικές πρακτικές των ισχυρών συχνά αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια ή παραμένουν λιγότερο ορατές στο πεδίο της ποινικής καταστολής (Κουράκης, 2017: 239).

Σκοπός του παρόντος κεφαλαίου είναι η διερεύνηση των μορφών επιλεκτικότητας που εκδηλώνονται τόσο στο επίπεδο της πρωτογενούς εγκληματοποίησης, δηλαδή κατά τη διαδικασία θέσπισης των ποινικών κανόνων, όσο και στο επίπεδο της δευτερογενούς εγκληματοποίησης, που αφορά την εφαρμογή των νόμων από τους φορείς του

ποινικοκατασταλτικού συστήματος, όπως η αστυνομία, οι εισαγγελικές και δικαστικές αρχές και οι σωφρονιστικοί θεσμοί.

4.1 Η επιλεκτικότητα στην πρωτογενή εγκληματοποίηση

Με τον όρο «πρωτογενής εγκληματοποίηση» νοείται η διαδικασία μέσω της οποίας ο νομοθέτης επιλέγει ποιες συμπεριφορές θα ενταχθούν στο πεδίο του ποινικού δικαίου και θα χαρακτηριστούν ως εγκληματικές. Σύμφωνα με την κλασική νομική θεώρηση, η διαδικασία αυτή βασίζεται στην αντικειμενική αξιολόγηση των κοινωνικών συμπεριφορών και στην ανάγκη προστασίας θεμελιωδών εννόμων αγαθών, όπως η ζωή, η σωματική ακεραιότητα, η ελευθερία και η περιουσία. Κατά συνέπεια, ο ποινικός νομοθέτης θεωρείται ότι ποινικοποιεί εκείνες τις πράξεις που προκαλούν τη μεγαλύτερη κοινωνική βλάβη (Beccaria, 2009: 23-25).

Η εγκληματολογική θεωρία, και ιδίως η Κριτική Εγκληματολογία, αμφισβητεί την αντίληψη περί ουδετερότητας της νομοθετικής διαδικασίας. Υποστηρίζεται ότι η επιλογή των συμπεριφορών που ποινικοποιούνται δεν αποτελεί αποκλειστικά αποτέλεσμα αντικειμενικής αξιολόγησης της κοινωνικής επικινδυνότητας, αλλά επηρεάζεται από σχέσεις εξουσίας, κοινωνικές ανισότητες και κυρίαρχες ιδεολογικές αντιλήψεις (Garland, 1990: 1–22, 248–274). Υπό το πρίσμα αυτό, η ποινική νομοθέτηση συνιστά μια πολιτική διαδικασία, μέσα από την οποία αντανakλώνται οι συσχετισμοί δύναμης που επικρατούν σε μια κοινωνία.

Η επιλεκτικότητα της πρωτογενούς εγκληματοποίησης γίνεται ιδιαίτερα εμφανής όταν συγκρίνεται η ποινική αντιμετώπιση διαφορετικών μορφών κοινωνικά επιβλαβούς συμπεριφοράς. Συχνά παρατηρείται ότι εγκλήματα μεγάλης οικονομικής, κοινωνικής ή περιβαλλοντικής βαρύτητας αντιμετωπίζονται ηπιότερα ή ρυθμίζονται κυρίως μέσω διοικητικών και αστικών κυρώσεων, ενώ πράξεις μικρότερης κοινωνικής απαξίας που συνδέονται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα τιμωρούνται αυστηρότερα και εντάσσονται ευκολότερα στο πεδίο της ποινικής καταστολής (Chambliss, 1974: 151-154).

Υπό αυτή την έννοια, η διαδικασία της εγκληματοποίησης δεν καθορίζεται αποκλειστικά από τη βλάβη που προκαλεί μια πράξη, αλλά επηρεάζεται και από την κοινωνική θέση των δραστών, καθώς και από τα συμφέροντα που θίγονται ή προστατεύονται μέσω της νομοθετικής παρέμβασης. Η θεωρία της ετικέτας συνέβαλε σημαντικά στην κατανόηση αυτού του

φαινομένου, επισημαίνοντας ότι ο χαρακτηρισμός μιας συμπεριφοράς ως εγκληματικής αποτελεί αποτέλεσμα κοινωνικών και πολιτικών διεργασιών. Μέσα από τη νομοθετική διαδικασία καθορίζεται ποιες συμπεριφορές θα στιγματιστούν ως αποκλίνουσες, δημιουργώντας έτσι τις προϋποθέσεις για τη μετέπειτα άνιση εφαρμογή του νόμου (Becker, 1963: 1-10).

Στο πλαίσιο αυτό, η κριτική βιβλιογραφία υποστηρίζει ότι οι παραβατικές πρακτικές των ισχυρών κοινωνικών ομάδων συχνά αποποινικοποιούνται, υποβαθμίζονται ή αντιμετωπίζονται μέσω ηπιότερων μορφών κρατικής παρέμβασης, ενώ ταυτόχρονα παρατηρείται αυστηροποίηση των ποινικών κυρώσεων για συμπεριφορές που συνδέονται κυρίως με τα χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Ως εκ τούτου, η πρωτογενής εγκληματοποίηση δεν αποτελεί απλώς μια διαδικασία προστασίας της κοινωνίας από επιβλαβείς συμπεριφορές, αλλά και έναν μηχανισμό μέσω του οποίου αναπαράγονται και νομιμοποιούνται υφιστάμενες κοινωνικές και ταξικές ανισότητες (Quinney, 2017: 34-36).

4.2 Η επιλεκτικότητα στην αστυνομία

Η αστυνομία αποτελεί έναν από τους βασικότερους επίσημους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου στο σύγχρονο κράτος δικαίου. Αποστολή της είναι η διασφάλιση της δημόσιας τάξης και ασφάλειας, η προστασία των θεμελιωδών δικαιωμάτων των πολιτών, καθώς και η πρόληψη και καταστολή της εγκληματικότητας. Στο πλαίσιο αυτό, η αστυνομία είναι αρμόδια για την επιτήρηση της τήρησης των νόμων, τον εντοπισμό αξιόποινων πράξεων και τη διερεύνηση εγκλημάτων, με σκοπό την προσαγωγή των δραστών ενώπιον της δικαιοσύνης. Η άσκηση των καθηκόντων της διέπεται από την αρχή της νομιμότητας, γεγονός που σημαίνει ότι οφείλει να παρεμβαίνει ανεξάρτητα από το είδος του αδικήματος ή τα χαρακτηριστικά των δραστών, χωρίς να επιλέγει αυθαίρετα τις υποθέσεις με τις οποίες θα ασχοληθεί (Χουλιάρας, 2021: 81-84).

Παρά τη θεσμική αυτή αποστολή, η εγκληματολογική βιβλιογραφία έχει αναδείξει φαινόμενα επιλεκτικότητας στη λειτουργία της αστυνομίας. Η επιλεκτικότητα εκδηλώνεται όταν η αστυνομική παρέμβαση δεν βασίζεται αποκλειστικά στη βαρύτητα της αξιόποινης πράξης, αλλά επηρεάζεται από κοινωνικά, οικονομικά ή πολιτισμικά χαρακτηριστικά των εμπλεκόμενων προσώπων. Σε τέτοιες περιπτώσεις, τίθενται σε δοκιμασία θεμελιώδεις αρχές

που διέπουν την αστυνομική δράση, όπως η αρχή της νομιμότητας, η αρχή της αναγκαιότητας και η αρχή της αναλογικότητας. Παράλληλα, ενδέχεται να προκύψουν παραβιάσεις δικαιωμάτων τα οποία η ίδια η αστυνομία καλείται να προστατεύσει (Χουλιάρας, 2021: 81-84).

Έρευνες έχουν δείξει ότι οι αστυνομικοί έλεγχοι και οι πρακτικές επιτήρησης επικεντρώνονται συχνότερα σε άτομα που ανήκουν σε κοινωνικά και οικονομικά ευάλωτες ομάδες, όπως οι άνεργοι, οι άστεγοι, οι νέοι και γενικότερα τα μέλη των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Ένας βασικός λόγος είναι η αυξημένη παρουσία των ομάδων αυτών στον δημόσιο χώρο, γεγονός που τις καθιστά περισσότερο «ορατές» στους μηχανισμούς κοινωνικού ελέγχου. Αντίθετα, μορφές εγκληματικότητας που εκδηλώνονται σε ιδιωτικούς ή εταιρικούς χώρους, όπως τα οικονομικά εγκλήματα και τα εγκλήματα των ισχυρών, παραμένουν συχνά λιγότερο ορατές και συνεπώς δυσκολότερα ανιχνεύσιμες από τις αστυνομικές αρχές (Garland, 2001: 19–20, 139–167, 193–204).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και το φαινόμενο της φυλετικής ή εθνοτικής επιλεκτικότητας (racial profiling), κατά το οποίο η επιλογή προσώπων για έλεγχο βασίζεται, εν όλω ή εν μέρει, σε φυλετικά, εθνοτικά ή πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Παρότι η πρακτική αυτή συχνά δικαιολογείται ως μέσο πρόληψης της εγκληματικότητας, έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονης κριτικής, καθώς οδηγεί σε κοινωνικό στιγματισμό, διακρίσεις και αποκλεισμό συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού (Bowling & Phillips, 2010: 534-543). Στα κράτη υποδοχής μεταναστών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η επιλεκτικότητα αυτή εκδηλώνεται συχνά μέσω εκτεταμένων ελέγχων νομιμότητας παραμονής, επιχειρήσεων μαζικών προσαγωγών και αυξημένης αστυνόμευσης συγκεκριμένων περιοχών. Οι πρακτικές αυτές συμβάλλουν στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι η εγκληματικότητα συνδέεται με την εθνική ή φυλετική καταγωγή, ενισχύοντας στερεότυπα και ξενοφοβικές αντιλήψεις (Reiner, 2010: 148).

Παράλληλα, η αστυνομική δράση επικεντρώνεται συχνά σε περιοχές που χαρακτηρίζονται ως «υψηλής εγκληματικότητας». Πρόκειται συνήθως για κοινωνικά και οικονομικά υποβαθμισμένες γειτονίες, στις οποίες κατοικούν άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων. Η αυξημένη αστυνομική παρουσία στις περιοχές αυτές οδηγεί στην καταγραφή μεγαλύτερου αριθμού παραβατικών συμπεριφορών, γεγονός που ενισχύει την εικόνα τους ως «επικίνδυνων» περιοχών και δικαιολογεί περαιτέρω αστυνομική επιτήρηση. Δημιουργείται,

έτσι, ένας φαύλος κύκλος εντατικοποίησης του ελέγχου και αναπαραγωγής του κοινωνικού στιγματισμού (Wacquant, 2009: 41–46, 197–205, 287–290).

Η επιλεκτικότητα της αστυνομικής δράσης συνδέεται, επίσης, με οργανωτικούς και λειτουργικούς περιορισμούς. Η συσσώρευση μεγάλου αριθμού εκκρεμών υποθέσεων, σε συνδυασμό με την έλλειψη ανθρώπινων και υλικών πόρων, καθιστά αδύνατη την πλήρη διερεύνηση όλων των περιστατικών που περιέρχονται σε γνώση των αρχών. Ως εκ τούτου, οι αστυνομικές υπηρεσίες αναγκάζονται να προβαίνουν σε ιεράρχηση των υποθέσεων, λαμβάνοντας υπόψη παράγοντες όπως η σοβαρότητα του αδικήματος, το ποινικό παρελθόν του δράστη και το κοινωνικό ενδιαφέρον που προκαλεί η υπόθεση. Ωστόσο, η διαδικασία αυτή ενέχει σημαντικό βαθμό υποκειμενικότητας, καθώς επηρεάζεται από στερεότυπα, επαγγελματικές αντιλήψεις και ψυχολογικούς παράγοντες που διαμορφώνονται κατά την εκπαίδευση και την επαγγελματική εμπειρία των αστυνομικών (Δασκαλάκης, 1985: 111-112).

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν και οι οργανωσιακές πρακτικές που υιοθετούνται από τις αστυνομικές υπηρεσίες. Η θέσπιση ποσοτικών στόχων συλλήψεων, η εφαρμογή πολιτικών «μηδενικής ανοχής» και η πίεση για άμεσα και μετρήσιμα αποτελέσματα συχνά οδηγούν στην προτεραιοποίηση εύκολα ανιχνεύσιμων μορφών παραβατικότητας. Ως συνέπεια, οι αστυνομικές αρχές επικεντρώνονται σε αδικήματα που είναι ευκολότερο να εντοπιστούν και να καταγραφούν, γεγονός που συμβάλλει στη συστηματική στοχοποίηση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων. Παράλληλα, ιδιαίτερη είναι και η επιρροή των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαμόρφωση των αστυνομικών προτεραιοτήτων. Η έντονη δημοσιότητα που λαμβάνουν ορισμένες κατηγορίες εγκλημάτων μπορεί να οδηγήσει στη δημιουργία «ηθικών πανικών», οι οποίοι ασκούν πίεση τόσο στις πολιτικές όσο και στις αστυνομικές αρχές για αυστηρότερη καταστολή συγκεκριμένων μορφών εγκληματικότητας (Cohen, 2011: 1–20, 28–31). Ως αποτέλεσμα, οι αστυνομικοί πόροι συχνά κατευθύνονται προς εγκλήματα που προκαλούν έντονη κοινωνική ανησυχία, ανεξαρτήτως της πραγματικής τους βαρύτητας ή συχνότητας.

Οι συνέπειες της αστυνομικής επιλεκτικότητας είναι ιδιαίτερα σημαντικές για τη λειτουργία του κράτους δικαίου. Καταρχάς, τίθεται υπό αμφισβήτηση η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου, καθώς ορισμένες κοινωνικές ομάδες αντιμετωπίζονται ως περισσότερο ύποπτες ή επικίνδυνες σε σύγκριση με άλλες. Επιπλέον, η συστηματική στοχοποίηση συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων υπονομεύει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς την αστυνομία και τους θεσμούς γενικότερα, ιδίως σε κοινότητες όπου η αστυνομική παρουσία είναι ιδιαίτερα

έντονη. Τέλος, η επιλεκτικότητα συμβάλλει στην αναπαραγωγή κοινωνικών ανισοτήτων, καθώς η επαφή με το ποινικό σύστημα και η απόκτηση ποινικού μητρώου περιορίζουν σημαντικά τις εκπαιδευτικές, επαγγελματικές και κοινωνικές προοπτικές των ατόμων που υπόκεινται στον έλεγχο του (Tyler, 2006: 3–7, 94–103, 272–274).

4.3 Η επιλεκτικότητα στο στάδιο την ποινικής δίωξης

Η διακριτική ευχέρεια των εισαγγελικών αρχών ως προς τη διαχείριση των ποινικών υποθέσεων επηρεάζεται σε σημαντικό βαθμό από το δικονομικό σύστημα που ισχύει σε κάθε έννομη τάξη. Στη θεωρία του ποινικού δικαίου διακρίνονται δύο βασικές αρχές: η αρχή της νομιμότητας και η αρχή της σκοπιμότητας. Η Ελλάδα ανήκει στις χώρες που υιοθετούν την αρχή της νομιμότητας, σύμφωνα με την οποία οι εισαγγελικές αρχές δεν διαθέτουν ευρεία διακριτική ευχέρεια ως προς την άσκηση της ποινικής δίωξης. Αντιθέτως, υποχρεούνται να κινήσουν την ποινική διαδικασία για κάθε αξιόποινη πράξη της οποίας λαμβάνουν νόμιμη γνώση, εφόσον συντρέχουν οι προβλεπόμενες από τον νόμο προϋποθέσεις. Αντίθετα, στα συστήματα που βασίζονται στην αρχή της σκοπιμότητας, οι εισαγγελείς έχουν τη δυνατότητα να σταθμίζουν παράγοντες δημοσίου συμφέροντος και να αποφασίζουν εάν η άσκηση ποινικής δίωξης είναι αναγκαία ή όχι. Στο ελληνικό δικονομικό σύστημα, ο εισαγγελέας, αφού αξιολογήσει το αποδεικτικό υλικό που έχει συγκεντρωθεί κατά το στάδιο της προκαταρκτικής εξέτασης ή της προδικασίας, αποφασίζει εάν η υπόθεση θα παραπεμφθεί προς περαιτέρω δικαστική διερεύνηση ή εάν θα τεθεί στο αρχείο. Παρά την επικράτηση της αρχής της νομιμότητας, η νομοθεσία προβλέπει ορισμένες εξαιρέσεις που επιτρέπουν την αρχειοθέτηση υποθέσεων όταν τα διαθέσιμα στοιχεία κρίνονται ανεπαρκή, αβάσιμα ή μη ικανά να θεμελιώσουν την τέλεση αξιόποινης πράξης (Δασκαλάκης, 1985: 111-113).

Η πρακτική της αρχειοθέτησης συνδέεται άμεσα με τους περιορισμένους ανθρώπινους και υλικούς πόρους που διαθέτει το σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Η αδυναμία πλήρους και ενδελεχούς διερεύνησης του συνόλου των υποθέσεων καθιστά αναγκαία την ιεράρχηση των υποθέσεων από τις εισαγγελικές αρχές. Στο πλαίσιο αυτό λαμβάνονται υπόψη διάφορα κριτήρια, όπως η σοβαρότητα του αδικήματος, η έκταση της προκληθείσας ζημίας, η δυσκολία διακρίβωσης των πραγματικών περιστατικών, το ποινικό παρελθόν του

κατηγορουμένου, καθώς και στοιχεία που αφορούν την προσωπικότητά του, όπως η ηλικία και η κοινωνική του θέση (Δασκαλάκης, 1985: 119-120).

Η κριτική εγκληματολογία επισημαίνει ότι, παρά τον τυπικά ουδέτερο χαρακτήρα των ανωτέρω κριτηρίων, η κοινωνική θέση του κατηγορουμένου επηρεάζει συχνά, άμεσα ή έμμεσα, τη λειτουργία του ποινικού συστήματος. Εμπειρικές έρευνες έχουν καταδείξει ότι τα άτομα που προέρχονται από τα κατώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα εμφανίζονται δυσανάλογα συχνότερα στις διαδικασίες της ποινικής δικαιοσύνης σε σύγκριση με τα μέλη των ανώτερων κοινωνικών τάξεων (Λαμπροπούλου, 2012: 151). Το γεγονός αυτό ερμηνεύεται ως ένδειξη της επιλεκτικής λειτουργίας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος, το οποίο τείνει να εστιάζει περισσότερο στις παραβατικές συμπεριφορές των κοινωνικά αδύναμων ομάδων.

Παράλληλα, έχει υποστηριχθεί ότι η νομική εκπαίδευση των εισαγγελικών λειτουργών επικεντρώνεται κυρίως στη δογματική και τεχνική προσέγγιση του δικαίου, χωρίς να δίνεται αντίστοιχη έμφαση στις κοινωνικές διαστάσεις της εγκληματικότητας και στις κοινωνικές ανισότητες που επηρεάζουν τη λειτουργία του ποινικού συστήματος. Ως αποτέλεσμα, η ανάπτυξη μιας ευρύτερης κοινωνικονομικής και εγκληματολογικής οπτικής ενδέχεται να παραμένει περιορισμένη, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει, έστω και ασυνείδητα, την αξιολόγηση των υποθέσεων και των εμπλεκόμενων προσώπων (Βιδάλη, 2020).

Ένας ακόμη παράγοντας που συμβάλλει στην άνιση εκπροσώπηση των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων στο ποινικό σύστημα είναι η περιορισμένη δυνατότητά τους να εξασφαλίσουν αποτελεσματική νομική εκπροσώπηση. Η παρουσία συνηγόρου υπεράσπισης διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στην προστασία των δικαιωμάτων του κατηγορουμένου, στην ενημέρωσή του σχετικά με τις δικονομικές εγγυήσεις που διαθέτει και στην προετοιμασία της υπερασπιστικής του γραμμής. Αντιθέτως, τα πρόσωπα που στερούνται επαρκούς νομικής υποστήριξης συχνά καλούνται να απολογηθούν χωρίς την κατάλληλη προετοιμασία και γνώση των δικαιωμάτων τους. Δεδομένου ότι η απολογία αποτελεί κρίσιμο αποδεικτικό στοιχείο κατά την αξιολόγηση της υπόθεσης, η έλλειψη αποτελεσματικής υπεράσπισης μπορεί να επηρεάσει δυσμενώς την κρίση των εισαγγελικών αρχών και τη μετέπειτα πορεία της ποινικής διαδικασίας (Ζαραφωνίτου, 2023: 173-178).

Συνεπώς, παρά την τυπική δέσμευση των εισαγγελικών λειτουργών από την αρχή της νομιμότητας, η διαδικασία άσκησης της ποινικής δίωξης δεν είναι απολύτως απαλλαγμένη από

φαινόμενα επιλεκτικότητας. Παράγοντες όπως η κοινωνική θέση του κατηγορουμένου, η πρόσβασή του σε νομική υποστήριξη και οι περιορισμοί του ίδιου του ποινικοκατασταλτικού συστήματος συμβάλλουν στη διαμόρφωση άνισων όρων μεταχείρισης κατά το στάδιο της ποινικής διαδικασίας.

4.4 Η επιλεκτικότητα στο στάδιο της απονομής δικαιοσύνης

Το στάδιο της απονομής της ποινικής δικαιοσύνης περιλαμβάνει το σύνολο των δικαστικών διαδικασιών που εκτείνονται από την εκδίκαση μιας υπόθεσης έως την έκδοση και εκτέλεση της δικαστικής απόφασης. Η δικαστική λειτουργία δεν συνίσταται σε μια μηχανική εφαρμογή των κανόνων δικαίου, αλλά προϋποθέτει την ερμηνεία και αξιολόγηση των πραγματικών περιστατικών σε συνδυασμό με τις εφαρμοστέες ποινικές διατάξεις. Κατά την ακροαματική διαδικασία, οι δικαστές καλούνται να διαμορφώσουν πλήρη εικόνα για τα πραγματικά γεγονότα της υπόθεσης, προκειμένου να αποφανθούν σχετικά με την ενοχή ή μη του κατηγορουμένου και, σε περίπτωση καταδίκης, να προσδιορίσουν την κατάλληλη ποινική κύρωση. Για την αναζήτηση της ουσιαστικής αλήθειας αξιοποιούνται οι ένορκες μαρτυρικές καταθέσεις, τα στοιχεία που έχουν συγκεντρωθεί κατά την προκαταρκτική εξέταση ή την προανάκριση, καθώς και κάθε άλλο αποδεικτικό μέσο που κρίνεται αναγκαίο για τη διερεύνηση της υπόθεσης. Στο πλαίσιο αυτό, το δικαστήριο εξετάζει κατά πόσο συντρέχουν τόσο η αντικειμενική όσο και η υποκειμενική υπόσταση του εγκλήματος (Σορβατζιώτη, 2011: 105-106, 128).

Η επιλεκτικότητα κατά το στάδιο της απονομής της δικαιοσύνης μπορεί να εκδηλωθεί σε διάφορα επίπεδα, όπως κατά την αξιολόγηση της αξιοπιστίας των κατηγορουμένων και των μαρτύρων, την ερμηνεία των αποδεικτικών στοιχείων, την επιμέτρηση της ποινής, καθώς και την επιλογή εναλλακτικών ή ευνοϊκότερων μορφών ποινικής μεταχείρισης (Alexy, 1989: 188-220). Ο Jerome Frank υποστήριξε ότι η δικαστική κρίση δεν είναι πλήρως απαλλαγμένη από υποκειμενικά στοιχεία, καθώς επηρεάζεται από προσωπικές αντιλήψεις, εμπειρίες και αξιολογικές κρίσεις των δικαστών. Η διαπίστωση επιβολής διαφορετικών ποινών σε παρόμοιες υποθέσεις αποτέλεσε, κατά τον ίδιο, ένδειξη της ύπαρξης στοιχείων υποκειμενικότητας στη δικαστική διαδικασία (Λαμπροπούλου, 2012: 153).

Σημαντικό παράγοντα διαφοροποίησης της δικαστικής μεταχείρισης αποτελεί η κοινωνικοοικονομική θέση του κατηγορουμένου. Τα άτομα που ανήκουν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα διαθέτουν συνήθως μεγαλύτερους οικονομικούς πόρους, γεγονός που τους επιτρέπει να εξασφαλίζουν υψηλού επιπέδου νομική εκπροσώπηση. Η εξειδίκευση και η εμπειρία των συνηγόρων υπεράσπισης συμβάλλουν στην αποτελεσματικότερη αξιοποίηση των δικονομικών και ουσιαστικών εγγυήσεων του δικαίου, καθώς και στον εντοπισμό νομικών κενών ή ερμηνευτικών αμφιβολιών που μπορεί να λειτουργήσουν υπέρ του κατηγορουμένου. Παράλληλα, η βιβλιογραφία έχει επισημάνει ότι οι δράστες οικονομικών εγκλημάτων ή εγκλημάτων λευκού κολάρου συχνά αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια, καθώς λαμβάνονται υπόψη στοιχεία όπως ο πρότερος σύννομος βίος, η επαγγελματική τους πορεία ή η κοινωνική τους προσφορά (Κουράκης, 2017: 240-249).

Η διεθνής εγκληματολογική έρευνα έχει αναδείξει ότι η δικαστική κρίση επηρεάζεται, σε ορισμένες περιπτώσεις, από κοινωνικούς παράγοντες που σχετίζονται με την κοινωνική και οικονομική θέση του κατηγορουμένου. Έρευνες έχουν καταδείξει ότι άτομα που προέρχονται από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα είναι πιθανότερο να θεωρηθούν επικίνδυνα ή επιρρεπή στην υποτροπή, ενώ αντιθέτως οι κατηγορούμενοι ανώτερων κοινωνικών τάξεων τυγχάνουν συχνά ευνοϊκότερης αξιολόγησης (Reiman, 2004: 112-142). Παράλληλα, σε πολυπολιτισμικές κοινωνίες έχουν καταγραφεί φαινόμενα φυλετικών και εθνοτικών προκαταλήψεων κατά τη δικαστική διαδικασία, γεγονός που συμβάλλει στην υπερεκπροσώπηση μεταναστών και εθνοτικών μειονοτήτων στα ποινικά δικαστήρια (Wacquant, 2009: 16-18, 193-205, 287-311).

Η επιλεκτικότητα γίνεται ιδιαίτερα εμφανής κατά το στάδιο της επιμέτρησης της ποινής, όπου οι δικαστές διαθέτουν σημαντικό περιθώριο διακριτικής ευχέρειας. Παρότι το νομοθετικό πλαίσιο καθορίζει τα όρια των ποινών, η στάθμιση ελαφρυντικών και επιβαρυντικών περιστάσεων προϋποθέτει αξιολογικές κρίσεις. Ως αποτέλεσμα, παράγοντες όπως η σταθερή επαγγελματική κατάσταση, η οικογενειακή ζωή και η κοινωνική ενσωμάτωση του κατηγορουμένου ενδέχεται να λειτουργήσουν ευνοϊκά, ενώ η ανεργία, η κοινωνική περιθωριοποίηση ή η ύπαρξη ποινικού παρελθόντος μπορεί να οδηγήσουν σε αυστηρότερη μεταχείριση (Ashworth, 2005: 151-181, 219-234).

Αναμφίβολα, σε ένα κράτος δικαίου οι δικαστικοί λειτουργοί οφείλουν να ενεργούν με αμεροληψία και ανεξαρτησία. Ωστόσο, η κριτική εγκληματολογία υποστηρίζει ότι οι κοινωνικές ανισότητες αντανakλώνται και στη δικαστική διαδικασία. Έχει υποστηριχθεί ότι

υποθέσεις που αφορούν άτομα χαμηλότερων κοινωνικών στρωμάτων συχνά εξετάζονται με μεγαλύτερη ταχύτητα, ενώ η περιορισμένη ποιότητα της προδικαστικής προετοιμασίας ή η ύπαρξη στερεοτυπικών αντιλήψεων ενδέχεται να επηρεάσουν δυσμενώς την έκβαση της υπόθεσης. Αντίθετα, στις υποθέσεις οικονομικού εγκλήματος ή εγκλημάτων των ισχυρών παρατηρείται συχνά μεγαλύτερη διάρκεια διερεύνησης και λεπτομερέστερη αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στον εντοπισμό αμφιβολιών ή απαλλακτικών στοιχείων υπέρ των κατηγορουμένων (Σορβατζιώτη, 2011: 174-182).

Τέλος, η αντίληψη της κοινής γνώμης σχετικά με την αμεροληψία της δικαιοσύνης αποτελεί κρίσιμο παράγοντα για τη νομιμοποίηση του δικαστικού συστήματος. Έρευνες στην Ελλάδα έχουν δείξει ότι σημαντικό ποσοστό των πολιτών θεωρεί πως η δικαστική κρίση επηρεάζεται από προσωπικές διασυνδέσεις, πολιτικές παρεμβάσεις ή φαινόμενα διαφθοράς (Ζαραφωνίτου, 2013: 8). Αντίστοιχοι προβληματισμοί έχουν διατυπωθεί και σε εκθέσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σχετικά με το κράτος δικαίου, στις οποίες επισημαίνονται ζητήματα που αφορούν την αποτελεσματικότητα και την ανεξαρτησία της ελληνικής δικαιοσύνης (Ευρωπαϊκή Επιτροπή, 2022: 5-13). Η ύπαρξη τέτοιων αντιλήψεων υπονομεύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς και ενισχύει την πεποίθηση ότι η απονομή της δικαιοσύνης δεν είναι πάντοτε ισότιμη για όλους.

4.5 Η επιλεκτικότητα κατά την έκτιση της ποινής

Τα σωφρονιστικά καταστήματα αποτελούν τους θεσμούς στους οποίους εκτίονται οι στερητικές της ελευθερίας ποινές που επιβάλλονται από τα δικαστήρια. Βασικός τους σκοπός είναι, πέρα από την εκτέλεση της ποινής, η προετοιμασία των κρατουμένων για την ομαλή κοινωνική τους επανένταξη. Ωστόσο, ο εγκλεισμός συνιστά ένα ιδιαίτερα επαχθές μέτρο, καθώς συνεπάγεται την απομάκρυνση του ατόμου από το οικογενειακό και κοινωνικό του περιβάλλον, γεγονός που συχνά προκαλεί αισθήματα απομόνωσης και κοινωνικού αποκλεισμού. Παράλληλα, έχει διαπιστωθεί ότι η μακροχρόνια παραμονή σε σωφρονιστικά καταστήματα ενδέχεται να ευνοήσει την υιοθέτηση αντικοινωνικών ή παρεκκλινουσών συμπεριφορών, οι οποίες δεν χαρακτηρίζαν απαραίτητα τον κρατούμενο πριν από την είσοδό του στη φυλακή (Σορβατζιώτη, 2011: 191-193).

Η λειτουργία των σωφρονιστικών καταστημάτων οφείλει να εδράζεται τόσο στο προνοιακό όσο και στο δικαιοϊκό πρότυπο αντεγκληματικής πολιτικής. Το προνοιακό πρότυπο επικεντρώνεται στην αναμόρφωση και κοινωνική επανένταξη του κρατουμένου, μέσω της αντιμετώπισης των παραγόντων που συνέβαλαν στην παραβατική του συμπεριφορά. Αντίστοιχα, το δικαιοϊκό πρότυπο στηρίζεται στην αρχή της ίσης μεταχείρισης όλων των κρατουμένων, ανεξαρτήτως της κοινωνικής ή οικονομικής τους θέσης (Κουράκης, 2017: 252-254). Παρά ταύτα, έχουν καταγραφεί φαινόμενα άνισης μεταχείρισης σε βάρος κρατουμένων που προέρχονται από χαμηλότερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, οι οποίοι συχνά βιώνουν δυσμενέστερες συνθήκες διαβίωσης και αυστηρότερη αντιμετώπιση από το σωφρονιστικό προσωπικό (Σορβατζιώτη, 2011: 194).

Η οικονομική δυσχέρεια που αντιμετωπίζουν πολλοί κρατούμενοι των κατώτερων κοινωνικών τάξεων τους οδηγεί συχνά στην αναζήτηση παράτυπων τρόπων εξασφάλισης οικονομικών πόρων εντός του σωφρονιστικού καταστήματος. Η αποκάλυψη τέτοιων συμπεριφορών συνεπάγεται τόσο ποινικές όσο και πειθαρχικές κυρώσεις, όπως η στέρηση αδειών, η αναστολή ευεργετικών μέτρων ή η καθυστέρηση της δυνατότητας υποβολής αίτησης για υφ' όρον απόλυση (Σορβατζιώτη, 2011: 204-205).

Η ευνοϊκότερη μεταχείριση κρατουμένων που ανήκουν σε ανώτερα κοινωνικά στρώματα αποδίδεται, μεταξύ άλλων, στην αντίληψη ότι τα πρόσωπα αυτά δεν αποτελούν ιδιαίτερη απειλή για την ασφάλεια και την εύρυθμη λειτουργία των φυλακών. Ως εκ τούτου, συχνά θεωρούνται λιγότερο επικίνδυνα σε σύγκριση με άλλες κατηγορίες κρατουμένων (Σπανουδάκη, 2022). Παράλληλα, υποστηρίζεται ότι οι συγκεκριμένοι κρατούμενοι εμφανίζουν μικρότερη πιθανότητα πρόκλησης προβλημάτων εντός του σωφρονιστικού περιβάλλοντος, γεγονός που επηρεάζει τη στάση του προσωπικού απέναντί τους (Gottschalk, 2014: 7).

Η επιλεκτικότητα καθίσταται εμφανής και κατά τη διαδικασία χορήγησης αδειών. Η λήψη σχετικής απόφασης βασίζεται σε σειρά κριτηρίων, όπως η πιθανότητα ορθής χρήσης της άδειας, η προσωπικότητα και η συμπεριφορά του κρατουμένου εντός του καταστήματος κράτησης, η επαγγελματική και κοινωνική του κατάσταση πριν από τον εγκλεισμό, η συμβολή της άδειας στην κοινωνική επανένταξή του, καθώς και η ύπαρξη προηγούμενης εγκληματικής δραστηριότητας. Στην πράξη, τα κριτήρια αυτά φαίνεται να ευνοούν περισσότερο κρατουμένους που προέρχονται από ανώτερα κοινωνικοοικονομικά στρώματα, καθώς

διαθέτουν συνήθως σταθερότερες κοινωνικές και επαγγελματικές αναφορές (Σορβατζιώτη, 2011: 200-202).

Παράλληλα, η επιλεκτικότητα αποτυπώνεται και στις συνθήκες κράτησης των καταδικασμένων για οικονομικά εγκλήματα ή εγκλήματα του λευκού κολάρου. Σε ορισμένες περιπτώσεις προβλέπονται ειδικές πτέρυγες ή διακριτές συνθήκες κράτησης, με στόχο την αποφυγή συνύπαρξης με κρατούμενους που έχουν καταδικαστεί για βαριά ποινικά αδικήματα. Ως αποτέλεσμα, οι συνθήκες διαβίωσης των συγκεκριμένων κρατούμενων ενδέχεται να είναι ευνοϊκότερες συγκριτικά με εκείνες του γενικού πληθυσμού των φυλακών. Στο πλαίσιο αυτό, το άρθρο 19 του Ν. 2776/1999 προβλέπει τη δυνατότητα λειτουργίας ειδικών καταστημάτων κράτησης για συγκεκριμένες κατηγορίες αδικημάτων, μεταξύ των οποίων και τα οικονομικά εγκλήματα. Στη σχετική βιβλιογραφία επισημαίνεται επίσης ότι κρατούμενοι υψηλού κοινωνικού κύρους συχνά απολαμβάνουν καλύτερες συνθήκες κράτησης και περισσότερες διευκολύνσεις σε σχέση με άλλους κρατούμενους (Σπανουδάκη, 2022).

Τέλος, το άρθρο 41 του Ν. 2776/1999 προβλέπει τη δυνατότητα απασχόλησης των κρατούμενων εντός των σωφρονιστικών καταστημάτων. Παρότι το μέτρο αυτό αποσκοπεί στην επαγγελματική τους αξιοποίηση και στην ενίσχυση της κοινωνικής τους επανένταξης, έχει υποστηριχθεί ότι η πρόσβαση στις διαθέσιμες θέσεις εργασίας δεν είναι πάντοτε ισότιμη. Συγκεκριμένα, κρατούμενοι με υψηλότερο μορφωτικό επίπεδο, εξειδικευμένες γνώσεις ή σημαντική επαγγελματική εμπειρία πριν από τον εγκλεισμό τους φαίνεται να έχουν αυξημένες πιθανότητες επιλογής, γεγονός που αναπαράγει προϋπάρχουσες κοινωνικές ανισότητες και εντός του σωφρονιστικού συστήματος (Σπανουδάκη, 2022).

5 Δομικές παθογένειες του συστήματος δικαιοσύνης που οδηγούν στην επιλεκτικότητα

5.1 Η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών

Οι ελεγκτικοί μηχανισμοί αποτελούν θεσμούς που έχουν ως αποστολή την παρακολούθηση της νομιμότητας, της διαφάνειας και της αποτελεσματικότητας της διοικητικής και οικονομικής δραστηριότητας. Στον δημόσιο τομέα περιλαμβάνονται τα ανώτατα ελεγκτικά ιδρύματα, οι επιθεωρήσεις δημόσιας διοίκησης και οι ανεξάρτητες αρχές, ενώ στον ιδιωτικό τομέα σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν οι ορκωτοί ελεγκτές και οι επιτροπές ελέγχου των επιχειρήσεων. Η λειτουργία τους είναι διττή, καθώς αφενός έχουν προληπτικό χαρακτήρα μέσω της θέσπισης κανόνων εποπτείας και ελέγχου και αφετέρου κατασταλτικό χαρακτήρα μέσω της διαπίστωσης παραβάσεων, της επιβολής κυρώσεων και της απόδοσης ευθυνών (Power, 1997: 1-15).

Η περιορισμένη αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών αποδίδεται σε μια σειρά θεσμικών και οργανωτικών αδυναμιών. Ένα από τα βασικότερα προβλήματα είναι ο κατακερματισμός των αρμοδιοτήτων μεταξύ πολλών διαφορετικών φορέων, χωρίς σαφή οριοθέτηση των ευθυνών τους. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί επικαλύψεις αρμοδιοτήτων, γραφειοκρατικές καθυστερήσεις και δυσχέρειες στην άσκηση ουσιαστικού ελέγχου. Παράλληλα, η υποστελέχωση των ελεγκτικών υπηρεσιών, η ελλιπής εκπαίδευση του προσωπικού και η ανεπαρκής αξιοποίηση σύγχρονων τεχνολογικών εργαλείων περιορίζουν σημαντικά την αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών διαδικασιών (Pollitt & Bouckaert, 2017: 6-7).

Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης το ζήτημα της ανεξαρτησίας των ελεγκτικών μηχανισμών. Σε αρκετές περιπτώσεις, ιδίως σε κράτη με αδύναμες θεσμικές εγγυήσεις, παρατηρούνται φαινόμενα άμεσων ή έμμεσων πολιτικών παρεμβάσεων στη λειτουργία τους. Η εξάρτηση από την εκτελεστική εξουσία, είτε μέσω του διορισμού των διοικήσεων είτε μέσω του ελέγχου της χρηματοδότησής τους, ενδέχεται να επηρεάσει την αντικειμενικότητα και την αξιοπιστία των ελέγχων. Ως αποτέλεσμα, είναι δυνατόν να καθυστερούν ή να παρεμποδίζονται έρευνες που αφορούν πολιτικά ή οικονομικά ευαίσθητες υποθέσεις, ενώ σε άλλες περιπτώσεις οι ελεγκτικοί μηχανισμοί χρησιμοποιούνται επιλεκτικά για την εξυπηρέτηση πολιτικών σκοπιμοτήτων. Οι πρακτικές αυτές ενισχύουν την αίσθηση ατιμωρησίας και οδηγούν σε απαξίωση των

ελεγκτικών θεσμών από τους πολίτες (OECD Public Governance Reviews, 2016: 17–22, 27–31).

Επιπλέον, η διαφθορά συνιστά έναν από τους σημαντικότερους παράγοντες αποδυνάμωσης των ελεγκτικών μηχανισμών. Φαινόμενα δωροδοκίας, ευνοιοκρατίας και σύγκρουσης συμφερόντων υπονομεύουν την αποτελεσματικότητα των ελέγχων, ιδιαίτερα όταν απουσιάζουν αξιόπιστοι μηχανισμοί εποπτείας των ίδιων των ελεγκτών. Στον ιδιωτικό τομέα, οι στενές σχέσεις μεταξύ ελεγκτικών εταιρειών και ελεγχόμενων επιχειρήσεων ενδέχεται να περιορίσουν την ανεξαρτησία του ελέγχου. Αντίστοιχα, στον δημόσιο τομέα, η διαφθορά εντός των ελεγκτικών υπηρεσιών συμβάλλει στη διαιώνιση της κακοδιοίκησης και της ανομίας (Stiglitz, 2002: 73–76, 88–90).

Η αποτελεσματικότητα των ελεγκτικών μηχανισμών επηρεάζεται σημαντικά από το ευρύτερο θεσμικό, νομικό και πολιτικό περιβάλλον μέσα στο οποίο λειτουργούν. Η πολυπλοκότητα της δημόσιας διοίκησης, η ύπαρξη πολλαπλών κέντρων λήψης αποφάσεων και η ανάγκη ύπαρξης σαφών μηχανισμών λογοδοσίας καθιστούν αναγκαία την ύπαρξη ισχυρών θεσμών ελέγχου και αποτελεσματικού συντονισμού μεταξύ των κρατικών οργάνων. Η Rose-Ackerman υποστηρίζει ότι η αποτελεσματική αντιμετώπιση της διαφθοράς δεν εξαρτάται μόνο από την αυστηρότητα των κυρώσεων, αλλά και από τη διαμόρφωση συνεκτικών θεσμικών δομών που περιορίζουν τις ευκαιρίες αυθαίρετης άσκησης εξουσίας και διασφαλίζουν τη λογοδοσία των δημόσιων λειτουργών (Rose-Ackerman, 1999: 143–174). Παράλληλα, η συγγραφέας επισημαίνει ότι η αποτελεσματική λειτουργία ανεξάρτητων δικαστικών και εισαγγελικών θεσμών αποτελεί βασική προϋπόθεση για την εφαρμογή της νομοθεσίας και την επιτυχή διερεύνηση υποθέσεων διαφθοράς. Η ενίσχυση της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης, η διαφάνεια των διαδικασιών και η λογοδοσία των δημόσιων αρχών συμβάλλουν ουσιαστικά στην ενίσχυση της αξιοπιστίας και της αποτρεπτικής λειτουργίας των ελεγκτικών μηχανισμών (Rose-Ackerman, 1999: 151–174). Επιπλέον, η Rose-Ackerman αναγνωρίζει ότι οι πολιτισμικοί και κοινωνικοί παράγοντες επηρεάζουν τη λειτουργία των μηχανισμών ελέγχου, καθώς η ανοχή απέναντι στις πελατειακές σχέσεις, η ανταλλαγή εξυπηρετήσεων και οι πρακτικές δωροδοκίας μπορούν να αποδυναμώσουν την εφαρμογή των κανόνων ακόμη και όταν το θεσμικό πλαίσιο είναι επαρκές. Για τον λόγο αυτό, η καταπολέμηση της διαφθοράς προϋποθέτει όχι μόνο θεσμικές μεταρρυθμίσεις αλλά και την καλλιέργεια κουλτούρας διαφάνειας και δημόσιας λογοδοσίας (Rose-Ackerman, 1999: 89–110).

Η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών καθίσταται ιδιαίτερα εμφανής στην αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών. Τα εγκλήματα αυτά χαρακτηρίζονται από υψηλό βαθμό πολυπλοκότητας, γεγονός που απαιτεί σημαντικούς οικονομικούς πόρους, εξειδικευμένο προσωπικό και προηγμένα μέσα διερεύνησης για την αποτελεσματική αποκάλυψή τους. Η διερεύνησή τους δυσχεραίνεται περαιτέρω από τις προσπάθειες των δραστών να αποκρύψουν ή να καταστρέψουν αποδεικτικά στοιχεία που θα μπορούσαν να τους ενοχοποιήσουν (Pontell, Calavita & Tillman, 1994: 384).

Στην ελληνική πραγματικότητα, η υποστελέχωση των διωκτικών και ελεγκτικών αρχών, η έλλειψη εξειδικευμένων ανακριτικών στελεχών και ο μεγάλος φόρτος εργασίας του ποινικού συστήματος δημιουργούν σημαντικά εμπόδια στην αποκάλυψη και δίωξη τέτοιων μορφών εγκληματικότητας. Οι ελλιπείς δικογραφίες και οι δυσχέρειες στη συλλογή επαρκών αποδεικτικών στοιχείων αναδεικνύουν τις αδυναμίες του υφιστάμενου ελεγκτικού πλαισίου. Επιπλέον, ο κατακερματισμός των αρμοδιοτήτων μεταξύ διαφορετικών υπηρεσιών και η απουσία ολοκληρωμένων και διαλειτουργικών βάσεων δεδομένων οδηγούν σε σημαντικές καθυστερήσεις τόσο κατά τη διεξαγωγή των ερευνών όσο και κατά την εκτέλεση εισαγγελικών παραγγελιών. Στο πλαίσιο της κριτικής εγκληματολογικής προσέγγισης υποστηρίζεται ότι οι ισχυροί κοινωνικοί και οικονομικοί παράγοντες επωφελούνται από τις αδυναμίες αυτές, καθώς η υπερφόρτωση του ποινικού συστήματος και η περιορισμένη διαθεσιμότητα πόρων διευκολύνουν τη συγκάλυψη ή τη μη αποτελεσματική διερεύνηση των δικών τους παραβατικών πρακτικών. Κατά συνέπεια, η ανεπάρκεια των ελεγκτικών μηχανισμών συμβάλλει στην αναπαραγωγή φαινομένων επιλεκτικότητας και ατιμωρησίας, ιδιαίτερα σε περιπτώσεις εγκλημάτων που διαπράττονται από πρόσωπα με αυξημένη κοινωνική, οικονομική ή πολιτική ισχύ (Βιδάλη, 2019: 328-329).

5.2 Η δυσκολία συλλογής κρίσιμων αποδεικτικών στοιχείων στα εγκλήματα των ισχυρών

Η ποινική αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών αποτελεί μία από τις σημαντικότερες προκλήσεις των σύγχρονων έννομων τάξεων. Η διερεύνηση των εγκλημάτων αυτών συναντά σημαντικά εμπόδια, τόσο ως προς τον εντοπισμό τους όσο και ως προς τη συλλογή και αξιολόγηση των αποδεικτικών στοιχείων που απαιτούνται για τη στοιχειοθέτησή τους και την

άσκηση ποινικής δίωξης κατά των δραστών. Οι δυσχέρειες αυτές συνδέονται με ένα πλέγμα θεσμικών, πολιτικών, κοινωνικών και οικονομικών παραγόντων, οι οποίοι συχνά λειτουργούν προς όφελος των προσώπων που κατέχουν θέσεις ισχύος και εις βάρος της αποτελεσματικής λειτουργίας του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Στο πλαίσιο αυτό, ο Foucault υποστήριξε ότι η εξουσία δεν ασκεί μόνο κατασταλτική λειτουργία, αλλά συγκροτεί παράλληλα μηχανισμούς γνώσης, ελέγχου και διαχείρισης της αλήθειας, οι οποίοι μπορούν να επηρεάσουν τη διαδικασία αποκάλυψης και τεκμηρίωσης της παραβατικής συμπεριφοράς (Foucault, 1980: 131-133).

Οι δράστες των εγκλημάτων των ισχυρών διαθέτουν όχι μόνο τα μέσα για την τέλεση των αξιόποινων πράξεων, αλλά συχνά και τους μηχανισμούς που διευκολύνουν τη συγκάλυσή τους. Η πρόσβασή τους σε κρατικούς θεσμούς, εξειδικευμένες νομικές υπηρεσίες, δίκτυα πολιτικής και οικονομικής επιρροής, καθώς και σε τεχνολογικά μέσα ελέγχου της πληροφορίας, τους παρέχει σημαντικά πλεονεκτήματα κατά τη διαδικασία διερεύνησης των πράξεών τους. Ο Cohen ανέδειξε τη διαδικασία μέσω της οποίας κράτη και θεσμοί αποκρύπτουν, υποβαθμίζουν ή διαστρεβλώνουν στοιχεία που αφορούν σοβαρές παραβιάσεις και εγκληματικές πρακτικές, δυσχεραίνοντας την αποκάλυψη της πραγματικής έκτασης των γεγονότων (Cohen, 2001: 3-14, 109-137).

Παράλληλα, η αποτελεσματικότητα της ποινικής διερεύνησης επηρεάζεται από τη σχέση μεταξύ δικαστικής και πολιτικής εξουσίας. Στη σχετική βιβλιογραφία επισημαίνεται ότι οι δικαστικές και εισαγγελικές αρχές ενδέχεται να δέχονται άμεσες ή έμμεσες πολιτικές πιέσεις, γεγονός που μπορεί να επηρεάσει τη διεξαγωγή των ερευνών και τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων. Οι παρεμβάσεις αυτές είναι δυνατόν να οδηγήσουν σε καθυστερήσεις, περιορισμό του ερευνητικού έργου ή ακόμη και σε ματαίωση κρίσιμων ανακριτικών ενεργειών (Garland, 2001: 13-15, 19-22). Επιπλέον, θεσμικές ρυθμίσεις όπως η βουλευτική ή η υπουργική ασυλία συχνά δημιουργούν πρόσθετα εμπόδια στην ποινική διερεύνηση υποθέσεων που αφορούν πολιτικά πρόσωπα, με αποτέλεσμα να παρατείνονται οι διαδικασίες και, σε ορισμένες περιπτώσεις, να επέρχεται παραγραφή των αδικημάτων (Lacey, 2008: 189).

Ένας ακόμη παράγοντας που δυσχεραίνει τη συλλογή αποδεικτικών στοιχείων είναι η αυξανόμενη τεχνολογική πολυπλοκότητα και διεθνοποίηση των εγκλημάτων των ισχυρών. Οι σύγχρονες μορφές οικονομικής και εταιρικής εγκληματικότητας συχνά αξιοποιούν υπεράκτιες εταιρείες (offshore), σύνθετα χρηματοοικονομικά εργαλεία, ψηφιακές συναλλαγές και διεθνή τραπεζικά δίκτυα. Ως εκ τούτου, η διερεύνησή τους προϋποθέτει την ανάπτυξη διακρατικών

μηχανισμών συνεργασίας και τη συνδρομή πολλών διαφορετικών δικαιοδοσιών για τη συλλογή των αναγκαίων αποδεικτικών στοιχείων. Ωστόσο, οι διαδικασίες διεθνούς δικαστικής συνδρομής είναι συχνά χρονοβόρες, περίπλοκες και ευάλωτες σε πολιτικές ή διπλωματικές παρεμβάσεις (Levi, 2008: 101-105).

Τέλος, ιδιαίτερη σημασία έχει ο ρόλος των Μέσων Μαζικής Ενημέρωσης στη διαμόρφωση της κοινωνικής αντίληψης γύρω από τα εγκλήματα των ισχυρών. Τα Μ.Μ.Ε. διαθέτουν σημαντική επιρροή στη δημόσια σφαίρα, καθώς καθορίζουν σε μεγάλο βαθμό τα ζητήματα που προβάλλονται και συζητούνται. Όταν, όμως, συνδέονται με ισχυρά πολιτικά ή οικονομικά συμφέροντα, ενδέχεται να συμβάλλουν στην υποβάθμιση, αποσιώπηση ή επιλεκτική παρουσίαση κρίσιμων πληροφοριών και αποδεικτικών στοιχείων. Με τον τρόπο αυτό περιορίζεται η δημόσια λογοδοσία και δυσχεραίνεται η αποκάλυψη και η αποτελεσματική διερεύνηση εγκλημάτων που διαπράττονται από ισχυρούς οικονομικούς ή πολιτικούς παράγοντες (Herman & Chomsky, 2008: 12-20).

5.3 Οι καθυστερήσεις του συστήματος απονομής δικαιοσύνης

Η απονομή της δικαιοσύνης θεμελιώνεται στην αρχή της δίκαιης δίκης, η αποτελεσματική εφαρμογή της οποίας υπονομεύεται από τις σημαντικές καθυστερήσεις που παρατηρούνται στη δικαστική διαδικασία. Το ελληνικό σύστημα απονομής δικαιοσύνης έχει επανειλημμένα επικριθεί για τη βραδύτητα και τη χαμηλή ταχύτητα διεκπεραίωσης των υποθέσεων, γεγονός που επηρεάζει αρνητικά την αποτελεσματικότητα της δικαστικής προστασίας (Συμεωνίδου-Καστανίδου, 2018: 1). Για τον λόγο αυτό, η Ελλάδα έχει καταδικαστεί από το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου για παραβίαση του άρθρου 6 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, το οποίο κατοχυρώνει το δικαίωμα εκδίκασης μιας υπόθεσης εντός εύλογου χρονικού διαστήματος (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 208).

Οι καθυστερήσεις αυτές οφείλονται σε συνδυασμό παραγόντων. Μεταξύ αυτών συγκαταλέγονται ο μεγάλος αριθμός εκκρεμών υποθέσεων, η ανεπάρκεια ανθρώπινων και υλικών πόρων, καθώς και η περιορισμένη στελέχωση των δικαστηρίων με δικαστικούς λειτουργούς. Παράλληλα, η υποχρέωση των δικαστών να αιτιολογούν πλήρως τις αποφάσεις τους, προκειμένου να διασφαλίζεται η νομιμότητα και να αποτρέπεται η αυθαιρεσία, απαιτεί σημαντικό χρόνο και προϋποθέτει την ερμηνεία νομοθετικών διατάξεων που συχνά

χαρακτηρίζονται από ασάφεια ή αντιφατική νομολογία. Επιπλέον, η πολυπλοκότητα του νομοθετικού πλαισίου, οι συνεχείς νομοθετικές τροποποιήσεις και η ύπαρξη εκτεταμένων δικογράφων δυσχεραίνουν περαιτέρω το έργο των δικαστικών λειτουργών. Σημαντικό ρόλο διαδραματίζει επίσης η έντονη προσφυγή των πολιτών στα δικαστήρια για την επίλυση διαφορών, γεγονός που συμβάλλει στη συσσώρευση μεγάλου όγκου υποθέσεων (Σπυριδάκης, 2016).

Το πρόβλημα των καθυστερήσεων είναι γνωστό τόσο στην εκτελεστική όσο και στη νομοθετική εξουσία. Η εκτελεστική εξουσία αναγνωρίζει τις ελλείψεις σε ανθρώπινο δυναμικό και υλικοτεχνική υποδομή, συχνά όμως επικαλείται δημοσιονομικούς περιορισμούς και τις συνέπειες της οικονομικής κρίσης ως λόγους αδυναμίας αντιμετώπισης των προβλημάτων αυτών. Παράλληλα, η νομοθετική εξουσία, αντί να συμβάλλει στην απλοποίηση του δικαιοσύνης πλαισίου, συχνά επιβαρύνει το έργο της δικαιοσύνης μέσω της συνεχούς παραγωγής νέων νομοθετικών ρυθμίσεων και της τροποποίησης υφιστάμενων διατάξεων (Σπυριδάκης, 2016). Η πρακτική αυτή οδηγεί στη δημιουργία ενός διογκωμένου και συχνά δυσνόητου νομοθετικού πλαισίου, το οποίο δυσχεραίνει την απονομή δικαιοσύνης και ενισχύει τα φαινόμενα υπερποινικοποίησης, αυξάνοντας τον αριθμό των υποθέσεων που εισέρχονται στο ποινικό σύστημα (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2018: 108-110).

Από την οπτική της Κριτικής Εγκληματολογίας, οι καθυστερήσεις στην απονομή δικαιοσύνης ενδέχεται να λειτουργούν ευνοϊκά για τους δράστες εγκλημάτων των ισχυρών. Η χρονική επιμήκυνση της διαδικασίας παρέχει στους κατηγορουμένους τη δυνατότητα καλύτερης προετοιμασίας της υπεράσπισής τους, συγκέντρωσης πρόσθετων αποδεικτικών στοιχείων και αξιοποίησης εξειδικευμένων νομικών συμβούλων. Επιπλέον, οι χρονοβόρες διαδικασίες αυξάνουν την πιθανότητα παραγραφής αξιόποινων πράξεων, οδηγώντας ενίοτε σε ατιμωρησία. Παράλληλα, οι καθυστερήσεις επιτρέπουν την εκμετάλλευση ενδεχόμενων μεταβολών του νομοθετικού πλαισίου, οι οποίες μπορεί να επιφέρουν ευνοϊκότερη μεταχείριση των κατηγορουμένων, είτε μέσω της υποβάθμισης της βαρύτητας των αδικημάτων είτε μέσω της μείωσης των προβλεπόμενων ποινών (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 208).

5.4 Οι προαγωγές και οι μεταθέσεις Δικαστικών και Εισαγγελικών Λειτουργών

Η ανεξαρτησία της δικαστικής εξουσίας αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη λειτουργία ενός αποτελεσματικού και δημοκρατικού συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Μέσω αυτής διασφαλίζονται τόσο η αρχή της νομιμότητας όσο και η συνταγματικά κατοχυρωμένη αρχή της ισότητας όλων των πολιτών απέναντι στον νόμο. Η εισαγωγή των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών πραγματοποιείται μέσω ανοιχτού διαγωνισμού που προκηρύσσεται από το Υπουργείο Δικαιοσύνης, γεγονός που εξασφαλίζει, κατ' αρχήν, αξιοκρατικές διαδικασίες επιλογής. Ωστόσο, η ανάδειξη της ηγεσίας των ανώτατων δικαστηρίων εξακολουθεί να συνδέεται με την εκτελεστική εξουσία. Συγκεκριμένα, οι υποψήφιοι προτείνονται από τον Υπουργό Δικαιοσύνης και επιλέγονται από το Υπουργικό Συμβούλιο, γεγονός που έχει αποτελέσει αντικείμενο έντονου επιστημονικού προβληματισμού αναφορικά με τη διασφάλιση της θεσμικής ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης (Greco, 2022: 73-76).

Η διαδικασία αυτή δημιουργεί την εντύπωση μιας πιθανής σχέσης εξάρτησης μεταξύ ανώτατων δικαστικών λειτουργών και πολιτικής εξουσίας, καθώς η επιλογή τους εξαρτάται από κυβερνητικές αποφάσεις. Για τον λόγο αυτό, έχει υποστηριχθεί ότι η επιλογή της ηγεσίας της δικαιοσύνης θα πρέπει να πραγματοποιείται μέσω αμιγώς αξιοκρατικών και θεσμικά ανεξάρτητων διαδικασιών, χωρίς την άμεση εμπλοκή της εκτελεστικής εξουσίας. Μια τέτοια μεταρρύθμιση θα ενίσχυε την εμπιστοσύνη των πολιτών στη δικαιοσύνη και θα εναρμονιζόταν περισσότερο με την αρχή της διάκρισης των εξουσιών (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 206).

Στο πλαίσιο της Κριτικής Εγκληματολογίας, η θεσμική αυτή διασύνδεση ερμηνεύεται ως ένας πιθανός μηχανισμός επιρροής της εκτελεστικής εξουσίας στη λειτουργία της δικαιοσύνης, με αποτέλεσμα ορισμένες μορφές εγκληματικότητας που συνδέονται με πολιτικά ή οικονομικά κέντρα ισχύος να αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη επιείκεια ή να μην οδηγούνται πάντοτε σε ουσιαστική λογοδοσία Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 206-207).

Αντίστοιχοι προβληματισμοί διατυπώνονται και ως προς το ζήτημα των μεταθέσεων των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών. Οι μεταθέσεις πραγματοποιούνται, κατά κανόνα, κατόπιν σχετικής αίτησης των ίδιων των λειτουργών, γεγονός που μπορεί να οδηγήσει στην παραμονή τους για μεγάλα χρονικά διαστήματα στην ίδια γεωγραφική περιοχή. Η μακροχρόνια παρουσία σε μια τοπική κοινωνία ενδέχεται να ευνοήσει την ανάπτυξη κοινωνικών και επαγγελματικών σχέσεων με πρόσωπα που κατέχουν ισχυρή οικονομική ή

κοινωνική θέση. Υπό τις συνθήκες αυτές, διατυπώνεται η ανησυχία ότι ενδέχεται να επηρεαστεί, έστω και έμμεσα, η αμεροληψία της δικαστικής κρίσης σε υποθέσεις που αφορούν πρόσωπα με τα οποία έχουν αναπτυχθεί κοινωνικοί δεσμοί. Παράλληλα, σε μικρές τοπικές κοινωνίες, όπου συγκεκριμένα πρόσωπα φέρουν ήδη κοινωνικό ή εγκληματικό στίγμα, υπάρχει ο κίνδυνος η δικαστική κρίση να επηρεαστεί από προϋπάρχουσες κοινωνικές αντιλήψεις και στερεότυπα. Ως αποτέλεσμα, ορισμένοι κατηγορούμενοι ενδέχεται να αντιμετωπίζονται με μεγαλύτερη αυστηρότητα σε σχέση με άλλους, γεγονός που θέτει ζητήματα ίσης μεταχείρισης και αντικειμενικότητας κατά την απονομή της δικαιοσύνης (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 206-207).

5.5 Η διαφθορά δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών

Η διαφθορά συνιστά μορφή κατάχρησης δημόσιας εξουσίας με σκοπό την αποκόμιση ιδιωτικού οφέλους (Ράικος, 2006: 101). Στο πλαίσιο του συστήματος απονομής της δικαιοσύνης, τα φαινόμενα διαφθοράς εκδηλώνονται με στόχο την εξασφάλιση ευνοϊκότερης ποινικής μεταχείρισης για πρόσωπα που κατηγορούνται για την τέλεση αξιόποινων πράξεων. Κατά συνέπεια, άτομα που διαθέτουν σημαντικούς οικονομικούς πόρους και κοινωνική επιρροή έχουν τη δυνατότητα είτε να αποφεύγουν την ποινική λογοδοσία είτε να επιτυγχάνουν ηπιότερη μεταχείριση από τους μηχανισμούς απονομής της δικαιοσύνης. Η κατάσταση αυτή συμβάλλει στη διαμόρφωση της αντίληψης ότι η εγκληματικότητα συνδέεται κυρίως με τα κατώτερα και κοινωνικά περιθωριοποιημένα στρώματα, αποκρύπτοντας παράλληλα τις παραβατικές συμπεριφορές των ισχυρών κοινωνικών ομάδων (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 187-191).

Η δικαστική διαφθορά μπορεί να λάβει ποικίλες μορφές, όπως η δωροδοκία με σκοπό την εξασφάλιση ευνοϊκών αποφάσεων, η χειραγωγήση δικαστικών διαδικασιών ή ακόμη και η συστηματική διασύνδεση με επιχειρηματικά, πολιτικά ή εγκληματικά συμφέροντα. Σύμφωνα με την Transparency International, η διαφθορά δύναται να εκδηλωθεί σε όλα τα στάδια της ποινικής διαδικασίας, από την προδικασία έως και την εκτέλεση των δικαστικών αποφάσεων (Transparency International, 2007: 3–14, 79–91). Παράλληλα, ο Οργανισμός Διεθνούς Ανάπτυξης των Ηνωμένων Πολιτειών (USAID) επισημαίνει ότι το φαινόμενο δεν αφορά αποκλειστικά τους δικαστές, αλλά επεκτείνεται και στους εισαγγελείς, τους δικηγόρους και το

διοικητικό προσωπικό των δικαστηρίων. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην ανάγκη εξισορρόπησης μεταξύ δικαστικής ανεξαρτησίας και λογοδοσίας, καθώς η έλλειψη επαρκών μηχανισμών ελέγχου ευνοεί την ανάπτυξη φαινομένων διαφθοράς, ενώ ο υπερβολικός έλεγχος μπορεί να μετατραπεί σε μέσο πολιτικής παρέμβασης στη δικαιοσύνη (USAID, 2009: 4–8, 18–22).

Η διαφθορά στον χώρο της δικαιοσύνης εκδηλώνεται συχνά μέσω της παροχής οικονομικών ανταλλαγμάτων με σκοπό την πραγματοποίηση συγκεκριμένων υπηρεσιακών ενεργειών, όπως η καθυστέρηση διαδικασιών, η επιλεκτική αξιολόγηση αποδεικτικών στοιχείων ή η αρχειοθέτηση υποθέσεων. Στο επίπεδο της εισαγγελικής λειτουργίας, ιδιαίτερη σημασία αποκτούν αποφάσεις που αφορούν την αρχειοθέτηση υποθέσεων, τις προτάσεις σχετικά με την προσωρινή κράτηση ή την επιβολή ποινών. Επιπλέον, η διαφθορά μπορεί να λάβει τη μορφή σύγκρουσης συμφερόντων, η οποία ενδέχεται να συνδέεται με οικονομικά συμφέροντα, περιουσιακά στοιχεία ή οικογενειακές σχέσεις, αλλά και με επαγγελματικούς ή κοινωνικούς δεσμούς με δικηγορικά γραφεία, επιχειρηματικούς κύκλους ή πολιτικά πρόσωπα. Παράλληλα, η διαφθορά εκδηλώνεται και μέσω άτυπων δικτύων επιρροής και ανταλλαγμάτων μη οικονομικής φύσης, όπως οι προαγωγές, οι μεταθέσεις ή η πρόσβαση σε κλειστούς κοινωνικούς κύκλους και δίκτυα εξουσίας. Η μορφή αυτή, η οποία συχνά χαρακτηρίζεται ως «ήπια διαφθορά», είναι δυσκολότερο να εντοπιστεί σε σύγκριση με την άμεση δωροδοκία, πλην όμως αποδεικνύεται συχνά αποτελεσματικότερη για την εξυπηρέτηση των συμφερόντων ισχυρών κοινωνικών ομάδων. Επιπλέον, η διαφθορά μπορεί να εκδηλωθεί μέσω της χειραγώγησης των ίδιων των διαδικασιών, χωρίς να απαιτείται άμεση παρέμβαση στο τελικό αποτέλεσμα μιας υπόθεσης. Ενδεικτικά παραδείγματα αποτελούν οι αδικαιολόγητες καθυστερήσεις, ο κατακερματισμός δικογραφιών, οι διαρροές πληροφοριών ή παραλείψεις που οδηγούν σε δικονομικές ακυρότητες (United Nations Office on Drugs and Crime, 2018: 2-8).

Η ανάπτυξη φαινομένων διαφθοράς στον χώρο της δικαιοσύνης συνδέεται με σειρά θεσμικών και κοινωνικών παραγόντων. Ένας από αυτούς είναι η αναντιστοιχία μεταξύ των αποδοχών των δικαστικών και εισαγγελικών λειτουργών και της ιδιαίτερα απαιτητικής φύσης του έργου τους, γεγονός που ενδέχεται να αυξήσει την ευαλωτότητά τους σε απόπειρες χρηματισμού. Παράλληλα, η ανεπαρκής προστασία των λειτουργών της δικαιοσύνης από απειλές και εκβιασμούς αποτελεί σημαντικό παράγοντα κινδύνου, ιδίως σε υποθέσεις που αφορούν ισχυρά οικονομικά ή εγκληματικά συμφέροντα. Οι πιέσεις αυτές εμφανίζονται συχνότερα σε

περιπτώσεις όπου έχουν προηγηθεί φαινόμενα διαφθοράς ή εξάρτησης. Επιπλέον, η απουσία αποτελεσματικών μηχανισμών εσωτερικού και εξωτερικού ελέγχου συμβάλλει στη διαιώνιση του προβλήματος (Bezlov & Gounev, 2012: 51-53).

Οι συνέπειες της διαφθοράς στο σύστημα απονομής δικαιοσύνης είναι ιδιαίτερα σοβαρές. Η αντίληψη ότι τα εγκλήματα των ισχυρών παραμένουν ατιμώρητα ενισχύει το αίσθημα αδικίας και υπονομεύει την εμπιστοσύνη των πολιτών στους θεσμούς. Παράλληλα, η πεποίθηση ότι οι νόμοι εφαρμόζονται επιλεκτικά εις βάρος των ασθενέστερων κοινωνικών ομάδων ενδέχεται να οδηγήσει στην αποδοχή του χρηματισμού ως μέσου προστασίας ή εξυπηρέτησης ατομικών συμφερόντων. Με τον τρόπο αυτό δημιουργείται ένας φαύλος κύκλος απαξίωσης των θεσμών και αναπαραγωγής της διαφθοράς (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 186). Τελικά, η διαφθορά δεν πλήττει μόνο τη λειτουργία της δικαιοσύνης, αλλά απειλεί ευθέως τις αρχές του κράτους δικαίου και τη δημοκρατική νομιμοποίηση του πολιτεύματος (Κουράκης, 2002: 3).

5.6 Τα λάθη της δημόσιας διοίκησης και των πραγματογνωμόνων και η δυνατότητα επιλογής Δικαστικών και Εισαγγελικών Λειτουργών

Η αποτελεσματικότητα του συστήματος απονομής δικαιοσύνης συνδέεται άμεσα με την εύρυθμη λειτουργία της Δημόσιας Διοίκησης, καθώς σημαντικό μέρος του αποδεικτικού υλικού που αξιοποιείται στη δικαστική διαδικασία προέρχεται από διοικητικούς και ελεγκτικούς μηχανισμούς του κράτους. Εσφαλμένες ή πλημμελείς ενέργειες των διοικητικών αρχών ενδέχεται να επηρεάσουν καθοριστικά τη διαμόρφωση της δικαστικής κρίσης. Ενδεικτικά, ανακρίβειες ή σφάλματα κατά τη διενέργεια φορολογικών ελέγχων μπορεί να οδηγήσουν στη σύνταξη εσφαλμένων εκθέσεων, οι οποίες στη συνέχεια αξιοποιούνται από τα δικαστήρια ως αποδεικτικά στοιχεία. Οι δικαστικοί λειτουργοί, ιδίως σε υποθέσεις που απαιτούν εξειδικευμένες τεχνικές ή οικονομικές γνώσεις, βασίζονται σε μεγάλο βαθμό στα πορίσματα των αρμόδιων υπηρεσιών και ενδέχεται να μην είναι σε θέση να εντοπίσουν αδυναμίες ή ανακρίβειες που περιέχονται σε αυτά (Καϊάφα-Γκμπάντι, 2018: 107-108).

Για τον λόγο αυτό, σε υποθέσεις που απαιτούν εξειδικευμένη επιστημονική ή τεχνική γνώση, η δικαστική κρίση στηρίζεται σε σημαντικό βαθμό στις εκθέσεις πραγματογνωμοσύνης και στα πορίσματα ειδικών εμπειρογνωμόνων, τα οποία συντάσσονται κατόπιν εισαγγελικής παραγγελίας ή ανακριτικής εντολής. Σύμφωνα με την κριτική εγκληματολογική προσέγγιση,

τα πρόσωπα που διαθέτουν οικονομική ισχύ και κοινωνική επιρροή έχουν μεγαλύτερη δυνατότητα να ασκήσουν πίεση ή επιρροή στους μηχανισμούς παραγωγής και αξιολόγησης αποδεικτικών στοιχείων. Ως αποτέλεσμα, ενδέχεται να διαμορφώνονται εκθέσεις ή πορίσματα που λειτουργούν ευνοϊκά για τα συμφέροντά τους ή δυσχεραίνουν την αποκάλυψη αξιόποινων πράξεων. Αντίθετα, τα μέλη των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων δεν διαθέτουν αντίστοιχες δυνατότητες παρέμβασης στους μηχανισμούς αυτούς (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 202-203).

Επιπλέον, η επιλεκτικότητα στην απονομή της δικαιοσύνης συνδέεται και με τον τρόπο κατανομής των υποθέσεων στους δικαστικούς και εισαγγελικούς λειτουργούς. Η ανάθεση μιας υπόθεσης σε συγκεκριμένο εισαγγελέα πραγματοποιείται από τον προϊστάμενο της αρμόδιας εισαγγελικής αρχής, ο οποίος λαμβάνει υπόψη το ισχύον πρόγραμμα υπηρεσίας. Δεδομένου ότι το πρόγραμμα αυτό είναι γνωστό εκ των προτέρων, έχει υποστηριχθεί ότι δημιουργούνται προϋποθέσεις πρόβλεψης του λειτουργού που ενδέχεται να χειριστεί μια υπόθεση. Παρόμοιοι προβληματισμοί διατυπώνονται και για τα δικαστήρια της περιφέρειας, όπου ο προϊστάμενος του δικαστηρίου διαθέτει αρμοδιότητες σχετικές με τη σύνθεση των δικαστικών σχηματισμών και την κατανομή των υποθέσεων (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 203-205).

Στο πλαίσιο αυτό, η Κριτική Εγκληματολογία επισημαίνει ότι οι κοινωνικές σχέσεις που αναπτύσσονται μεταξύ τοπικών ελίτ και θεσμικών παραγόντων ενδέχεται να δημιουργούν συνθήκες άτυπης επιρροής στη διαδικασία απονομής δικαιοσύνης. Η δυνατότητα πρόσβασης σε δίκτυα εξουσίας και κοινωνικού κύρους μπορεί να ευνοήσει ορισμένα πρόσωπα ως προς την αντιμετώπισή τους από το δικαστικό σύστημα, συμβάλλοντας στη διαμόρφωση ευνοϊκότερων όρων υπεράσπισης ή αξιολόγησης των υποθέσεών τους. Κατά συνέπεια, η άνιση κατανομή κοινωνικής και οικονομικής ισχύος είναι δυνατόν να επηρεάζει, άμεσα ή έμμεσα, τη λειτουργία των μηχανισμών απονομής της δικαιοσύνης και να ενισχύει φαινόμενα επιλεκτικής μεταχείρισης (Κοσμάτος & Λαμπάκης, 2019: 203-205).

6 Παραδείγματα επιλεκτικότητας από την ελληνική πραγματικότητα

6.1 Η υπόθεση Siemens

Η υπόθεση της Siemens αποτελεί μία από τις πλέον χαρακτηριστικές περιπτώσεις μέσα από τις οποίες αναδεικνύεται η επιλεκτική λειτουργία του ελληνικού συστήματος απονομής ποινικής δικαιοσύνης απέναντι σε εγκλήματα που συνδέονται με ισχυρά οικονομικά και πολιτικά συμφέροντα. Η Siemens είναι μία πολυεθνική γερμανική εταιρεία με σημαντική παρουσία στους τομείς των τηλεπικοινωνιών, της πληροφορικής, της ενέργειας και των τεχνολογικών υποδομών. Από τη δεκαετία του 1990 συμμετείχε ενεργά στην υλοποίηση μεγάλων δημοσίων έργων στην Ελλάδα, μεταξύ των οποίων και σημαντικά έργα τηλεπικοινωνιακών υποδομών (Βιδάλη, 2017: 146).

Όπως συμβαίνει με πολλές πολυεθνικές επιχειρήσεις, βασικός στόχος της Siemens ήταν η ενίσχυση της ανταγωνιστικής της θέσης στη διεθνή αγορά και η διασφάλιση της ανάληψης επικερδών δημοσίων συμβάσεων. Στο πλαίσιο αυτό, αποκαλύφθηκε η λειτουργία ενός εκτεταμένου δικτύου παράνομων χρηματοδοτήσεων και δωροδοκιών, μέσω του οποίου η εταιρεία επεδίωκε να επηρεάζει κρατικούς αξιωματούχους και πολιτικά πρόσωπα σε διάφορες χώρες (Χουλιάρας, 2016).

Η αποκάλυψη του σκανδάλου πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2006, όταν οι γερμανικές δικαστικές αρχές διαπίστωσαν ότι η Siemens είχε αναπτύξει ένα διεθνές σύστημα δωροδοκιών με σκοπό την εξασφάλιση της ανάθεσης δημοσίων έργων και συμβάσεων σε πολλές χώρες του κόσμου («Siemens: Η ιστορία μιας δικαστικής παρωδίας», 2019). Την ίδια περίοδο, έρευνες της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς των Ηνωμένων Πολιτειών και του Ομοσπονδιακού Υπουργείου Δικαιοσύνης αποκάλυψαν ότι οι παράνομες πληρωμές και χρηματοδοτήσεις της εταιρείας υπερέβαιναν συνολικά το ποσό των 1,5 δισεκατομμυρίων ευρώ (Τερζής, 2019).

Ανάλογες πρακτικές φέρεται να εφαρμόστηκαν και στην Ελλάδα, με στόχο την εξασφάλιση δημοσίων συμβάσεων που αφορούσαν έργα υποδομής και προμήθειες τεχνολογικού εξοπλισμού για τον δημόσιο τομέα. Η επιδίωξη της εταιρείας ήταν αφενός η μεγιστοποίηση της κερδοφορίας της και αφετέρου η μακροχρόνια εδραίωση της παρουσίας της στην ελληνική αγορά. Παράλληλα, μέσω των παράνομων αυτών πρακτικών επιδίωκε να περιορίσει την αποτελεσματικότητα των κρατικών μηχανισμών ελέγχου ως προς την ανάθεση και εκτέλεση των συμβάσεων. Σύμφωνα με στοιχεία που έχουν δημοσιοποιηθεί, οι δραστηριότητες αυτές

δεν περιορίζονταν αποκλειστικά στη δωροδοκία, αλλά συνδέονταν και με άλλες μορφές αθέμιτης οικονομικής δραστηριότητας, όπως απάτες και πιέσεις προς εμπλεκόμενα πρόσωπα. Ιδιαίτερη σημασία έχει επίσης η αναφορά σε παράνομες χρηματοδοτήσεις προς μέσα μαζικής ενημέρωσης, οι οποίες φέρεται να συνέβαλαν στη διαμόρφωση ενός ευνοϊκού επικοινωνιακού περιβάλλοντος και στη συγκάλυψη πτυχών της υπόθεσης (Βιδάλη, 2017: 145-147).

Παρά τη σοβαρότητα των καταγγελιών και τη διεθνή διάσταση του σκανδάλου, η πορεία της υπόθεσης στην Ελλάδα χαρακτηρίστηκε από σημαντικές πολιτικές, δικονομικές και δικαστικές καθυστερήσεις. Αν και οι πρώτες αποκαλύψεις έγιναν το 2006, η υπόθεση εισήχθη προς εκδίκαση στο ακροατήριο μόλις το 2017, δηλαδή έντεκα χρόνια αργότερα («Αρχίζει σήμερα η δίκη της Siemens - 11 χρόνια μετά την έναρξη της έρευνας στην Ελλάδα», 2017). Στη δίκη παραπέμφθηκαν συνολικά 64 κατηγορούμενοι, Έλληνες και Γερμανοί υπήκοοι, οι οποίοι φέρονταν να είχαν εμπλοκή στις παράνομες συναλλαγές. Σε πρώτο βαθμό, καταδικάστηκαν 22 πρόσωπα, όχι όμως για το αδίκημα της δωροδοκίας, αλλά για το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες κατ' επάγγελμα. Για σημαντικό αριθμό κατηγορουμένων οι διώξεις έπαυσαν λόγω θανάτου ή παραγραφής των αδικημάτων («Υπόθεση Siemens: Ένοχοι 22 από τους 54 κατηγορούμενους - Η λίστα», 2019). Ωστόσο, σε δεύτερο βαθμό, το Πενταμελές Εφετείο Αθηνών έκρινε ότι τα αδικήματα είχαν παραγραφεί, με αποτέλεσμα την απαλλαγή όλων των κατηγορουμένων (Μάνδρου, 2022).

Η υπόθεση Siemens έχει ιδιαίτερη σημασία για την εγκληματολογική μελέτη της επιλεκτικότητας, καθώς ανέδειξε τις δυσκολίες του ποινικού συστήματος να αντιμετωπίσει αποτελεσματικά σύνθετες μορφές οικονομικής και πολιτικής εγκληματικότητας. Παρά την ύπαρξη εκτεταμένου αποδεικτικού υλικού και τις αντίστοιχες καταδίκες που επιβλήθηκαν σε άλλες χώρες, η ελληνική ποινική δικαιοσύνη δεν κατόρθωσε να οδηγήσει σε ουσιαστική απόδοση ποινικών ευθυνών. Υπό το πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας, η συγκεκριμένη υπόθεση μπορεί να χαρακτηριστεί ως χαρακτηριστικό παράδειγμα κρατικού-εταιρικού εγκλήματος, στο οποίο η διαπλοκή πολιτικών, οικονομικών και θεσμικών συμφερόντων δυσχεραίνει την αποτελεσματική λειτουργία των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου.

Ιδιαίτερο προβληματισμό προκαλεί επίσης το γεγονός ότι η υπόθεση περιγράφηκε συστηματικά στον δημόσιο λόγο ως «σκάνδαλο» και όχι ως «έγκλημα», γεγονός που υποδηλώνει μια τάση υποβάθμισης της ποινικής της διάστασης. Παράλληλα, έχει επισημανθεί ότι το Ελληνικό Δημόσιο δεν διεκδίκησε στον βαθμό που θα μπορούσε αποζημιώσεις αντίστοιχες προς τη ζημία που φέρεται να υπέστη από τις συγκεκριμένες πρακτικές. Επιπλέον,

η εταιρεία συνέχισε να δραστηριοποιείται κανονικά στην ελληνική αγορά και να συμμετέχει σε διαγωνιστικές διαδικασίες δημοσίων συμβάσεων. Χαρακτηριστικό είναι ότι τα επόμενα χρόνια ανέλαβε σημαντικά έργα, ιδίως στον τομέα της ενέργειας, γεγονός που ενίσχυσε τη δημόσια συζήτηση σχετικά με την αποτελεσματικότητα των θεσμών λογοδοσίας και ελέγχου (Γασπαρινάτου, 2019: 160).

Συνεπώς, η υπόθεση Siemens συνιστά μια εμβληματική περίπτωση μέσα από την οποία αναδεικνύονται οι περιορισμοί του ποινικοκατασταλτικού συστήματος στην αντιμετώπιση εγκλημάτων των ισχυρών. Παράλληλα, αποτελεί χαρακτηριστικό παράδειγμα της επιλεκτικότητας που μπορεί να εμφανίζεται τόσο κατά την ποινική διερεύνηση όσο και κατά την απονομή της δικαιοσύνης, επιβεβαιώνοντας βασικές θέσεις της Κριτικής Εγκληματολογίας σχετικά με την άνιση μεταχείριση διαφορετικών μορφών εγκληματικότητας.

6.2 Η υπόθεση Novartis

Η υπόθεση της Novartis αποτελεί μία από τις σημαντικότερες υποθέσεις οικονομικής και πολιτικής διαφθοράς που απασχόλησαν τόσο τη διεθνή όσο και την ελληνική έννομη τάξη κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Η Novartis είναι μία από τις μεγαλύτερες πολυεθνικές φαρμακευτικές εταιρείες παγκοσμίως, με έδρα την Ελβετία και παρουσία σε μεγάλο αριθμό χωρών. Κατά καιρούς, το όνομά της έχει συνδεθεί με καταγγελίες για παράνομες πρακτικές, όπως δωροδοκίες, φαινόμενα διαφθοράς και παραπλανητικές πρακτικές έναντι εποπτικών και ρυθμιστικών αρχών (Lynch, 2016).

Η φαρμακευτική αγορά χαρακτηρίζεται από στενή αλληλεπίδραση μεταξύ επιχειρήσεων, κρατικών φορέων, διοικήσεων νοσοκομείων και επαγγελματιών υγείας. Οι σχέσεις αυτές θεωρούνται θεμιτές όταν εντάσσονται στο πλαίσιο της επιστημονικής ενημέρωσης και της προώθησης φαρμακευτικών προϊόντων. Ωστόσο, σε ορισμένες περιπτώσεις, η εμπορική προώθηση ενδέχεται να υπερβαίνει τα επιτρεπτά όρια, ιδίως όταν συνδέεται με πρακτικές που επηρεάζουν αθέμιτα τις συνταγογραφικές επιλογές των ιατρών ή την τιμολόγηση φαρμακευτικών προϊόντων χωρίς επαρκή επιστημονική τεκμηρίωση (Wrage, 2020).

Σε διεθνές επίπεδο, η Novartis κατηγορήθηκε ότι παρείχε οικονομικά ανταλλάγματα και άλλα οφέλη σε επαγγελματίες υγείας προκειμένου να προωθούν συγκεκριμένα φαρμακευτικά

προϊόντα της εταιρείας, ανεξαρτήτως της θεραπευτικής τους αναγκαιότητας ή καταλληλότητας. Οι πρακτικές αυτές φέρεται να συνέβαλαν σημαντικά στην αύξηση των πωλήσεων και των κερδών της εταιρείας. Στο πλαίσιο συμβιβασμού με τις αμερικανικές αρχές, η Novartis συμφώνησε το 2020 να καταβάλει περίπου 729 εκατομμύρια δολάρια για τη διευθέτηση σχετικών κατηγοριών στις Ηνωμένες Πολιτείες (U.S. Department of Justice, 2020). Αντίστοιχοι εξωδικαστικοί συμβιβασμοί πραγματοποιήθηκαν και σε άλλες χώρες, μεταξύ των οποίων η Ελλάδα, η Νότια Κορέα και το Βιετνάμ (Wrage, 2020).

Στην Ελλάδα, η υπόθεση επικεντρώθηκε στη δραστηριότητα της θυγατρικής εταιρείας «Novartis Hellas». Οι πρώτες αποκαλύψεις έγιναν το 2016, όταν πρώην στελέχη και εργαζόμενοι της εταιρείας απευθύνθηκαν στις αμερικανικές δικαστικές αρχές ζητώντας να υπαχθούν στο καθεστώς προστατευόμενων μαρτύρων. Οι πληροφορίες και τα στοιχεία που προσκόμισαν αφορούσαν, σύμφωνα με τις καταγγελίες τους, εκτεταμένες πρακτικές δωροδοκίας ιατρών και κρατικών αξιωματούχων στην Ελλάδα, με σκοπό την ενίσχυση της εμπορικής παρουσίας της εταιρείας και τη μεγιστοποίηση της κερδοφορίας της (Stamouli, Gasparinatos & Kouroutzas, 2023: 271-283).

Παράλληλα, οι αμερικανικές αρχές εντόπισαν στοιχεία που φέρονται να αποδεικνύουν ότι η εταιρεία καταχωρούσε παράνομες πληρωμές προς επαγγελματίες υγείας ως νόμιμες δαπάνες διαφήμισης και προώθησης στις οικονομικές της καταστάσεις. Η πρακτική αυτή δεν συνδεόταν μόνο με πράξεις δωροδοκίας, αλλά και με παραπλανητική οικονομική πληροφόρηση προς επενδυτές και εποπτικές αρχές, καθώς παρουσίαζε μια ανακριβή εικόνα για την οικονομική λειτουργία της εταιρείας (United States District Court, District of New Jersey, 2020: 8). Υπό αυτή την έννοια, η υπόθεση συνδύαζε στοιχεία τόσο οικονομικού όσο και εταιρικού εγκλήματος, τα οποία λειτουργούσαν συμπληρωματικά μεταξύ τους (Βιδάλη, 2017: 143).

Η υπόθεση εισήχθη στην ελληνική δικαιοσύνη το 2017, όταν η Εισαγγελία Διαφθοράς, σε συνεργασία με τις αμερικανικές αρχές, έλαβε τις καταθέσεις των προστατευόμενων μαρτύρων. Σύμφωνα με τις καταθέσεις αυτές, ο πρώην αντιπρόεδρος της Novartis Hellas και άλλα υψηλόβαθμα στελέχη της εταιρείας φέρονταν να είχαν οργανώσει μηχανισμό δωροδοκιών που αφορούσε τόσο πολιτικά πρόσωπα όσο και ιατρούς (Τριάντης, 2021). Επιπλέον, προσκομίστηκαν έγγραφα, ηλεκτρονική αλληλογραφία και εσωτερικά σημειώματα, τα οποία, σύμφωνα με τους μάρτυρες, τεκμηρίωναν παράνομες χρηματικές παροχές προς πολιτικούς και επαγγελματίες υγείας.

Σύμφωνα με τις καταγγελίες, η εταιρεία επιδίωκε αφενός την αύξηση των συνταγογραφήσεων των προϊόντων της μέσω της επιρροής που ασκούσε σε ιατρούς και αφετέρου τη διαμόρφωση ευνοϊκού θεσμικού περιβάλλοντος μέσω της ανάπτυξης σχέσεων με πολιτικά πρόσωπα. Στόχος της φερόταν να είναι η επίτευξη υψηλότερων τιμών αποζημίωσης των φαρμάκων της, η ταχύτερη έγκριση νέων σκευασμάτων και η ευρύτερη ενίσχυση της θέσης της στην ελληνική αγορά φαρμάκου (Marks, 2018). Στο πλαίσιο των ερευνών εξετάστηκαν συνολικά δέκα πολιτικά πρόσωπα.

Η ποινική διερεύνηση της υπόθεσης αποδείχθηκε ιδιαίτερα σύνθετη και χρονοβόρα. Παρά τον μεγάλο όγκο αποδεικτικού υλικού και τη διεθνή διάσταση της υπόθεσης, απαιτήθηκαν περισσότερα από επτά έτη μέχρι να ολοκληρωθεί το κύριο στάδιο της δικαστικής διερεύνησης. Το 2023, το Συμβούλιο Πλημμελειοδικών αποφάσισε με βούλευμά του την απαλλαγή των βασικών στελεχών της εταιρείας για το αδίκημα της δωροδοκίας λόγω παραγραφής. Αντίθετα, παραπέμφθηκαν σε δίκη δεκαπέντε ιατροί για τα αδικήματα της παθητικής δωροδοκίας και της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες («Απαλλαγή Φρουζή και Μανιαδάκη για την υπόθεση Novartis, δίωξη 15 γιατρών για παθητική δωροδοκία και ξέπλυμα», 2023).

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει και η στάση του Ελληνικού Δημοσίου ως προς τη διεκδίκηση αποζημίωσης για τη ζημία που φέρεται να υπέστη. Αν και οι σχετικές καταγγελίες είχαν ανακύψει ήδη από το 2016, η διαδικασία διεκδίκησης αποζημίωσης ξεκίνησε ουσιαστικά το 2022, όταν το Ελληνικό Δημόσιο άσκησε αγωγή ζητώντας χρηματική ικανοποίηση για τη βλάβη που προκλήθηκε στα δημόσια συμφέροντα («Novartis: Σε αγωγή προχώρησε το Δημόσιο και ζητά 214 εκατ. ευρώ για ηθική βλάβη – Οι αντιδράσεις του ΣΥΡΙΖΑ», 2022). Ωστόσο, η αγωγή απορρίφθηκε από το Πολυμελές Πρωτοδικείο Αθηνών λόγω αοριστίας (Μάνδρου, 2025).

Παράλληλα, η εξέλιξη της υπόθεσης έλαβε νέα διάσταση όταν, το 2024, κινήθηκαν διαδικασίες αποκάλυψης της ταυτότητας των προστατευόμενων μαρτύρων και ασκήθηκαν σε βάρος τους ποινικές διώξεις για ψευδή καταμήνυση και ψευδορκία (Παπαδοπούλου, 2024). Το 2025, το Μονομελές Πλημμελειοδικείο Αθηνών έκρινε ενόχους δύο από τους βασικούς προστατευόμενους μάρτυρες της υπόθεσης, επιβάλλοντας ποινές φυλάκισης με τριετή αναστολή (Μάνδρου, 2025).

Από εγκληματολογική σκοπιά, η υπόθεση Novartis παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον ως παράδειγμα εγκλήματος των ισχυρών και αναδεικνύει ζητήματα επιλεκτικότητας κατά τη λειτουργία του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Οι πολυετείς καθυστερήσεις, η παραγραφή σημαντικών αδικημάτων, η δυσκολία απόδοσης ποινικών ευθυνών σε υψηλόβαθμα στελέχη και η περιορισμένη αποτελεσματικότητα των διαδικασιών αποκατάστασης της ζημίας του Δημοσίου αποτέλεσαν αντικείμενο έντονου δημόσιου και επιστημονικού προβληματισμού. Υπό το πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας, η υπόθεση καταδεικνύει τις δυσχέρειες που αντιμετωπίζει το ποινικό σύστημα στην αντιμετώπιση σύνθετων μορφών οικονομικής και εταιρικής εγκληματικότητας, ιδιαίτερα όταν αυτές συνδέονται με ισχυρά πολιτικά και οικονομικά συμφέροντα.

6.3 Η υπόθεση των εξοπλιστικών προγραμμάτων και των μισών

Μία από τις πλέον χαρακτηριστικές υποθέσεις πολιτικής διαφθοράς στην Ελλάδα αποτελεί η υπόθεση των εξοπλιστικών προγραμμάτων και των παράνομων προμηθειών που συνδέθηκαν με την προμήθεια στρατιωτικού εξοπλισμού κατά τη δεκαετία του 1990 και τις αρχές της δεκαετίας του 2000. Η υπόθεση αυτή ανέδειξε τις παθογένειες που ενδέχεται να εμφανιστούν κατά τη διαδικασία σύναψης δημοσίων συμβάσεων μεγάλης οικονομικής αξίας, καθώς και τις δυσκολίες αποτελεσματικού ελέγχου των κρατικών δαπανών στους τομείς της άμυνας και της ασφάλειας (Βούλγαρης, 2013: 412-415).

Η Ελλάδα, λόγω της γεωπολιτικής της θέσης και των διαχρονικών εντάσεων με την Τουρκία, διαχρονικά διαθέτει σημαντικό μέρος του κρατικού προϋπολογισμού για την ενίσχυση των Ενόπλων Δυνάμεων. Στο πλαίσιο αυτό, κατά την εξεταζόμενη περίοδο πραγματοποιήθηκαν εκτεταμένες προμήθειες στρατιωτικού εξοπλισμού, μεταξύ των οποίων τα υποβρύχια τύπου 214 και τα αντιαεροπορικά συστήματα TOR-M1 (Πόρισμα Βουλής των Ελλήνων, 2011: 31). Ωστόσο, σύμφωνα με τα ευρήματα των δικαστικών και κοινοβουλευτικών ερευνών, ορισμένες από τις συμβάσεις αυτές συνδέθηκαν με παράνομες χρηματικές συναλλαγές και δωροδοκίες πολιτικών προσώπων και ανώτατων κρατικών αξιωματούχων. Οι παράνομες πληρωμές φέρεται να πραγματοποιούνταν μέσω σύνθετων χρηματοοικονομικών μηχανισμών, όπως υπεράκτιες (offshore) εταιρείες και τραπεζικοί λογαριασμοί στο εξωτερικό, με σκοπό τη

συγκάλυψη της προέλευσης και της διακίνησης των χρηματικών ποσών («Υπόθεση Τσοχατζόπουλου: Κατηγορούμενοι για εγκληματική οργάνωση», 2012).

Κεντρικό πρόσωπο της υπόθεσης υπήρξε ο τότε Υπουργός Εθνικής Άμυνας, Άκης Τσοχατζόπουλος, ο οποίος διετέλεσε επικεφαλής του Υπουργείου κατά την περίοδο 1996–2001. Μετά από σειρά καταγγελιών και δικαστικών ερευνών, οι αρμόδιες αρχές εντόπισαν σημαντικά χρηματικά ποσά, τα οποία φέρεται να συνδέονταν με παράνομες προμήθειες που καταβλήθηκαν στο πλαίσιο εξοπλιστικών προγραμμάτων, ιδίως για την προμήθεια υποβρυχίων και αντιαεροπορικών συστημάτων («Σήμερα η απόφαση για τον Άκη και τις “χρυσές μίζες”», 2017).

Οι δικαστικές έρευνες αποκάλυψαν την ύπαρξη ενός σύνθετου δικτύου εταιρειών, τραπεζικών λογαριασμών και συνεργατών, μέσω του οποίου φέρεται να πραγματοποιούνταν η διακίνηση και η νομιμοποίηση εσόδων προερχόμενων από παράνομες δραστηριότητες. Το 2013 ο Άκης Τσοχατζόπουλος καταδικάστηκε σε πρώτο βαθμό για το αδίκημα της νομιμοποίησης εσόδων από εγκληματικές δραστηριότητες, ενώ το 2017 το Πενταμελές Εφετείο Κακουρηγμάτων επικύρωσε την ενοχή του στην υπόθεση των λεγόμενων «χρυσών μιζών» των εξοπλιστικών προγραμμάτων. Η συγκεκριμένη απόφαση θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική για τα ελληνικά δεδομένα, καθώς αποτέλεσε μία από τις ελάχιστες περιπτώσεις κατά τις οποίες πολιτικό πρόσωπο υψηλού κυβερνητικού επιπέδου καταδικάστηκε για σοβαρά αδικήματα διαφθοράς («Ομόφωνα ένοχος ο Άκης Τσοχατζόπουλος για τις μίζες στα εξοπλιστικά», 2017).

Η υπόθεση των εξοπλιστικών προγραμμάτων είχε σημαντικές πολιτικές, οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις. Σε πολιτικό επίπεδο, προκάλεσε σοβαρό πλήγμα στην αξιοπιστία του πολιτικού συστήματος, καθώς ενίσχυσε την πεποίθηση μεγάλου μέρους της κοινής γνώμης ότι φαινόμενα διαφθοράς είχαν διεισδύσει σε κρίσιμους κρατικούς μηχανισμούς και ότι οι μηχανισμοί ελέγχου των δημοσίων συμβάσεων ήταν ανεπαρκείς (Βούλγαρης, 2013: 420). Παράλληλα, οι καταγγελλόμενες υπερκοστολογήσεις και οι παράνομες πληρωμές επιβάρυναν σημαντικά τα δημόσια οικονομικά, αυξάνοντας το κόστος των εξοπλιστικών προγραμμάτων για το Ελληνικό Δημόσιο.

Επιπλέον, η συγκεκριμένη υπόθεση συνδέθηκε από πολλούς ερευνητές και πολιτικούς αναλυτές με τις ευρύτερες παθογένειες της δημόσιας διοίκησης και με πρακτικές κακοδιαχείρισης δημοσίου χρήματος που αναπτύχθηκαν κατά την περίοδο πριν από την οικονομική κρίση. Υπό αυτή την έννοια, η υπόθεση δεν αντιμετωπίστηκε μόνο ως μεμονωμένο

περιστατικό διαφθοράς, αλλά ως χαρακτηριστικό παράδειγμα των δομικών προβλημάτων που επηρέασαν τη λειτουργία του πολιτικού και διοικητικού συστήματος της χώρας (Σημίτης, 2016: 233-235).

Από εγκληματολογική σκοπιά, η υπόθεση των εξοπλιστικών προγραμμάτων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αναδεικνύει τη σύνδεση μεταξύ πολιτικής εξουσίας, οικονομικών συμφερόντων και εγκλημάτων των ισχυρών. Παράλληλα, καταδεικνύει τους περιορισμούς και τις δυσκολίες που αντιμετωπίζει το ποινικοκατασταλτικό σύστημα κατά τη διερεύνηση και δίωξη σύνθετων μορφών πολιτικής και οικονομικής διαφθοράς, οι οποίες συχνά συνδέονται με πρόσωπα υψηλού κοινωνικού και πολιτικού κύρους.

6.4 Τα τραπεζικά σκάνδαλα ως παράδειγμα επιλεκτικότητας του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης στην Ελλάδα

Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα πολιτικής διαφθοράς και πιθανής ευνοϊκής μεταχείρισης ισχυρών κοινωνικών και πολιτικών παραγόντων αφορά το ζήτημα της τραπεζικής χρηματοδότησης των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα. Η συγκεκριμένη υπόθεση συνδέεται με τη χορήγηση δανείων προς πολιτικά κόμματα από ελληνικά τραπεζικά ιδρύματα υπό ιδιαίτερα ευνοϊκούς όρους και με διαδικασίες που αμφισβητήθηκαν ως προς τη νομιμότητα και τη χρηστή τραπεζική πρακτική. Η υπόθεση αυτή απέκτησε ιδιαίτερη σημασία, καθώς εγείρει ζητήματα διαφάνειας, λογοδοσίας και προστασίας του δημοσίου συμφέροντος, ενώ παράλληλα θέτει ερωτήματα σχετικά με τη λειτουργία των θεσμών σε ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου. Κατά τις προηγούμενες δεκαετίες, αρκετά πολιτικά κόμματα και ιδίως τα δύο μεγαλύτερα κόμματα του ελληνικού πολιτικού συστήματος, η Νέα Δημοκρατία και το ΠΑΣΟΚ, έλαβαν σημαντικά τραπεζικά δάνεια από ελληνικά πιστωτικά ιδρύματα. Σύμφωνα με σχετικές αναφορές, τα δάνεια αυτά χορηγήθηκαν συχνά με βασική ή και αποκλειστική εγγύηση τις μελλοντικές κρατικές επιχορηγήσεις που αναμενόταν να λάβουν τα κόμματα, παρά το γεγονός ότι οι επιχορηγήσεις αυτές αποτελούσαν μελλοντικά και αβέβαια έσοδα (Γασπαρινάτου, 2019: 160-162).

Ιδιαίτερη θέση στην υπόθεση κατέχει η Αγροτική Τράπεζα της Ελλάδος, η οποία χορήγησε μεγάλο αριθμό δανείων προς πολιτικά κόμματα πριν από την κατάρρευσή της κατά τα πρώτα έτη της οικονομικής κρίσης. Παράλληλα, σύμφωνα με τα στοιχεία που ήρθαν στο φως της

δημοσιότητας, αντίστοιχες δανειοδοτήσεις πραγματοποιήθηκαν και από άλλα τραπεζικά ιδρύματα. Οι σχετικές καταγγελίες αφορούσαν κυρίως το γεγονός ότι ως εγγυήσεις γίνονταν δεκτές κρατικές επιχορηγήσεις οι οποίες είτε αφορούσαν μελλοντικές χρηματοδοτήσεις είτε είχαν ήδη εκχωρηθεί σε άλλα πιστωτικά ιδρύματα για την εξασφάλιση προγενέστερων δανείων. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτέλεσε η περίπτωση δανειοδότησης του ΠΑΣΟΚ από την Eurobank, όπου, σύμφωνα με δημοσιευμένες πληροφορίες, χρησιμοποιήθηκαν ως εξασφάλιση απαιτήσεις που είχαν ήδη εκχωρηθεί στην Αγροτική Τράπεζα (Γασπαρινάτου, 2019: 160-162).

Το συνολικό ύψος των δανείων που χορηγήθηκαν στα δύο μεγάλα κόμματα υπερέβη τα 450 εκατομμύρια ευρώ, γεγονός που αναδεικνύει τη σημαντική οικονομική διάσταση της υπόθεσης. Η έκταση του δανεισμού αυτού προκάλεσε έντονο δημόσιο διάλογο σχετικά με την τήρηση των τραπεζικών κανόνων πιστοδότησης, την προστασία των συμφερόντων των τραπεζών και, κατ' επέκταση, τη διασφάλιση του δημοσίου συμφέροντος. Οι πρακτικές αυτές θεωρήθηκε ότι ενδέχεται να επιβαρύνουν τελικά το κοινωνικό σύνολο, ιδίως όταν οι ζημιές των τραπεζών μετακυλίνουν έμμεσα στους φορολογούμενους πολίτες μέσω διαδικασιών ανακεφαλαιοποίησης ή κρατικής στήριξης. Τον Μάρτιο του 2019 διατάχθηκε η άσκηση ποινικών διώξεων σε βάρος 115 προσώπων, μεταξύ των οποίων τραπεζικά στελέχη και κομματικοί αξιωματούχοι, για πράξεις που σχετίζονταν με τη χορήγηση των συγκεκριμένων δανείων. Ωστόσο, η εξέλιξη της υπόθεσης επηρεάστηκε από νομοθετικές μεταβολές που επήλθαν στον Ποινικό Κώδικα και ειδικότερα από τις αλλαγές που αφορούσαν το αδίκημα της απιστίας (Γασπαρινάτου, 2019: 160-162).

Συγκεκριμένα, με τις νέες διατάξεις προβλέφθηκε ότι η ποινική δίωξη για το αδίκημα της απιστίας σε βάρος τραπεζικών ιδρυμάτων ασκείται μόνο κατόπιν έγκλησης του ίδιου του τραπεζικού φορέα που φέρεται να ζημιώθηκε. Η νομοθετική αυτή μεταβολή προκάλεσε έντονο επιστημονικό και πολιτικό διάλογο, καθώς διατυπώθηκαν απόψεις σύμφωνα με τις οποίες δυσχέραινε σημαντικά την ποινική διερεύνηση σχετικών υποθέσεων. Πολλοί υποστήριξαν ότι είναι εξαιρετικά δύσκολο ένα τραπεζικό ίδρυμα να στραφεί ποινικά εναντίον στελεχών που ενήργησαν στο πλαίσιο της διοικητικής του λειτουργίας, γεγονός που θα μπορούσε να οδηγήσει σε περιορισμό της ποινικής λογοδοσίας. Περαιτέρω προβληματισμός εκφράστηκε και κατά την περίοδο της πανδημίας COVID-19, όταν ορισμένες νομοθετικές ρυθμίσεις σχετικά με τις προθεσμίες της ποινικής διαδικασίας και τις συνέπειες της αναστολής

λειτουργίας των δικαστηρίων αντιμετωπίστηκαν από μερίδα της θεωρίας ως ευνοϊκές για συγκεκριμένες κατηγορίες οικονομικών εγκλημάτων (Κοσμάτος, 2020: 161-166).

Υπό το πρίσμα της Κριτικής Εγκληματολογίας, η υπόθεση των τραπεζικών δανειοδοτήσεων των πολιτικών κομμάτων παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον, καθώς αναδεικνύει τον τρόπο με τον οποίο οι νομοθετικές και θεσμικές παρεμβάσεις ενδέχεται να επηρεάζουν την ποινική μεταχείριση υποθέσεων που αφορούν πολιτικά και οικονομικά ισχυρούς παράγοντες. Οι επικριτές των σχετικών ρυθμίσεων υποστηρίζουν ότι οι νομοθετικές μεταβολές λειτούργησαν στην πράξη ως μηχανισμός περιορισμού της ποινικής ευθύνης συγκεκριμένων κατηγοριών προσώπων, ενισχύοντας την αντίληψη περί επιλεκτικής εφαρμογής του νόμου.

Συνεπώς, η συγκεκριμένη υπόθεση αποτελεί ένα ακόμη παράδειγμα που αξιοποιείται στη σχετική βιβλιογραφία για την ανάδειξη των προβληματισμών γύρω από την επιλεκτικότητα του ποινικοκατασταλτικού συστήματος και τη διαφορετική μεταχείριση που ενδέχεται να επιφυλάσσεται σε πρόσωπα και οργανισμούς με αυξημένη πολιτική ή οικονομική ισχύ. Η εξέτασή της συμβάλλει στην κατανόηση των σχέσεων μεταξύ πολιτικής εξουσίας, οικονομικών συμφερόντων και ποινικής δικαιοσύνης, καθώς και των προκλήσεων που αντιμετωπίζει ένα δημοκρατικό κράτος δικαίου στην προσπάθεια διασφάλισης της αρχής της ισότητας ενώπιον του νόμου.

6.5 Ένα παράδειγμα από παρόμοια αδικήματα άλλα διαφορετική αντιμετώπιση από το σύστημα απονομής δικαιοσύνης

Η υπόθεση της καθαρίστριας από τον Βόλο αποτελεί ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που συχνά χρησιμοποιείται στη δημόσια συζήτηση για την ανάδειξη ζητημάτων αναλογικότητας των ποινών και επιλεκτικότητας στη λειτουργία του συστήματος απονομής δικαιοσύνης. Συγκεκριμένα, η εργαζόμενη απασχολούνταν σε δημοτικό παιδικό σταθμό και, κατά τον διορισμό της το 1996, προσκόμισε παραπονημένο απολυτήριο Δημοτικού, προκειμένου να εμφανίζεται ως απόφοιτη της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης, ενώ στην πραγματικότητα είχε ολοκληρώσει μόνο την Ε' τάξη. Η παραποίηση αποκαλύφθηκε περίπου δεκαοκτώ έτη αργότερα, γεγονός που οδήγησε στην άσκηση ποινικής δίωξης σε βάρος της για τα αδικήματα της απάτης και της πλαστογραφίας σε βάρος του Δημοσίου. Σε πρώτο βαθμό καταδικάστηκε σε ποινή κάθειρξης δεκαοκτώ ετών, κατά της οποίας άσκησε έφεση. Στη συνέχεια, το

Πενταμελές Εφετείο Λάρισας μείωσε την ποινή σε δέκα έτη, απαλλάσσοντάς την από την κατηγορία της πλαστογραφίας. Κατόπιν της απόφασης αυτής οδηγήθηκε στο Κατάστημα Κράτησης Θηβών για την έκτιση της ποινής της («Ντροπή: Έστειλαν φυλακή για 10 χρόνια μια καθαρίστρια από τον Βόλο για... μία τάξη του Δημοτικού!», 2018). Ωστόσο, με την υπ' αριθ. 3/2019 απόφαση του Αρείου Πάγου, η κατηγορούμενη αθωώθηκε. Το ανώτατο δικαστήριο έκρινε ότι η πράξη της απάτης τελέστηκε εφάπαξ κατά την κατάθεση των δικαιολογητικών και όχι κατ' εξακολούθηση, ενώ παράλληλα έκρινε ότι δεν προκλήθηκε αντίστοιχη περιουσιακή ζημία στο Δημόσιο, δεδομένου ότι οι αποδοχές που έλαβε αντιστοιχούσαν στην εργασία που πράγματι παρείχε («Άρειος Πάγος: Πλήρης η δικαίωση για την καθαρίστρια από τον Βόλο», 2019).

Αντίθετα, σε μια άλλη υπόθεση που αφορούσε επίσης χρήση πλαστών τίτλων σπουδών, η αντίδραση του συστήματος απονομής δικαιοσύνης υπήρξε διαφορετική. Πρόκειται για την υπόθεση του λεγόμενου «ψευτογιατρού» της Σκύρου, ο οποίος επί δεκατρία έτη ασκούσε καθήκοντα διευθυντή στο Κέντρο Υγείας του νησιού, έχοντας προσκομίσει πλαστό πτυχίο ιατρικής από πανεπιστήμιο της Ιταλίας, το οποίο είχε αναγνωριστεί από το ΔΙΚΑΤΣΑ (Τζιανίδης, 2019). Η υπόθεση αποκαλύφθηκε ύστερα από καταγγελία πολίτη, όταν το φερόμενο ως χορηγήσαν το πτυχίο πανεπιστήμιο δεν επιβεβαίωσε τη γνησιότητά του. Από την έρευνα προέκυψε ότι ο κατηγορούμενος δεν διέθετε ούτε πτυχίο ιατρικής ούτε τίτλο ιατρικής ειδικότητας. Η αστυνομική έρευνα αποκάλυψε, επιπλέον, τη χρήση τριών διαφορετικών αριθμών φορολογικού μητρώου και τριών δελτίων αστυνομικής ταυτότητας. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι ο υπηρεσιακός φάκελος του κατηγορουμένου, ο οποίος φυλασσόταν στο Υπουργείο Υγείας και αποτελούσε κρίσιμο αποδεικτικό στοιχείο, εξαφανίστηκε κατά τη διάρκεια της διερεύνησης της υπόθεσης. Η απώλεια αυτή δυσχέρανε σημαντικά την ποινική διερεύνηση και συνέβαλε στην αποφυγή της άμεσης δίωξής του, παρέχοντάς του παράλληλα τον απαιτούμενο χρόνο για να διαφύγει (Νικολοπούλου, 2014).

Ο κατηγορούμενος δεν παρέστη στη δίκη και καταδικάστηκε ερήμην σε ποινή φυλάκισης 22 μηνών για το αδίκημα της πλαστογραφίας. Σε δεύτερο βαθμό κρίθηκε ένοχος και για απάτη σε βάρος του Ελληνικού Δημοσίου, με αποτέλεσμα να του επιβληθεί ποινή ισόβιας κάθειρξης («Ισόβια στον “μαϊμού” γιατρό με τη Φεράρι – Ήταν επί 13 χρόνια διευθυντής νοσοκομείου!», 2016).

Η συγκριτική εξέταση των δύο υποθέσεων αναδεικνύει ενδιαφέροντα ζητήματα σχετικά με τη λειτουργία του ποινικού συστήματος. Στην περίπτωση της καθαρίστριας, οι ελεγκτικοί

μηχανισμοί του κράτους εντόπισαν αυτοτελώς την παράνομη πράξη και η ποινική διαδικασία εξελίχθηκε με σχετική ταχύτητα. Αντίθετα, στην υπόθεση του ψευτογιατρού, η αποκάλυψη των παρανόμων ενεργειών κατέστη δυνατή μόνο μετά από καταγγελία ιδιώτη, ενώ η διερεύνηση της υπόθεσης αντιμετώπισε σημαντικά εμπόδια. Οι διαφοροποιήσεις αυτές έχουν αξιοποιηθεί στη σχετική βιβλιογραφία ως παραδείγματα προβληματισμού σχετικά με την επιλεκτικότητα των μηχανισμών κοινωνικού ελέγχου και την άνιση αντιμετώπιση διαφορετικών κατηγοριών δραστών από το σύστημα απονομής ποινικής δικαιοσύνης.

7 Συμπεράσματα

Στην κατηγορία των εγκλημάτων των ισχυρών εντάσσονται τα εγκλήματα του λευκού κολάρου, τα κρατικά-εταιρικά εγκλήματα. Η ανάδειξη των μορφών αυτών εγκληματικότητας αποτέλεσε σημαντική τομή στην εξέλιξη της εγκληματολογικής σκέψης, καθώς μέχρι τη συμβολή του Edwin Sutherland το ενδιαφέρον της εγκληματολογικής έρευνας επικεντρωνόταν σχεδόν αποκλειστικά στις παραβατικές συμπεριφορές των κατώτερων κοινωνικών στρωμάτων. Η μελέτη των εγκλημάτων των ισχυρών ανέδειξε ότι η εγκληματικότητα δεν αποτελεί αποκλειστικό γνώρισμα των κοινωνικά και οικονομικά αδύναμων ομάδων, αλλά εκδηλώνεται και στους ανώτερους κοινωνικούς και οικονομικούς κύκλους, συχνά με ιδιαίτερα σοβαρές κοινωνικές και οικονομικές συνέπειες.

Οι συγκρουσιακές και κριτικές εγκληματολογικές προσεγγίσεις συνέβαλαν καθοριστικά στην κατανόηση του φαινομένου της επιλεκτικότητας του ποινικοκατασταλτικού συστήματος. Μέσα από τη θεωρία της σύγκρουσης αναδεικνύεται ότι το δίκαιο δεν αποτελεί πάντοτε ουδέτερο μηχανισμό κοινωνικής ρύθμισης, αλλά συχνά αντανάκλα τα συμφέροντα των κοινωνικών ομάδων που διαθέτουν μεγαλύτερη πολιτική και οικονομική ισχύ. Οι ομάδες αυτές έχουν τη δυνατότητα να επηρεάζουν τη νομοθετική διαδικασία και τη χάραξη δημόσιων πολιτικών, διαμορφώνοντας ένα θεσμικό πλαίσιο που εξυπηρετεί τη διατήρηση των υφιστάμενων σχέσεων εξουσίας.

Αντίστοιχα, η Κριτική Εγκληματολογία υπογραμμίζει τον καθοριστικό ρόλο της κοινωνικής θέσης του δράστη κατά την απονομή της δικαιοσύνης. Σύμφωνα με την προσέγγιση αυτή, το κράτος και οι μηχανισμοί κοινωνικού ελέγχου δεν λειτουργούν ανεξάρτητα από τις κοινωνικές και οικονομικές δομές, αλλά συχνά συμβάλλουν στη διατήρηση των κυρίαρχων πολιτικών και οικονομικών ισορροπιών. Ως αποτέλεσμα, τα εγκλήματα των ισχυρών αντιμετωπίζονται συχνά με μεγαλύτερη επιείκεια ή παραμένουν λιγότερο ορατά στους μηχανισμούς του ποινικού ελέγχου, ενώ παράλληλα παρατηρείται εντονότερη ποινικοποίηση και αυστηρότερη αντιμετώπιση των παραβατικών συμπεριφορών που συνδέονται με τα κατώτερα κοινωνικά στρώματα.

Η επιλεκτικότητα εκδηλώνεται τόσο στο επίπεδο της πρωτογενούς όσο και της δευτερογενούς εγκληματοποίησης. Στο πρώτο στάδιο αφορά τη διαδικασία παραγωγής των ποινικών κανόνων και τον καθορισμό των συμπεριφορών που θα χαρακτηριστούν ως εγκληματικές. Στο δεύτερο στάδιο αφορά την εφαρμογή των νόμων από τους φορείς του ποινικοκατασταλτικού

συστήματος, όπως η αστυνομία, οι δικαστικές αρχές και τα σωφρονιστικά καταστήματα. Ειδικότερα, έχει υποστηριχθεί ότι οι αστυνομικοί έλεγχοι επικεντρώνονται δυσανάλογα σε κοινωνικά εύάλωτες και περιθωριοποιημένες ομάδες, ενώ η απονομή της δικαιοσύνης επηρεάζεται συχνά από κοινωνικά και οικονομικά χαρακτηριστικά των εμπλεκομένων προσώπων. Παράλληλα, έρευνες έχουν επισημάνει ότι ακόμη και στο σωφρονιστικό στάδιο ενδέχεται να παρατηρούνται διαφοροποιήσεις ως προς τις συνθήκες κράτησης και τις δυνατότητες αξιοποίησης ευεργετικών διατάξεων.

Οι συνέπειες της επιλεκτικότητας για τη λειτουργία ενός δημοκρατικού κράτους δικαίου είναι ιδιαίτερα σημαντικές. Η άνιση εφαρμογή των νόμων υπονομεύει την εμπιστοσύνη των πολιτών προς τη δικαιοσύνη και τους θεσμούς, καθώς δημιουργεί την αίσθηση ότι διαφορετικά μέτρα και σταθμά εφαρμόζονται ανάλογα με την κοινωνική και οικονομική θέση των εμπλεκομένων. Υπό αυτές τις συνθήκες, αμφισβητείται η αρχή της ισότητας ενώπιον του νόμου, η οποία αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη νομιμοποίηση της κρατικής εξουσίας.

Παρότι η ισότητα όλων απέναντι στον νόμο αναγνωρίζεται ως θεμελιώδης συνταγματική και δημοκρατική αρχή, η πρακτική εφαρμογή της συχνά επηρεάζεται από παράγοντες όπως η οικονομική ισχύς, η πολιτική επιρροή, τα κοινωνικά δίκτυα και η δυνατότητα πρόσβασης σε εξειδικευμένη νομική υποστήριξη. Έτσι, ενώ το νομικό πλαίσιο είναι τυπικά κοινό για όλους τους πολίτες, η πραγματική δυνατότητα αξιοποίησής του δεν κατανέμεται πάντοτε ισότιμα.

Τα εγκλήματα των ισχυρών, όπως η διαφθορά, η κατάχρηση εξουσίας, η μεγάλης κλίμακας οικονομική απάτη, η φοροδιαφυγή, οι παράνομες χρηματοδοτήσεις και ορισμένες μορφές περιβαλλοντικής εγκληματικότητας, παρουσιάζουν συχνά χαμηλότερο βαθμό κοινωνικής ορατότητας σε σύγκριση με τα συμβατικά εγκλήματα. Η πολυπλοκότητα των μηχανισμών μέσω των οποίων τελούνται, η εμπλοκή εταιρικών και θεσμικών δομών, καθώς και η δυσκολία ανίχνευσής τους, καθιστούν δυσχερή τη διερεύνηση και την αποτελεσματική αντιμετώπισή τους. Ωστόσο, οι κοινωνικές και οικονομικές βλάβες που προκαλούν είναι συχνά εξαιρετικά εκτεταμένες και επηρεάζουν σημαντικά τη λειτουργία της οικονομίας, των θεσμών και της δημοκρατίας.

Η αντιμετώπιση της επιλεκτικότητας προϋποθέτει την υιοθέτηση ενός πλέγματος θεσμικών και κοινωνικών παρεμβάσεων. Καταρχάς, απαιτείται η ενίσχυση της διαφάνειας στη λειτουργία των θεσμών και στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ώστε οι πολίτες να μπορούν να ελέγχουν αποτελεσματικά τη δράση των δημόσιων αρχών. Παράλληλα, είναι αναγκαία η

διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης στη δικαιοσύνη μέσω της ενίσχυσης των μηχανισμών νομικής βοήθειας, της μείωσης των οικονομικών εμποδίων και της απλοποίησης των δικαστικών διαδικασιών.

Εξίσου σημαντική είναι η ενδυνάμωση των μηχανισμών ελέγχου της εξουσίας, μέσω της λειτουργίας ανεξάρτητων αρχών, της προστασίας των μαρτύρων δημοσίου συμφέροντος, της προώθησης της ερευνητικής δημοσιογραφίας και της αποτελεσματικότερης άσκησης κοινοβουλευτικού ελέγχου. Παράλληλα, καθοριστικό ρόλο διαδραματίζει η παιδεία και η καλλιέργεια δημοκρατικής συνείδησης. Μια κοινωνία που αναγνωρίζει τη σημασία της ισονομίας, της λογοδοσίας και της θεσμικής ευθύνης είναι περισσότερο ικανή να αντισταθεί σε φαινόμενα διαφθοράς και αυθαιρεσίας.

Η κριτική προσέγγιση της επιλεκτικότητας δεν θα πρέπει να οδηγεί σε συνολική απαξίωση των θεσμών ή σε μηδενιστικές αντιλήψεις περί καθολικής διαφθοράς. Αντίθετα, στόχος της είναι η ανάδειξη των αδυναμιών και των ανισοτήτων που εξακολουθούν να υφίστανται, προκειμένου να ενισχυθεί η αποτελεσματικότητα και η νομιμοποίηση των θεσμών της δημοκρατικής πολιτείας.

Συνοψίζοντας, η ισότητα ενώπιον του νόμου αποτελεί θεμελιώδη προϋπόθεση για τη λειτουργία ενός κράτους δικαίου και για τη διατήρηση της κοινωνικής εμπιστοσύνης προς τους θεσμούς. Η επιλεκτικότητα στην αντιμετώπιση των εγκλημάτων των ισχυρών συνιστά μια διαχρονική πρόκληση, η οποία δεν μπορεί να αντιμετωπιστεί χωρίς πολιτική βούληση, θεσμικές εγγυήσεις, κοινωνική εγρήγορση και ουσιαστική προστασία της ανεξαρτησίας της δικαιοσύνης. Η αποτελεσματικότητα ενός ποινικοκατασταλτικού συστήματος δεν κρίνεται από την αυστηρότητα με την οποία αντιμετωπίζει τους κοινωνικά αδύναμους, αλλά από την ικανότητά του να εφαρμόζει τον νόμο με αμεροληψία και ισονομία, ανεξαρτήτως της κοινωνικής, οικονομικής ή πολιτικής ισχύος των εμπλεκομένων προσώπων.

Τελικός στόχος μιας δημοκρατικής κοινωνίας δεν είναι η εξάλειψη κάθε μορφής αδικίας, αλλά η διασφάλιση ότι κανένα πρόσωπο δεν βρίσκεται υπεράνω του νόμου και ότι η απονομή της δικαιοσύνης πραγματοποιείται με ίσα μέτρα και ίσα σταθμά για όλους τους πολίτες. Μόνο υπό αυτές τις προϋποθέσεις μπορούν να προστατευθούν ουσιαστικά η κοινωνική συνοχή, η ανθρώπινη αξιοπρέπεια και η δημοκρατική νομιμοποίηση των θεσμών.

Βιβλιογραφία

Ελληνική Βιβλιογραφία

Αλοσκόφης, Ο. (2021), «Ποινική επιλεκτικότητα: μία μακρο-ιστορική θεώρηση από τη Valeria Vegh Weis», *Crime Times*, Μάρτιος 2021, τχ. 15. Ανακτήθηκε 05 Σεπτεμβρίου 2025, από

[https://www.crimetimes.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-](https://www.crimetimes.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%84/)

[%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%84/](https://www.crimetimes.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%AE-%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%84/)

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2014), «Λευκά κολάρα» & οικονομικό έγκλημα, Αθήνα: Π.Ν. Σάκκουλας.

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2015), «Ιχνηλατώντας τη σύγχρονη πραγματικότητα: εγκλήματα του λευκού κολάρου και ηθικοί πανικοί», στο: Β. Καρύδης, & Α. Χουλιάρης (Επιμ.), *Ηθικοί πανικοί, εξουσία και δικαιώματα*, Αθήνα-Θεσσαλονίκη: Σάκκουλα, (σσ. 65-88).

Βασιλαντωνοπούλου, Β. (2016), «Ποιοι είναι οι «εγκληματίες» στην εποχή μας; Η διαχρονική απάντηση του εγκλήματος του λευκού κολάρου». Ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2026, από [https://crime-in-crisis.com/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CE%B9-](https://crime-in-crisis.com/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF/)

[%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF/](https://crime-in-crisis.com/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%AF%CE%BD%CE%B1%CE%B9-%CE%BF%CE%B9-%CE%B5%CE%B3%CE%BA%CE%BB%CE%B7%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%AF%CE%B5%CF%82-%CF%83%CF%84%CE%B7%CE%BD-%CE%B5%CF%80%CE%BF/)

Βιδάλη, Σ. & Κουλούρης, Ν. (2012), *Αποκλίνουσα συμπεριφορά και ποινικό φαινόμενο*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2017), *Πέρα από τα όρια – Η αντεγκληματική πολιτική σήμερα*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Βιδάλη, Σ. (2019), «Όψεις της ανάκρισης επί υποθέσεων εγκλημάτων των ισχυρών και οργανωμένου εγκλήματος», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σσ. 307-331.

Βιδάλη, Σ. (2020), «Ο Εισαγγελέας στο ακροατήριο», *The Art of Crime*, 09/2020, σ.54-98. Ανακτήθηκε 5 Αυγούστου 2025, από https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2020/11/7_VIDALI_TEYXOS_9.pdf

Βούλγαρης, Γ. (2013), *Η Μεταπολιτευτική Ελλάδα 1974-2009*, Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Γασπαρινάτου, Μ. (2019), «Πολιτική διαφθορά και χρηματοδότηση των πολιτικών κομμάτων στην Ελλάδα», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ, σσ. 157-183.

Δασκαλάκης, Η. (1985), *Η εγκληματολογία της κοινωνικής αντίδρασης*, Αθήνα – Κομοτηνή: Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκουλα Ε.Ε..

Ζαραφονίτου, Χ. (2013), «“Η ορθολογικοποίηση των ποινικών κυρώσεων ως απάντηση στον ‘ποινικό λαϊκισμό’ ”». Ανακτήθηκε 02 Μαρτίου 2026, από <https://criminology.panteion.gr/files/307/zarafonit.pdf>

Ζαραφονίτου, Χ. (2023), *Εμπειρική Εγκληματολογία (3η Έκδοση)*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Καϊάφα-Γκμπάντι, Μ. (2018), «Απονομή της Ποινικής Δικαιοσύνης: Βασικοί άξονες για τη βελτίωση του ελληνικού συστήματος», στο: Μ. Καϊάφα-Γκμπάντι (Επιμ.), *Η απονομή της δικαιοσύνης ως βασικός πυλώνας της ευνοούμενης πολιτείας- Σύγχρονες προκλήσεις βελτίωσης του ελληνικού συστήματος*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη, σσ.107-134.

Κοσμάτος, Κ. & Λαμπάκης, Χ. (2019), «Εστίες διαφθοράς στο σύστημα απονομής της ποινικής δικαιοσύνης. Οργανωμένο έγκλημα και σχέσεις εξουσίας», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης, & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ., σσ. 185-209.

Κοσμάτος, Κ. (2020), «Οι πρόσφατες νομοθετικές τροποποιήσεις για το έγκλημα της απιστίας κατά των τραπεζικών ιδρυμάτων», *The Art of Crime*, 8/2020, σ. 161-167. Ανακτήθηκε 01 Δεκεμβρίου 2025, από https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2020/05/17_KOSMATOS_TEYXOS_8.pdf

Κουκουτσάκη, Α. (2013), «Κοινωνιολογικές προσεγγίσεις της παρέκκλισης και του εγκλήματος». Ανακτήθηκε 05 Αυγούστου 2025, από https://crimevssocialcontrol.blogspot.com/2013/05/blog-post_3331.html

Κουράκης, Ν. (2002), «Η διαφθορά ως πρόβλημα της ελληνικής αντεγκληματικής πολιτικής». Ανακτήθηκε 05 Ιανουαρίου 2026, από <https://courakis.gr/images/stories/pdf/i-diafthora-os-provlima.pdf>

Κουράκης, Ν. (2017), *Κοινωνική Δικαιοσύνη. Μεταλλάσσοντας τις προκλήσεις σε ευκαιρίες*, Αθήνα: Αντ. Σάκκουλα.

Λάζος, Γ. (2007), *Κριτική Εγκληματολογία*, Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.

Λαμπροπούλου, Ε. (2012), *Κοινωνιολογία του Ποινικού Δικαίου και των θεσμών της Ποινικής Δικαιοσύνης*, Αθήνα: Εκδόσεις Ι. Σίδερης.

Μιχαλοπούλου, Ε. (2019), «Το οικονομικό έγκλημα, σύγχρονες τάσεις εξάπλωσής του και όψεις της επίσημης κοινωνικής αντίδρασης», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαράλαμπος (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών: Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ., σσ. 333-359.

Πιτσελά, Α. (2010), *Η εγκληματολογική προσέγγιση του οικονομικού εγκλήματος*, Αθήνα Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Σάκκουλας.

Ράικος, Γ. Δ. (2006), *Δημόσια Διοίκηση και Διαφθορά*, Αθήνα: Εκδόσεις Σάκκουλας.

Σημίτης, Κ. (2016), *Υπάρχει λύση;*, Αθήνα: Εκδόσεις Πόλις.

Σορβατζιώτη, Φ. Δ. (2011), *Η "φτώχεια" της δικαιοσύνης*, Αθήνα: Εκδόσεις ΚΨΜ.

Σπανουδάκη, Μ. (2022), «Σύγκριση της ιδρυματικής μεταχείρισης των εγκληματιών του λευκού κολάρου και των στελεχών του οργανωμένου εγκλήματος στις ελληνικές φυλακές. Η οπτική του σωφρονιστικού προσωπικού.», *The Art of Crime*, 12/2022, σ.268-299. Ανακτήθηκε 20 Ιουλίου 2025, από https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2023/01/15_Teuxos_12_SPANOUDAKI-1.pdf

Σπυριδάκης, Ι. (2016), «Ταχεία απονομή δικαιοσύνης». Ανακτήθηκε 12 Σεπτεμβρίου 2025, από <https://crime-in-crisis.com/%CF%84%CE%B1%CF%87%CE%B5%CE%AF%CE%B1-%CE%B1%CF%80%CE%BF%CE%BD%CE%BF%CE%BC%CE%AE-%CE%B4%CE%B9%CE%BA%CE%B1%CE%B9%CE%BF%CF%83%CF%8D%CE%BD%CE%B7%CF%82/>

Συμεωνίδου - Καστανίδου, Ε. (2018), «Συμπεράσματα του Συνεδρίου», *Επιστημονική Ημερίδα Ε.Ε.Δ.Α. / Ε.Κ.Π.Α. / Α.Π.Θ. / Εταιρία Δ.Α.Δ.Δ. με θέμα: «Ανεξαρτησία της Δικαιοσύνης στην Ελλάδα»*. Ανακτήθηκε 05 Δεκεμβρίου 2025, από

https://websites.auth.gr/anticorruptionlab/wp-content/uploads/sites/52/2018/06/%CE%A3%CE%A5%CE%9C%CE%A0%CE%95%CE%A1%CE%91%CE%A3%CE%9C%CE%91%CE%A4%CE%91_%CE%A3%CE%A5%CE%9D%CE%95%CE%94%CE%A1%CE%99%CE%9F%CE%A5_2018.pdf

Χουλιάρας, Α. (2016), «Societas delinquere non potest; -Σκέψεις με αφορμή το «σκάνδαλο Siemens»». Ανακτήθηκε 11 Δεκεμβρίου 2025, από [https://crime-in-crisis.com/societas-](https://crime-in-crisis.com/societas-delinquere-non-potest-)

[delinquere-non-potest-%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BC%CE%B5-%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BC%CE%AE-%CF%84%CE%BF-%CF%83%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%BF-siemen/](https://crime-in-crisis.com/societas-delinquere-non-potest-%CF%83%CE%BA%CE%AD%CF%88%CE%B5%CE%B9%CF%82-%CE%BC%CE%B5-%CE%B1%CF%86%CE%BF%CF%81%CE%BC%CE%AE-%CF%84%CE%BF-%CF%83%CE%BA%CE%AC%CE%BD%CE%B4%CE%B1%CE%BB%CE%BF-siemen/)

Χουλιάρας, Α. (2019), «Εγκληματικότητα των ισχυρών: Εγκληματολογική θεωρία και ποινική προβληματική», στο: Σ. Βιδάλη, Ν. Κουλούρης & Χ. Παπαχαραλάμπους (Επιμ.), *Εγκλήματα των ισχυρών. Διαφθορά, οικονομικό και οργανωμένο έγκλημα*, Αθήνα: Εκδόσεις ΕΑΠ., σσ. 63-85.

Χουλιάρας, Α. (2021), «Το φαινόμενο της «ατιμωρησίας»: εννοιολόγηση, αίτια και σύγχρονες εκδηλώσεις του στην Ελλάδα», *The Art of Crime*, 11/2021, σ. 54-98. Ανακτήθηκε 10 Νοεμβρίου 2025, από https://theartofcrime.gr/wp-content/uploads/2021/11/5_XOULIARAS_Teyxos_11.pdf

Χουλιάρας, Α. (2025), «Εγκλήματα των ισχυρών και οργανωμένο έγκλημα: Βασικές εννοιολογικές διακρίσεις, *Έγκλημα και Τιμωρία*, Φεβρουάριος 2025, τχ. 16. Ανακτήθηκε 18 Ιουνίου 2026, από <https://www.crimetimes.gr/%CF%80%CE%BF%CE%B9%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CC>

[Ε%ΑΕ-](#)

[%CE%B5%CF%80%CE%B9%CE%BB%CE%B5%CE%BA%CF%84%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CF%84%CE%B7%CF%84%CE%B1-%CE%BC%CE%AF%CE%B1-%CE%BC%CE%B1%CE%BA%CF%81%CE%BF-%CE%B9%CF%83%CF%84/](#)

Ξένη Βιβλιογραφία

Alexy, R. (1989), *A Theory of Legal Argumentation - The Theory of Rational Discourse as Theory of Legal Justification*, Oxford: Oxford University Press.

Ashworth, A. (2005), *Sentencing and Criminal Justice (4th edition)*, Cambridge: Cambridge University Press.

Ashworth, A. & Horder, J. (2013), *Principles of Criminal Law (7th edition)*, Oxford: Oxford University Press.

Beccaria, C. (2009), *Περί εγκλημάτων και ποινών*, μεταφρασμένο από Χ. Ακριβοπούλου & Α. Σίμογλου, Αθήνα: Εκδόσεις Σαββάλας.

Becker, H. (1963), *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*, New York: Free Press.

Becker, G. (1968), «Crime and Punishment: An Economic Approach», *Journal of Political Economy*, Vol 76 (No 2). Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2026, από https://archiv.soms.ethz.ch/sociology_course/Lecture6/becker1968.pdf

Bezlov, T. & Gounev, P. (2012), «Organised Crime, corruption and public bodies», στο: Gounev, P. & Ruggiero, V. (Επιμ.), *Corruption and Organized Crime in Europe : Illegal Partnership*, London: Routledge, σσ. 32-54.

Bonger, W. A. (1916), *Criminality and Economic Conditions*, Boston: Little, Brown and Company.

Bowling, B. & Phillips, C. (2010), «LSE Research Online». Ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2025, από https://researchonline.lse.ac.uk/id/eprint/9576/1/Policing_ethnic_minority_communities_%28LSERO%29.pdf

Chambliss, W. J. (1974), «Toward a political economy of crime». Ανακτήθηκε 5 Δεκεμβρίου 2025, από <https://openeclass.panteion.gr/modules/document/file.php/TMH249/Chambliss%20TOWARD%20A%20POLITICAL%20ECONOMY%20OF%20CRIME.pdf>

Chambliss, W. J. (1989), «State-organized crime: the American society of criminology, 1988 Presidential Address», *Criminology*, Vol 27 (No 2), σσ. 183-208.

Chambliss, W. J. (2018), *Power, Politics and Crime (2nd ed.)*, New York: Routledge.

Clinard, M. & Quinney, R. (1973), *Criminal Behavior Systems*, New York: Holt.

Cohen, S. (2001), *States of denial - Knowing about atrocities and suffering*, Cambridge: Polity Press.

Cohen, S. (2002), *Folk Devils and Moral Panics (3rd ed.)*, London: Routledge.

Cressey, D. (2017), *Theft of the Nation: The Structure and the Operations of Organized Crime in America*, New York: Routledge.

Durkheim, E. (1984), *The Division of Labor in Society*, London: The Macmillan Press LTD.

Foucault, M. (1980), *Power/Knowledge-Selected interviews and other writings 1972-1977*, New York: Pantheon Books.

Friedrichs, D. O. (2010), *Trusted criminals: White-collar crime in contemporary society (Fourth Edition)*, Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.

Garland, D. (1990), *Punishment and Modern Society - A study in social theory*, Oxford: Oxford University Press.

Garland, D. (2001), *The Culture of Control*, Oxford: Oxford University Press.

Gottschalk, P. (2014), *Policing White-Collar Crime Characteristics of White-Collar Criminals (1st ed.)*, London: CRC Press.

Green, P. & Ward, T. (2004), *State crime. Governments, Violence and Corruption*, London: Pluto Press.

Harvey, D. (2005), *A Brief History of Neoliberalism*, Oxford: Oxford University Press.

Herman, E. & Chomsky, N. (2008), *Manufacturing Consent The Political Economy of the Mass Media*, London: The Bodley Head.

Huntington, S. P. (1968), *Political Order in Changing Societies*, New Haven: Yale University Press.

Kramer, R., Michalowski, R. & Kauzlarich, D. (2002), «The Origins and Development of the Concept and Theory of State-Corporate Crime», *Crime & Delinquency*, Vol 48 (No 2), σσ. 263-282.

Lacey, N. (2008), *The Prisoners' Dilemma: Political Economy and Punishment in Contemporary Democracies*, Cambridge: Cambridge University Press.

Lemert, E. M. (1951), *Social Pathology- A systematic approach to the theory of sociopathic behavior*, New York: McGraw-Hill Book Company INC.

Levi, M. (2008), *On Crime and Terrorism*, London: Routledge.

Levi, M. (2008), *The Phantom Capitalists*, London: Routledge.

Levi, M. (2014), «Money laundering». στο: L. Paoli (Επιμ.), *The Oxford handbook of organized crime*, Oxford: Oxford University Press, σσ. 419–443.

Marx, K. & Engels, F. (2022), *The German Ideology*, Paris: Foreign Languages Press.

Michalowski, R. & Kramer, R. (2007), «State-Corporate Crime and Criminological Inquiry», στο: N. Pontell & G. Geiss (Επιμ.), *International Handbook of White Collar and Corporate Crime*, Irvine: Springer, σσ. 200-222

Paoli, L. (2003), *Mafia Brotherhoods - Organized Crime, Italian Style*, New York: Oxford University Press.

Parsons, T. (1964), *The Social System*, New York: Free Press/Macmillan.

Passas, N. (1995), *Organized Crime*, Aldershot: Dartmouth.

Pearce, F. (1976), *Crimes of the powerful: Marxism, crime and deviance*, London: Pluto Press.

Pearce, F. & Tombs, S. (2018), *Toxic Capitalism - Corporate Crime and the Chemical Industry*, Abingdon: Routledge.

Pollitt, C. & Bouckaert, G. (2017), *Public Management Reform: A Comparative Analysis—Into the Age of Austerity (4th ed.)*. Oxford: Oxford University Press.

Pontell, H. N., Calavita, K. & Tillman, R. (1994), «Corporate crime and criminal justice system capacity: Government response to financial institution fraud», *Justice Quarterly*, Vol. 11 (issue 3), σ. 383-410.

Power, M. (1997), *The Audit Society – Rituals of Verification*, Oxford: Oxford University Press.

Reiman, J. (2004), *The rich get richer and the poor get prison (7th ed.)*, Boston: Pearson.

Reiner, R. (2010), *The Politics of the Police (4th ed.)*, Oxford: Oxford University Press.

Rose-Ackerman, S. (1999), *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform*, Cambridge: Cambridge University Press.

Quinney, R. (1977), *Class, State, and Crime - On the theory and practice of criminal justice*, USA: David McKay Company Inc..

Quinney, R. (2002), *Critique of Legal Order - Crime control in capitalist society (2nd ed.)*, New Brunswick New Jersey: Transaction Publishers.

Quinney, R. (2017), *The social reality of crime (2nd ed.)*, New York: Routledge.

Snider, L. (1993), *Bad business: Corporate crime in Canada*, Toronto: Nelson Canada.

Stamouli, E., Gasparinatos, M. & Kouroutzas, C. (2023), «Corruption as state -corporate crime: the example of the health sector in Greece», στο: Antonopoulos, G. (Επιμ.), *Trends in Organized Crime*, New York: Springer, σσ. 258-292.

Stiglitz, J. E. (2002), *Globalization and Its Discontents*, New York: W.W. Norton.

Sutherland, E. H. (1944), «Is “White collar Crime” Crime?..», *American Sociological Review*, Vol. 10, No. 2, 1944 Annual Meeting Papers, 04/1945, σσ. 132-139. Ανακτήθηκε 20 Οκτωβρίου 2025, από <https://faculty.washington.edu/matsueda/courses/371/Readings/White%20Collar%20Crime.pdf>

Sutherland, E. H. (1947), *Principles of Criminology*, Philadelphia: Lippincott.

Sutherland, E. H. (1949), *White collar crime*, New York: Dryden Press.

Sutherland, E.H. (1983), *White Collar Crime: The Uncut Version*, New Haven & London: Yale University Press.

Transparency International. (2007), *Global Corruption Report 2007*, Cambridge: Cambridge University Press.

Tombs, S. & Whyte, D. (2015), *The Corporate Criminal - Why Corporations Must Be Abolished*, Abingdon: Routledge.

Tonry, M. (2004), *Thinking About Crime: Sense and Sensibility in American Penal Culture*, Oxford: Oxford University Press.

Turk, A. (1969), *Criminality and Legal Order*, Chicago: Rand McNally.

Tyler, T. (2006), *Why People Obey the Law*, New Jersey: Princeton University Press.

Vold, G. B. (1958), *Theoretical Criminology*, New York: Oxford University Press.

Vold, G., Bernard, T., & Snipes, J. (2016), *Vold's Theoretical Criminology (8th ed.)*, Oxford: Oxford University Press.

Wacquant, L. (2009), *Punishing the Poor – The neoliberal government of social insecurity*, Durham: Duke University Press.

Whyte, D. (2015), *How corrupt is Britain?*, London: Pluto Press.

Whyte, D. (2020), *Ecocide - Kill the corporation before it kills us*, Manchester: Manchester University Press.

Weber, M. (1978), *Economy and Society – An outline of interpretive sociology*, Berkeley: University of California Press.

Weis, V. (2017), «Criminal selectivity in the United States: A history plagued by class and race bias», *DePaul Journal for Social Justice*, Vol 10, (No 2), σ. 1–34. Ανακτήθηκε από 01 Νοεμβρίου 2025, από <https://via.library.depaul.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=&httpsredir=1&article=1142&context=jsj>

Wright, A. (2013), *Organised Crime*, New York: Routledge.

Ελληνικός Ηλεκτρονικός Τύπος

«Απαλλαγή Φρουζή και Μανιαδάκη για την υπόθεση Novartis, δίωξη 15 γιατρών για παθητική δωροδοκία και ξέπλυμα» (2023, Μάιος 29), *Dnews*. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2026, από <https://www.dnews.gr/eidhseis/politikes-eidhseis/430699/apallagi-frouzi-kai-maniadaki-gia%20tin-ypothesi-novartis-dioksi-15-giatron-gia-pathitiki-dorodokia-kai-kseplyma>

«Άρειος Πάγος: Πλήρης η δικαίωση για την καθαρίστρια από τον Βόλο» (2019, Ιούλιος 02), *Έθνος*. Ανακτήθηκε 05 Ιανουαρίου 2026, από <https://www.ethnos.gr/greece/article/48052/areiospagosplhrshdikaioshgiathnkatharistriaapotonbolo>

«Αρχίζει σήμερα η δίκη της Siemens -11 χρόνια μετά την έναρξη της έρευνας στην Ελλάδα» (2017, Φεβρουάριος 24), *Iefimerida*. Ανακτήθηκε 11 Αυγούστου 2025, από <https://www.iefimerida.gr/news/321169/arhizei-simera-i-diki-tis-siemens-11-hronia-meta-tin-enarxi-tis-ereynas-stin-ellada>

«Ισόβια στον «μαϊμού» γιατρό με τη Φεράρι – Ήταν επί 13 χρόνια διευθυντής νοσοκομείου!» (2016, Σεπτέμβριος 13), *Newsbomb*. Ανακτήθηκε 05 Ιουνίου 2025, από

<https://www.newsbomb.gr/ellada/story/727519/isovia-ston-maimoy-giatro-me-ti-ferari-itan-epi-13-xronia-dieythyntis-nosokomeiou>

Μάνδρου, Ι. (2022, Σεπτέμβριος 26), «Υπόθεση Siemens: Αθώοι όλοι οι κατηγορούμενοι λόγω παραγραφής», *Καθημερινή*. Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2026, από <https://www.kathimerini.gr/society/562062460/ypothesi-siemens-athooi-oloi-oi-katigoroymenoi-logo-paragrafis/>

Μάνδρου, Ι. (2025, Ιουλίου 21), «Απορρίφθηκε η αγωγή του δημοσίου κατά της Novartis – Ήταν αόριστο το δικόγραφο», *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε 21 Απριλίου 2026, από <https://www.tovima.gr/2025/07/21/dikaiosyni/aporrifthike-i-agogi-kata-tis-novartis-itan-aoristo-to-dikografo/>

Μάνδρου, Ι. (2025, Σεπτέμβριος 15), «Novartis: Ένοχοι οι προστατευόμενοι μάρτυρες «Κελέση» και «Σαράφης» – Οι ποινές», *Το Βήμα*. Ανακτήθηκε 16 Απριλίου 2026, από <https://www.tovima.gr/2025/09/15/dikaiosyni/novarits-enoxoi-krithikan-oi-dyo-proin-prostateyomenoi-martyres-kelesi-kai-sarafis/>

Νικολοπούλου, Ε. (2014, Μάιος 30), «ΕΛΛΑΣ 2014: Γιατρός «μαϊμού» ήταν επί 13 χρόνια διευθυντής σε νοσοκομείο στη Σύρο-Δεν είχε κανένα πτυχίο και το γαϊτανάκι της απάτης ξεκίνησε από το 1993!», *Eirinika.gr*. Ανακτήθηκε 01/11/2025, από <https://www.eirinika.gr/article/33058/ellas-2014-giatros-maimoy-itan-epi-13-hronia-dieythyntis-se-nosokomeio-sti-syro-den>

«Ντροπή: Έστειλαν φυλακή για 10 χρόνια μια καθαρίστρια από τον Βόλο για... μία τάξη του Δημοτικού!» (2018 Νοέμβριος 22), *Το Πρώτο Θέμα*. Ανακτήθηκε 25 Οκτωβρίου 2025, από <https://www.protothema.gr/greece/article/841086/dropi-esteilan-sti-fulaki-gia-deka-hronia-mia-katharistria-apo-ton-volo-gia-mia-taxi-tou-dimotikou/>

«Ομόφωνα ένοχος ο Άκης Τσοχατζόπουλος για τις μίζες στα εξοπλιστικά» (2017, Οκτώβριος 30), *Ant1 News*. Ανακτήθηκε 25 Νοεμβρίου 2025, από <https://www.antenna.gr/news/amp/Justice/article/4/487329/omofona-enoxos-o-akis-tsoxatzopoylos-gia-tis-mizes-sta-exoplistika>

Παπαδοπούλου, Ε. (2024), «Στη Δικαιοσύνη οι τέως προστατευόμενοι μάρτυρες της Novartis», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 11 Απριλίου 2026, από https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/453442_sti-dikaiosyni-oi-teos-prostateyomenoi-martyres-tis-novartis

«Σήμερα η απόφαση για τον Άκη και τις «χρυσές μίζες».» (2017, Οκτώβριος 30), *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε από 05 Οκτωβρίου 2025, από https://www.efsyn.gr/ellada/dikaiosyni/128333_simera-i-apofasi-gia-ton-aki-kai-tis-hryses-mizes/

Τερζής, Δ. (2019, Νοέμβριος 23), «Ο φυγάς του σκανδάλου της Siemens», *Εφημερίδα των Συντακτών*. Ανακτήθηκε 05 Απριλίου 2026, από https://www.efsyn.gr/politiki/prosopiki-ypothesi/220146_o-fygas-toy-skandaloy-tis-siemens

Τζιανίδης, Ν. (2019, Σεπτέμβριος 18), «Υπόθεση Αντωνιάδου: Επιστήμονες – μαϊμού με... πύραυλο, Φεράρι και ιδιωτικό αεροπλάνο!», *Έθνος*. Ανακτήθηκε 05 Νοεμβρίου 2025, από <https://www.ethnos.gr/greece/article/61597/ypotheshantoniadayepisthmonesmaimoympyrayloferarikaiidiotikoaeroplano>

Τριάντης, Β. (2021, Ιανουαρίου 12), «Υπόθεση Novartis: Νέα ποινική δίωξη σε Φρουζή και ακόμη επτά στελέχη της εταιρείας για δωροδοκίες γιατρών.», *Documento*. Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2026, από <https://www.documentonews.gr/article/ypothesh-novartis-nea-poinikh-diwxh-se-froyzh-kai-epta-stelexh-ths-etairias-gia-dwrodokies-giatrwn/>

«Υπόθεση Τσοχατζόπουλου: Κατηγορούμενοι για εγκληματική οργάνωση.» (2012, Απρίλιος 13), ΣΚΑΙ. Ανακτήθηκε 30 Μαρτίου 2026, από <https://www.skai.gr/news/greece/ypothesi-tsoxatzopoulou-katigoroumenoi-gia-egklimatiki-organosi>

«Υπόθεση Siemens: Ένοχοι 22 από τους 54 κατηγορούμενους - Η λίστα» (2019, Νοέμβριος 19), Έθνος. Ανακτήθηκε 15 Δεκεμβρίου 2025, από <https://www.ethnos.gr/greece/article/72959/ypotheshsiemensenoxoi22apotoys54kathgoroymenoyshlista>

«Novartis: Σε αγωγή προχώρησε το Δημόσιο και ζητά 214 εκατ. ευρώ για ηθική βλάβη – Οι αντιδράσεις του ΣΥΡΙΖΑ» (2022, Ιούνιος 17), Ert News. Ανακτήθηκε 25 Απριλίου 2026, από <https://www.ertnews.gr/eidiseis/ellada/politiki/novartis-se-agogi-prochorise-to-dimosio-kai-zita-214-ekat-eyro-gia-ithiki-vlavi-oi-antidraseis-toy-syriza/>

«Siemens: Η ιστορία μιας δικαστικής παρωδίας.» (2019, Νοέμβριος, 20), Dikastiko-Πρακτορείο Ειδήσεων. Ανακτήθηκε 05 Απριλίου 2026, από <https://www.dikastiko.gr/proto-thema/siemens-i-istoria-mias-dikastikis-parodias/>

Ξένος Ηλεκτρονικός Τύπος

Lynch, S. (2016), «Novartis settles civil charges alleging bribery in China – SEC.», Reuters. Ανακτήθηκε 05 Μαΐου 2026, από <https://www.reuters.com/article/business/novartis-settles-civil-charges-alleging-bribery-in-china-sec-idUSKCN0WP2PO/>

Marks, S. (2018), «Drugs scandal roils Greek politics», Politico. Ανακτήθηκε 25 Μαρτίου 2026, από <https://www.politico.eu/article/greece-politics-novartis-scandal-pharmaceutical-whistleblower/>

Wrage, A. (2020). «Global Pharmaceutical Corruption: Lessons From The Novartis Case.», Forbes. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2026, από

<https://www.forbes.com/sites/alexandrawrage/2020/07/15/global-pharmaceutical-corruption-lessons-from-the-novartis-case/>

Διεθνείς Οργανισμοί

Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων (2000), «Χάρτης Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (άρθρο 20)». Ανακτήθηκε 02 Ιανουαρίου 2026, από https://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_el.pdf

Europol (2021), «Serious and Organised Crime Threat Assessment - A Corrupting Influence: The infiltration and undermining of Europe's economy and society by organised crime.», Luxembourg: Publications Office of the European Union. Ανακτήθηκε από 30 Νοεμβρίου 2025, από https://www.europol.europa.eu/cms/sites/default/files/documents/socta2021_1.pdf

Greco (2022), «ΤΕΤΑΡΤΟΣ ΚΥΚΛΟΣ ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗΣ Πρόληψη της διαφθοράς όσον αφορά βουλευτές, δικαστές και εισαγγελείς: ΠΡΟΣΘΗΚΗ ΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΚΘΕΣΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΕΛΛΑΔΑ». Ανακτήθηκε 01 Απριλίου 2026, από https://ministryofjustice.gr/wp-content/uploads/2022/06/ADDENDUM_TO_THE_SECOND_COMPLIANCE_REPORT_25_MARCH_2022_GRECO-%CE%B5%CE%BB%CE%BB.pdf.

OECD Public Governance Reviews. (2016), «Supreme Audit Institutions and Good Governance: OVERSIGHT, INSIGHT AND FORESIGHT», Paris: OECD Publishing. Ανακτήθηκε 20 Μαρτίου 2026, από https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2016/09/supreme-audit-institutions-and-good-governance_g1g6e847/9789264263871-en.pdf

United Nations (2004), «United Nations Convention against Transnational Organized Crime and the Protocols Thereto», New York. Ανακτήθηκε 5 Νοεμβρίου 2025, από <https://www.unodc.org/documents/middleeastandnorthafrica/organised->

crime/UNITED_NATIONS_CONVENTION_AGAINST_TRANSNATIONAL_ORGANIZ
ED_CRIME_AND_THE_PROTOCOLS_THERETO.pdf

United Nations Office on Drugs and Crime (2018), «The Bangalore principles of judicial
conduct». Ανακτήθηκε 30 Απριλίου 2026, από
<https://www.unodc.org/documents/ji/training/bangaloreprinciples.pdf>

United States district court district of new jersey. (2020), «Criminal No. 20-538 UNITED
STATES OF AMERICA v. NOVARTIS HELLAS S.A.C.I.», Ανακτήθηκε 29 Απριλίου 2026,
από <https://www.justice.gov/criminal/criminal-fraud/file/1290166/dl?inline>

USAID (2009), «Reducing Corruption in the Judiciary». Ανακτήθηκε 15 Απριλίου 2026, από
<https://www.ruleoflawideas.org/wp-content/uploads/2025/06/USAID-Rule-of-Law-Countering-Corruption-in-the-Judiciary-2009.pdf>

U.S. Department of Justice. (2020), «Novartis Pays Over \$642 Million to Settle Allegations of
Improper Payments to Patients and Physicians». Ανακτήθηκε 20 Απριλίου 2026, από
<https://www.justice.gov/archives/opa/pr/novartis-pays-over-642-million-settle-allegations-improper-payments-patients-and-physicians>

Κοινοβουλευτικά Κείμενα

Βουλή των Ελλήνων (2011), «Πόρισμα της Ειδικής Κοινοβουλευτικής Επιτροπής: Για τη
διενέργεια προκαταρκτικής εξέτασης κατά πρώην Υπουργού, σχετικά με την από 15.2.2000
σύμβαση κατασκευής και παράδοσης στο Πολεμικό Ναυτικό υποβρυχίων τύπου 214». Ανακτήθηκε 20 Μαΐου 2026, από https://www.hellenicparliament.gr/UserFiles/510129c4-d278-40e7-8009-e77fc230adef/PORISMA_AMEA.pdf

Υπεύθυνη Δήλωση Συγγραφέα: Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν.1599/1986, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής μου εργασίας, δεν προσβάλλει κάθε μορφής δικαιώματα διανοητικής ιδιοκτησίας, προσωπικότητας και προσωπικών δεδομένων τρίτων, δεν περιέχει έργα/εισφορές τρίτων για τα οποία απαιτείται άδεια των δημιουργών/δικαιούχων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον και πληρούν τους κανόνες της επιστημονικής παράθεσης.